ät φ quilibet appetitus ẽt naturalis fortius tendit in id qđ eſt ſibi ↄtrarium ſi fuerit preſens. vnde videmus φ aqua calefacta magis ↄgelat̃. quaſi frigido vehementi⁹ in calidū agẽte. motus ät appetitiu⁹ ire cauſat̃ ex aliqua iniuria illata. ſicut ex quodã ↄtrario iniacente: ⁊ ideo appetit⁹ potiſſime tendit ad repellendū iniuriam p appetitū vindicte. ⁊ ex hoc ſequit̃ magna vehementia ⁊ ĩpetuoſitas in motu ire: ⁊ quia mot⁹ ire nõ eſt p modū retractiõis cui ꝓportionat̃ frigus: ſed magis p modū inſecutionis cui ꝓportiõat̃ calor. ↄſequẽter fit mot⁹ ire cauſatiu⁹ cuiuſdã feruoris ſanguinis ⁊ ſpirituū circa cor. qđ ẽ inſtrumentum paſſiõis aĩe: ⁊ inde ẽ φ ꝓpter magnã pturbationẽ cordis q̃ eſt ira maxime apparent in iratis indicia q̃dã in exteriorib⁹ mẽbris. vt n. Grego. dicit in. v. mor̃. Ire ſue ſtimulo accenſum cor palpitat. corpus tremit. lingua ſe ĩpedit: facies igneſcit: exaſpant̃ oculi: ⁊ nequaq̃ȝ recognoſcũt̃ noti ore q̃dẽ clamorẽ format: ſed ſenſus q̃d loquat̃ ignorat. ¶ Ad tertiū. ſ. vtꝝ ira impediat ratiõis vſum. dicẽdū: φ mẽs vel ratio hõis quãuis non vtat̃ organo corꝑali in ꝓprio ſuo actu: tñ qꝛ indiget ad ſuū actū q̃buſdã virib⁹ ſenſitiuis quoꝝ actus ĩpediunt̃ corꝑe pturbato. neceſſe ẽ φ pturbatiões corꝑales etiã iudiciū rationis ĩpediãt. ſicut pȝ in ebrietate ⁊ ſomno. dictū eſt ät φ ira maxime facit pturbationẽ corꝑalẽ circa cor. ita ẽt vtvſq; ad exteriora mẽbra deriuet̃. Unde ira inter ceteras paſſiões manifeſti⁹ impedit iudiciū ratiõis: ſm illud pſal. Cõturbat⁹ ẽ in ira oculus me⁹. Nec obſtat φ ira ẽ cū ratiõe vt dictū ẽ: quia a ratiõe ẽ principiū ire q̃tū ad motū appetitiuū qui ẽ in ira: ſed pfectū iudiciū rationis paſſio ire poccupat q̃ſi nõ pfecte rationẽ audiẽs ꝓpter cõmotionẽ caloris velociter ĩpellentis q̃ eſt materialis in ira: ⁊ quãtū ad hoc ĩpedit iudicium ratiõis. nõ obſtat ẽt qđ dicit phs in. vij. ethi. φ iracūdus nõ ẽ ĩſidiator ſed manifeſtus. manifeſtatio ät diminueret̃ ſi p irã ĩpediret̃ iudiciū rationis: qꝛ iracundus nõ dicit̃ eſſe manifeſtus: qꝛ manifeſte oparet̃: vel qꝛ ſibi manifeſtū ſit quid facere debeat: ſed qꝛ manifeſte opat̃ nõ querẽs aliquã occultationẽ: quod ptim fit ꝓpter ĩpedimentū ratiõis: q̃ non põt diſcernere q̃d ſit occultãdū ⁊ q̃d manifeſtandū: nec ẽt excogitare occultandi vias. pti vero ẽ ex ampliatiõe cordis q̃ ptinet ad magnanimitatẽ quã facit ira: vnde ⁊ de magnanimo ita phs dicit in. iiij. ethi. φ ẽ manifeſtus oditor ⁊ amator ⁊ manifeſte dicit ⁊ opat̃. Cõcupiſcentia ät dicit̃ eſſe latens ⁊ inſidioſa: qꝛ vt plurimū delectabilia q̃ ↄcupiſcunt̃ habent turpitudinẽ quãdam ⁊ molliciẽ. in quib⁹ hõ vult latere. In his ät que ſunt virilitatis ⁊ excellentie cuiuſmodi ſunt vindicte q̃rit hõ manifeſtus eſſe ¶ Ad quartū. ſ. vtꝝ ira cauſet taciturnitatẽ. dicendū φ ira ſicut iã dictū eſt ⁊ cū ratiõe eſt ⁊ ĩpedit rationẽ: ⁊ ex vtraq; pte põt taciturnitatẽ cauſare. Ex pte quidẽ ratiõis q̃ñ iudicium rationis intm̃ viget φ ſi non cohibeat affectū ab inordinato appetitu vindicte: cohibet tñ linguã ab ĩordinata locutiõe vñ Grego. dicit in quinto mor̃. aliq̃ñ ira pturbato aĩo quaſi ex iudicio ſilentiū ĩducit: ex pte vero impedimẽti ratiõis: qꝛ ſicut dictū eſt pturbatio ire vſq; ad exteriora mẽbra pducit̃: ⁊ maxime ad illa mẽbra in quibus relucet expreſſius veſtigiū cordis: ſicut in oculis ⁊ in facie ⁊ in lingua vñ dictū eſt. lingua ſe ĩpedit: facies igneſcit: exaſpant̃ oculi. Põt ergo eſſe tãta pturbatio ire φ oĩo ĩpediatur lingua ab vſu loquendi ⁊ tunc ſequit̃ taciturnitas. ¶ Itẽ de ira require multa infra tertio libro. vbi agit̃ de tertio vitio capitali. ¶ De paſſiõe inuidie require ĩ tertio libro ¶ De mãſuetudine require infra. ¶ Item de verecũdia require infra.

¶ De zelo. DIS. XXXIIII.

DEinde ↄſiderandū ẽ de zelo. Circa φ ſciendū: φ zelus multipliciter accipit̃ in ſcriptura. Uno mõ idẽ ẽ φ inuidia. vñ. j. corin. iij. Cū ſint inter vos zelus ⁊ ↄtẽtio nõne carnales eſtis: ⁊ ſm hoĩeȝ ambulatis. Item zelus idem eſt quod imitatio ⁊ zelare idem eſt quod imitari Pſal. Noli emulari ĩ malignantibus neque zelaueris facientes iniquitatem. Item zelus idẽ eſt quod amor. Sap. i. Nolite zelare mortem in errore vite veſtre. neq; acquiratis eaȝ in operibus manuū veſtraꝝ. Itẽ zelus dicitur intẽſus amor viri ad vxorem qui ſuſtinere non põt alium ad ipſam accedere. Inde vir dicitur zelotipus vel zelotes. ⁊ mulier etiam dicitur zelotipa. vnde Ecc̃i. xxvj. Dolor cordis ⁊ luctus mulier zelotipa. In muliere zelotipa flagellum lingue omnibus cõicans. Itẽ zelus idem ẽ qđ emulatio cum quis ea que bona ſunt nitit̃ emulari: vñ quando videt aliū meliorẽ ſe dolet non de bonitate illius: ſed quia ipſe nõ ẽ ita bonus. ⁊ ideo quadam emulatione ſancta illum nititur imitari: vl̃ ẽt excedere. vnde Ecc̃i. lj. zelat⁹ ſum bonū ⁊ nõ ↄfundar. Ad ſimilitudinẽ zeli id eſt amoris itẽſi q̃ eſt iter viꝝ ⁊ vxorẽ dicunt̃ viri ſancti zelare ꝓ ſalute aĩaꝝ ⁊ ꝓ honore diuino. Uñ zelus dr̃ vehemẽs motus animi quo q̃s ſalutẽ aĩaꝝ feruẽter deſiderat ⁊ ꝓcurat ⁊ cõtra peccatores mouet̃. ꝓ eo φ ↄtra aĩas ſuas ⁊ honorẽ diuinū faciunt: vel ſalutẽ ĩpediũt alioꝝ. Iſto zelo motus chr̃s eiecit vẽdẽtes ⁊ emẽtes de tẽplo: ſic dicit̃ Ioh. ij. Et nūmulanoꝝ effudit es. ⁊ mẽſas ſubuertit. Et ſequit̃. Recordati võ ſunt diſcipuli ei⁹: qꝛ ſcriptū ẽ: zelus dom⁹ tue comedit me. ¶ Itẽ moyſes zelo dei mot⁹ filios iſrahel q̃ fecerãt ⁊ adorauerãt vitulū ↄflatilem occidit ex eis. xxiij. milia: ſic dicit̃ Exo. xxxij. Itẽ cū irat⁹ eſſet dñs cõtra filios iſrahel qꝛ fornicati erãt cū filiab⁹ moab. phinees irã ei⁹ placauit: qꝛ occidit illū ĩpudẽtiſſimū: q̃ vidẽte moyſe ⁊ oĩ turba filioꝝ iſrahel itrauit ad ſcortū madyanithen. vñ dixit dñs ad moyſen phinees auertit irã meã a filijs iſrahel: qꝛ zelo meo ↄmot⁹ ẽ ↄ̃ ipos vt nõ ĩpe delerẽ filios iſrl̃ in zelo. iccirco loq̃re ad eū ecce do ei pacem federis mei. ⁊ erit taȝ illi q̃ȝ ſemini illi⁹ pactū ſacerdotij ſempiternū: qꝛ zelatus ẽ ꝓ deo ſuo. Itẽ helyas zelo occidit ꝓphetas baal. iij. regum. xix. ⁊ dixit zelo zelat⁹ ſuȝ ꝓ dño deo qꝛ dereliq̃runt deuȝ filij iſrl̃. Itẽ hyeu rex iſrahel ex zelo fecit occidi ſeptuaginta filios achab. Et ſequit̃. Dixit hyeu ad ionadab veni mecū ⁊ vide zeluȝ meū pro dño. Nota hñ hyſtoriã. Itẽ pſ. Tabeſcere me fecit zelus me⁹: qꝛ obliti ſunt v̄ba tua inimici mei. ¶ Ex premiſſis aduerte φ ex zelo debẽt corripi peccatores: q̃ſi flagello de funiculis: id eſt leuiori pena. ſi ſperat̃ eoꝝ correctio. ſi aũt nõ poſſit eos corripere qꝛ forte potẽtes ſunt vel qꝛ multitudo eſt in crimine: vel nõ ſperat̃ eoꝝ correctio. nõ reſtat niſi dolere ⁊ lugere. Ideo dicebat pſ. Tabeſcere me fecit ⁊c̃. Si aũt iminet ſubuerſio fidei vel ſcãdalū plurimoꝝ exterminãdi ſunt ipij. ne totū corp⁹ eccleſie corrumpat̃: ſic patet in exẽplis pmiſſis. Cauẽdū eſt aũt ne zelo ſancto amaritudo iracũdie vl̃ odij miſceat̃: id ẽ ne hõ puniat vel corripiat ex furore iracũdie non amore iuſticie. Iõ Iaco. iij. Si zelū amaꝝ hẽtis. ⁊ ↄtentiões ſunt ĩ cordib⁹ vr̃is nolite gloriari. ¶ Sciẽdū ẽ etiã φ de⁹ zelare dr̃ ⁊ zelotes: qꝛ veȝ facit aĩe ſpūaliter q̃ ſolet hõ zelotipus facere circa vxorẽ. viſitat enĩ ↄuerſantẽ: id ẽ circũſpicit ⁊ cõſiderat vias ei⁹: audire vult v̄ba videre facta. inq̃rere affectiões. ſcire intẽtiões. vñ Sap. j. Qui loquit̃ iniq̃ nõ põt latere. nec pteriet illū corripiẽs iudicium. In cogitatiõib⁹ enĩ ipij. iterrogatio erit. ſermonū aũt illi⁹ auditio ad deū veniet qm̃ auris zeli audit oĩa. Itẽ excitat negligẽtẽ. Zac. j. Hec dicit dñs zelatus ſum hieruſalẽ ⁊ ſyon zelo magno. Sequit̃. Reuertar in hieruſalẽ in miſericordijs. ⁊ dom⁹ mea edificabit̃ in ea. Itẽ zach. viij. zelatus ſuȝ ſyon zelo magno. reuerſus ſuȝ ad ſyõ ⁊ habitabo in medio hieruſalẽ ⁊ vocabit̃ hieruſalẽ ciuitas v̄itatis Itẽ corripit delinquẽtẽ Sopho. j. In igne zeli mei deuorabit̃ oĩs terra. Itẽ Exo. xx. Ego ſuȝ dñs deus tu⁹ fortis zelotes viſitans iniq̃tatẽ patrū in filios in tertiã ⁊ quartã generationẽ. ⁊ faciens miaȝ in milia his qui diligũt me. Itẽ ſuſcipit reuertẽtẽ. Hiere. iij. Fornicata es cū amatorib⁹ multis. tñ reuertere ad me dicit dñs. ⁊ ego ſuſcipiã te. Item deſerit ↄtẽnentem. Eze. vj. auferet̃ zelus meus a te. Item ꝓuer. vj. zelus ⁊ furor viri nõ parcet in die vindicte. nec acq̃eſcet cuiuſq̃ȝ precibus. nec accipiet ꝓ redemptione dona ¶ De verecundia require infra tertio libro vbi agit̃ de filiab⁹ inanis glĩe.

¶ Libri primi Pars ſecunda incipit.

¶ De lege eterna. DIS. I.

POſtquã dictū eſt de principijs intrinſecis actuū humanoꝝ. ordine conſequenti ↄſiderandū eſt de principijs extrinſecis. Principium extrinſecū in clinans ad maluȝ eſt dyabolus. de cui⁹ tentatiõe dicemus infra in principio tertij libri. Principium aũt extrinſecū mouens ad bonuȝ eſt deus qui nos inſtruit p legeȝ. ⁊ adiuuat p gratiaȝ ⁊ virtutes ⁊ alia virtutibus adiuncta. ſ. dona. beatitudinis. ⁊ fruct⁹. Iõ de his oĩbus per ordinẽ eſt agendū. Primo q̃dem de lege. Scdo de grã. Tertio de virtutibus. Quarto de donis ⁊c̃. ¶ Primo itaq; ↄſiderãdū eſt de lege eterna. Scdo de lege nãli. Tertio de lege humana. Quarto de lege diuina. Quinto de occaſiõe v̄boꝝ apl̃i Ro. vij. video aliaȝ legẽ in mẽbris meis ⁊c̃. dicẽdū eſt de lege peccati ¶ De lege eterna cõſiderãda ſunt q̃nq;. Primo φ ſit. Secũdo quid ſit. Tertio φ eius notio oĩbus eſt ĩpreſſa. Quarto φ omnes alie leges deriuant̃ ab ea. Quinto φ ei ſubdunt̃ omnia. ¶ Circa primū ſciendū φ lex nihil aliud eſt q̃ȝ dictamẽ practice ratiõis in principe qui gubernat aliquã ↄmunitatẽ pfectam. Manifeſtum aũt eſt qđ ſuppoſito φ

mundus diuina ꝓuidentia regat̃: ſcʒ ꝙ tota cõitas vniuerſi guber
nat̃ diuina rõne: ⁊ iõ ipſa ratio gubernationis rerũ in deo ſicut in
principe vniuerſitatis exiſtens legis habet rõnẽ: ⁊ q̄ꝛ diuina ratio
nihil ↄcipit ex tpe: ſed habet eternũ cõceptũ. vt dicit̃ Prouer. viij.
inde eſt ꝙ hm̃ói legẽ oportet dicere eternã. Licet aũt ab eterno nõ
fuerint creature quibꝰ lex eterna poſſet ĩponi: tñ ea q̃ in ſeipſis nõ
ſunt: apud deũ exiſtũt inquãtũ ſunt ab ipſo ꝑcognita ⁊ preordina
ta. ſm̃ illud Corin. iij. Qui vocat ea que nõ ſunt tanq̃ ea que ſunt
Sic igit̃ eterne diuine legis ↄceptꝰ habet rõnẽ legis eterne: ſm̃ ꝙ
a deo ordinat̃ ad gubernationẽ rerũ ab ipſo precognitaꝝ. ¶ Circa
ſcḋm ſcʒ quid ſit lex eterna. dicendũ ſm̃ Aug. in ꝑmo de libero ar-
bitrio. Lex eterna eſt ſũma ratio cui ſemꝑ obtẽperandũ eſt. Ad cu
ius euidentiã ſciendũ eſt ꝙ ſicut in quolibet artifice preexiſtit rõ
eoꝝ que ↄſtituunt̃ ꝑ artem. ita etiã in quolibet gubernãte oportet
ꝙ ꝑexiſtat ratio ordinis eoꝝ que agenda ſunt ꝑ eos qui guberna-
tioni ſubdunt̃. ⁊ ſicut ratio rerũ fiendaꝝ ꝑ artem vocat̃ ars vel exẽ
plar rerũ artificiataꝝ: ita etiã ratio gubernantis actus ſubditoꝝ ra
tionẽ legis obtinet. obſeruatis alijs que ſunt de legis rõne. deus
aũt ꝑ ſuã ſapientiã ↄditor eſt vniuerſaꝝ naturaꝝ ad quas cõpara-
tur: ſicut artifex ad artificiata: ⁊ etiã gubernator oĩuʒ actuũ ⁊ moti
onũ que inueniunt̃ in oĩbus creaturis. vñ ſicut ratio diuine ſapiẽ-
tie inquãtũ ꝑ eam cũcta ſunt creata habet rõnẽ artis vel exempla-
ris vel ydee: ita ratio diuine ſapiẽtie mouentis oĩa ad debitũ fineʒ
obtinet rõnẽ legis: ⁊ ſm̃ hoc lex eterna nihil aliud eſt q̃ꝫ ratio diui
ne ſapientie: ſm̃ ꝙ eſt directiuũ omniũ actuũ ⁊ motionũ. hec autẽ
ratio diuine ſapiẽtie eſt vna: ⁊ ideo lex eſt vna. ratiões v̾o ideales
ſunt plures in deo. ſicut dicit Aug. in li. lxxxiij. queſtionũ. q̄ꝛ fecit
deus ſingula ꝓprijs rõnibus. rões enĩ ydeales reſpiciũt ꝓprias
naturas ſingularũ rerũ. ⁊ ideo in eis ĩuenit̃ quedã diſtinctio ⁊ plu
ralitas ſm̃ diuerſos reſpectos ad res. ſed lex dicit̃ directiua actuũ
in ordine ad bonũ cõe. ea aũt que in ſeipſis ſunt diuerſa ↄſideran-
tur vt vnũ ſm̃ ꝙ ordinant̃ ad aliq̇d cõe: et ideo lex eterna eſt vna
que eſt ratio huius ordinis. ¶ Circa tertiũ. ſ. ꝙ notio legis eterne
eſt nobis impreſſa. Sciẽdũ ꝙ aliq̇d põt cognoſci dupliciter. Uno
mõ in ſeipſo. alio mõ in ſuo effectu in quo aliqua ſilitudo eius in
uenit̃: ſicut aliq̇s nõ videns ſolẽ in ſua ſubſtantia cognoſcit ipſuʒ
in ſua irradiatiõe. Sic igit̃ dicendũ: ꝙ legẽ eternã nullus põt co-
gnoſcere ſm̃ ꝙ in ſeipſa eſt: niſi ſolũ beati qui deũ vidẽt ꝑ eſſentiã
ſed oĩs creatura rõnalis cognoſcit ipſam ſm̃ aliquã eius irradia-
tionẽ vel maiorẽ vel minorẽ. oĩs enĩ cognitio veritatis eſt quedã
irradiatio ⁊ participatio legis eterne que eſt veritas incõmutabi-
lis. vt Aug. dicit in li. de vera rel. veritatẽ aũt oẽs cognoſcũt aliq̇-
liter: aut vnus q̃ſtũ ad principia cõia legis naturalis. in alijs v̾o q̇-
dã plus ⁊ quidã minus participant de cognitione veritatis: ⁊ ſm̃
hoc etiã plus vel minus cognoſcunt legẽ eternã. Illa quidẽ q̃ dei
ſunt a nobis cognoſci nõ poſſunt ſm̃ ſe: ſicut dicit apl's. j. Corin. ij
Que ſunt dei nemo nouit niſi ſpũs dei. ſed tñ in effectibꝰ ſuis no-
bis manifeſtant̃ ſm̃ illud Ro. j. Inuiſibilia dei ꝑ ea que facta ſũt
intellecta ↄſpiciunt̃. Nec totaliter põt nobis manifeſtari lex eter-
na ꝑ ſuos effectus: ⁊ ideo non oportet ꝙ quicũq; cognoſcit eam:
cognoſcat totũ ordinẽ rerũ: in quo ſunt oĩa ordinatiſſima. ꝓpter
q̇d dicit Aug. in libro de vera rel. Lex eterna eſt de qua hoĩes iu-
dicare nõ poſſunt. Sciendũ tñ ꝙ iudicare de aliquo põt intelligi
dupliciter. Uno mõ ſicut vis cognitiua diiudicat de ꝓprio obie-
cto. ſm̃ illud Job. xij. Nõne auris verba diiudicat: ⁊ fauces come-
dentis ſaporẽ: ⁊ ſm̃ iſtum modũ iudicij. phꝰs dicit ꝙ vnuſquiſq;
bñ iudicat que cognoſcit: iudicando ſcʒ an ſit verum q̇d ꝓponit̃.
Alio mõ ſm̃ ꝙ ſuperior iudicat de inferiori quodã practico iudi-
cio. an. ſ. ita debeat eſſe vel nõ ita: ⁊ ſic nullus poteſt iudicare de re
eterna. ¶ Circa quartũ. ſ. vtrũ oĩs lex a lege eterna deriuet̃. dicẽdũ
ꝙ importat rationẽ quãdã directiuã actuũ ad finẽ. in oĩbus autẽ
mouentibus ordinatis oportet ꝙ virtus ſecũdi mouẽtis deriuet̃
a virtute ꝑmouẽtis: q̄ꝛ mouẽs ſcḋm. non mouet niſi inquãtũ mo-
uet̃ a primo. vñ ⁊ in oĩbus gubernãtibus idem videmus: ꝙ ratio
gubernationis a primo gubernãte ad ſecũdos deriuat̃: ſicut ratio
eoꝝ que agenda ſunt in ciuitate deriuat̃ a rege ꝑ preceptũ in infe-
riores adminiſtratores: ⁊ in artificialibus etiam ratio artificialiũ
actuũ deriuet̃ ab architectore ad inferiores artifices q̇ manu ope
rant̃. Cũ igit̃ lex eterna ſit rõ gubernationis in ſuppremo guber-
nante: neceſſe eſt ꝙ oẽs rões gubernatiõis que ſunt in inferiori-
bus gubernatiõibus a lege eterna deriuent̃. hm̃ói aũt rões infe-
rioꝝ gubernationũ ſunt quecũq; alie leges preter legeʒ eternã. vñ
oẽs dicunt̃ leges inquantũ participant de rõne recta. ⁊ ꝓpter hoc
Aug. dicit in primo de libero arbi. ꝙ in tꝑali lege nihil eſt iuſtũ ac
legitimũ q̇d nõ ex eterna hoĩes ſibi deriuauerint. ¶ Circa q̇ntũ. ſ.
vtrũ oĩa eterne legi ſubdant̃. dicẽdũ eſt: ꝙ duplex eſt modus quo
aliq̇d ſubdit̃ legi. Uno mõ inquãtũ participat̃ lex eterna ꝑ modũ
cognitiõis. Alio mõ ꝑ modũ actiõis ⁊ paſſiõis inquãtũ ꝑticipat̃
ꝑ moduʒ interioris motiui principij. ⁊ hoc ſcḋo mõ ſubdunt̃ legi
eterne irrationales creature: ſed q̄ꝛ rõnalis natura cũ eo q̇d eſt cõ
mune oĩbus creaturis habet aliq̇d ſibi ꝓpriũ inquãtũ eſt rõnalis
id ſm̃ vtrũq; modũ legi eterne ſubdit̃ q̄ꝛ ⁊ notationẽ legis eterne
aliquo mõ habet: ⁊ iterũ vnicuiq; rõnali creature ineſt rõnalis in-
clinatio ad id q̇d eſt cõſonũ legi eterne. Sumus enĩ innati ad ha-
bendũ virtutes. vt dicit̃ in. ij. Ethi. vterq; tñ modus imꝑfectus q̇-
dẽ eſt: vt quodãmõ corruptus in malis: in quibus ⁊ inclinatio na
turalis aliquã virtutẽ deprauat ꝑ habitũ vicioſũ: ⁊ iterũ naturalis
cognitio boni in eis obtenebrat̃ ꝑ paſſiões ⁊ habitus pctõꝝ. in bo-
nis aũt vterq; modus inuenit̃ ꝑfectior: q̄ꝛ ⁊ ſupra cognitionẽ na-
turalẽ boni ſuꝑaddit̃ eis cognitio fidei ⁊ ſapiẽtie: ⁊ ſupra natura-
lẽ inclinationẽ ad bonũ ſuꝑaddit̃ eis interiꝰ motiuũ grẽ ⁊ virtut
ſic igit̃ boni ꝑfecte ſub ſunt legi eterne tanq̃ ſemꝑ ſm̃ eã agentes:
mali aũt ſub ſunt quidẽ legi eterne: ſed imꝑfecte cognoſcũt ⁊ imꝑ
fecte inclinant̃ ad bonũ: ſed quãtũ deficit ex parte actiõis ſupplet̃
ex parte paſſionis: prout ſcʒ intantũ patiunt̃ ꝙ lex eterna dicat de
eis inquãtũ deficiũt facere q̇d legi eterne ↄuenit. vñ Aug. dicit in
ꝑmo de libero arbi. Juſtos ſub eterna lege agere exiſtimo. ⁊ in li-
bro de cathezizandis rudibus dicit. Q; deus ex iuſta miſeria aiaꝝ
ſe deſerentiũ ⁊ ↄueniẽtiſſimis legibus inferiores partes creature
ſue nouit ornare. Illud aũt verbũ apl'i ad Gal. v. Si ſpũ ducimini
nõ eſtis ſub lege. põt intelligi dupliciter. Uno mõ vt eſſe ſub lege
intelligat̃ ille qui nolens obligationẽ legis. ſubdit̃ quaſi cuidam
ponderi. vnde gloſa. ibidem dicit ꝙ ſub lege eſt qui timore ſuppli
cij quod lex minat̃ nõ amore iuſticie a malo opere abſtinet: ⁊ hoc
mõ ſpũales viri nõ ſunt ſub lege: q̄ꝛ per charitatẽ quã ſpiritusſan
ctus cordibus eoꝝ infundit voluntarie id quod legis eſt implent.
Alio mõ põt etiã intelligi inquantũ hoĩs opa qui ſpũſancto agit̃
magis dicunt̃ eſſe opa. vñ cũ ſpũſanctus nõ ſit ſub lege: ſicut nec
filius. ſequit̃ ꝙ huiuſmodi opera inquantũ ſunt ſpiritusſancti nõ
ſint ſub lege. ⁊ huic atteſtat̃ q̇d apl's dicit. ij. Corin. iij. Ubi ſpũs
dñi ibi libertas. Item prudentiã carnis non põt ſubijci legi dei ex
parte actionis: q̄ꝛ inclinat ad actiones ↄtrarias legi dei: ꝓpter q̇d
dicit apl's Ro. viij. Prudentia carnis inimica eſt deo. legi enĩ dei
nõ eſt ſubiecta. ſubijcit̃ tñ legi dei ex parte paſſionis: q̄ꝛ meret̃ pa
ti penam ſm̃ legẽ diuine iuſticie. nihilominus tñ in nullo hoĩe ita
prudentia carnis dominat̃ ꝙ totum bonuʒ nature corrumpat̃: et
ideo remanet in hoĩe inclinatio ad agendũ ea que ſunt legis eter-
ne. peccatũ enim non tollit totum bonũ nature.

¶ De lege naturali. DIS. II.

DEinde ↄſiderandum eſt de lege naturali. Circa
quam conſideranda ſunt ſeptem. Pri-
mo an ſit aliqua lex naturalis. Secũdo quid ſit lex na-
turalis. Tertio que ſũt precepta legis naturalis. Quar-
to vtrũ oẽs actus virtutis ſint de lege naturali. Quinto vtrum lex
naturalis vna ſit apud oẽs. Sexto vtrum ſit mutabilis. Septimo
vtrum poſſit a mente hoĩs aboleri. ¶ Circa primũ dicendũ ꝙ cuʒ
lex ſit regula ⁊ mẽſura vt dictũ eſt dupliciter poteſt eſſe in aliquo
Uno mõ ſicut in regulante ⁊ menſurante. Alio mõ ſicut in regula
to ⁊ menſurato: quia inquantũ participat aliq̇d de regula ⁊ men-
ſura ſic regulat̃ ⁊ menſurat̃. vnde cum oĩa que diuine prudentie
ſubdunt̃ a lege eterna regulent̃ ⁊ menſurent̃. manifeſtũ eſt ꝙ oĩa
participant aliqualiter legem eternã: inquantũ ſcʒ ex impreſſione
eius habent inclinationes in proprios actus ⁊ fines. Inter cetera
aũt ⁊ rationalis creatura excellentior quodãmõ diuine ꝓuidentie
ſubiacet: inquantũ ⁊ ipſa ſit ꝓuidentie particeps ſibipſi ⁊ alijs ꝓ-
uidens. vñ ⁊ in ipſa participat̃ ratio eterna ꝑ quã habet naturaleʒ
inclinationẽ ad debitũ actum ⁊ finẽ: ⁊ talis participatio legis eter
ne in rationali creatura lex naturalis dicit̃. vñ cum Pſal. dixiſſet.
Sacrificate ſacrificiũ iuſticie: quaſi quibuſdam querentibus que
ſint iuſticie opera. ſubiungit: multi dicũt quis oſtendit nobis bo-
na. cui queſtioni: reſpondens dicit. ſignatũ eſt ſuꝑ nos lumen vul-
tus tui dñe: quaſi lumen naturalis rationis quo diſcernimus q̇d
ſit bonũ ⁊ malum q̇d pertinet ad naturalẽ legem nihil aliud ſit q̃ꝫ
impreſſio diuine luminis ĩ nobis. Uñ patet ꝙ lex naturalis nihil
aliud eſt q̃ꝫ participatio legis eterne in rationali creatura. Unde
ſuper illud Ro. ij. Cum gentes que legẽ nõ habent naturaliter ea
que legis ſunt faciũt. dicit gloſa. ⁊ ſi nõ habent legem ſcriptã ha-
bent tamen legem naturalẽ: qua quis intelligit ⁊ ſibi conſcius eſt

quid bonū ⁊ qđ malū. Uñ patet ꝙ lex naturalis nihil aliud eſt ꝗ̃ q̃dā participatio legis eterne in rõnali creatura. hec aūt participatio legis eterne eſt etiā in creaturis irrationabilibus ſuo mõ. Sed differenter eſt in creaturis rõnabilibus ⁊ irrationalibus: in creaturis etiā rõnalibus participaṫ rõnabiliter ⁊ intellectualiter: nā ſicut oīs ratiocinatio deriuaṫ a principijs naturaliter notis: ⁊ oīs appetitus eoꝝ que ſunt ad finē ab appetitu finis vltimi deriuaṫ. ſic etiā oportet ꝙ prima directio actuū noſtroꝝ in finē fiat ꝑ legē naturalē. vñ participatio legis eterne in rõnali creatura ꝓprie lex vocaṫ. In creatura aūt irrationali nõ participaṫ rõnabiliter: qꝛ ſolo appetitu nãli agit ꝓpter finē. vñ ñ põt dici lex niſi ꝑ ſilitudinē. ¶ Circa ſcðm. ſ. quid ſit lex naturalis. vtrū. ſ. ſit habitus. dicendū ꝙ aliq̄d põt dici eſſe habitus dupliciter. Uno mõ ꝓprie ⁊ eſſentialiṫ. et ſic lex naturalis nõ eſt habitus. dictū eſt eñi: ꝙ lex naturalis eſt aliq̄d ꝑ rationē ꝯſtitutū. ſicut ⁊ ꝓpoſitio eſt quoddā opus rõnis. nõ eſt aūt idē qđ quis agit ⁊ quo quis agit. aliquis eñi ꝑ habitū grāmatice agit orationē ꝯgruā. cū igiṫ habitus ſit quo quis agit. nõ põt eſſe ꝙ lex aliqua ſit habitus ꝓprie ⁊ eſſentialiter. Alio mõ põt dici habitus id qđ habitu teneṫ: ſicut diciṫ fides id qđ fide teneṫ. ⁊ in hoc mõ qꝛ p̄cepta legis naturalis q̄ñq; ꝯſideranṫ in actu a rõne: q̄ñq; aūt ſunt in ea habitualiter tñ. ſm hunc modū põt dici ꝙ lex naturalis ſit habitus: ſicut etiā principia indemonſtrabilia in ſpeculatiuis nõ ſunt ipſe habitus principioꝝ: ſed ſunt principia quoꝝ eſt habitus. Cū aūt dicit pħus. ij. Ethi. ꝙ in aīa ſunt tria. ſ. habit⁹ potentie: ⁊ paſſiones. enumerat tñ illa que ſunt principia actuum humanoꝝ: qꝛ intendit ibi inueſtigare genus virtutis. Manifeſtū eſt aūt ꝙ virtus eſt quoddā principiū actus. preter hec aūt tria ſūt quedā alia in aīa ſicut actus quidā vt velle eſt in volente: ⁊ etiā cognita ſunt in cognoſcente. ⁊ ꝓprietates naturales aīe inſunt ei: vt īmortalitas ⁊ hmõi. ¶ Ad tertiū. ſ. de preceptis legis naturalis. dicendū: ꝙ precepta legis naturalis hoc mõ ſe habēt ad rõnē practicam ſicut principia prima demonſtrationū ſe habent ad rõnē ſpeculatiuā. vtraq; eñi ſunt quedā principia ꝑ ſe nota. Diciṫ aūt aliq̄d ꝑ ſe notū dupliciter. Uno mõ ſm ſe: alio mõ quo ad nos. Scðm ſe quidē quelibet ꝓpoſitio diciṫ ꝑ ſe nota cuius predicatū eſt de rõne ſubiecti. ꝯtingit tñ ꝙ ignoranti diffinitionē ſubiecti talis ꝓpoſitio nõ eſſet per ſe nota: ſicut iſta ꝓpoſitio. hõ eſt aīal rõnale. eſt per ſe nota ſm ſui naturā. qꝛ qui dicit hoīe; dicit rõnale ⁊ tñ ignorāti quid ſit homo: hec ꝓpoſitio nõ eſt ꝑ ſe nota. ⁊ inde eſt ꝙ Boetius dicit in libro de dogmatibus. Quedā ſūt dignitates vel ꝓpoſitiones ꝑ ſe note: cõiter oībus: ⁊ hmõi ſunt ille ꝓpoſitiones quaꝝ termini ſunt oībus noti. vt oē totū eſt maius ſua parte: ⁊ qui vni ⁊ eidem ſunt equalia: ſibinuicē ſunt equalia. Quedā võ ꝓpoſitiões ſunt ꝑ ſe note ſolis ſapientibus q̄ terminos ꝓpoſitionū intelligūt quid ſignificent: ſicut intelligenti ꝙ angelus nõ eſt corpus: ꝑ ſe notum eſt ꝙ nõ eſt circūſcriptiue in loco: qđ nõ eſt manifeſtū rudibus qui hoc nõ capiunt. In his aūt que in apprehenſione omniū cadūt quidā ordo inueniṫ. Nā illud qđ primo cadit in apprehenſione eius ens: cuius intellectus includiṫ in oībus quecūq; q̄s apprehēdit. ⁊ iõ primū principiū indemonſtrabile eſt: ꝙ nõ eſt ſimul affirmare ⁊ negare: qđ fūdaṫ ſupra rationē entis ⁊ nõ entis: ⁊ ſuꝑ hoc principio oīa alia fundanṫ. vt diciṫ in. iiij. Meth. Sicut autē ens eſt primū qđ cadit in apprehenſione ſimpliciter. ita bonū eſt primū qđ cadit in apprehēſiõe practice rõnis q̄ ordinaṫ ad opus Omne eñi agens agit ꝓpter finē qui habet rõnē boni: ⁊ iõ primū principiū in rõne practica eſt qđ fundaṫ ſupra rõnē boni: que eſt bonū qđ oīa appetūt. Hoc eſt ergo preceptū legis ꝙ bonū eſt ꝓſequēdū ⁊ faciendū: ⁊ malū vitandū: ⁊ ſuꝑ hoc fundanṫ oīa alia precepta legis nature: vt. ſ. oīa alia facienda vel vitāda ꝑtineāt ad p̄cepta legis nature: q̄ rõ practica nãliter apprehēdit eſſe bona hūana: qꝛ võ bonū habet rõnē finis: malū aūt rõnē ꝯtrarij. Inde eſt ꝙ oīa illa ad que hõ habet naturalē inclinationē rõ naturaliṫ apprehendit vt bona: ⁊ ꝑ ꝯſequēs in opere ꝓſequēda: ⁊ ꝯtraria eoꝝ vt mala vitanda. Scðm igiṫ ordinē inclinationū naturaliū eſt ordo p̄ceptoꝝ legis nature. Ineſt eñi p̄mo inclinatio hoī ad bonū ſm naturā in qua cõicat cū oībus ſubſtantijs: put. ſ. quelibet ſubſtātia appetit ꝯſeruationē ſui eſſe ſm naturā: ⁊ ſm hāc inclinationē ꝑtinēt ad legē naturalē ea ꝑ que vita hoīs ꝯſeruaṫ ⁊ contrariū impediṫ. Scðo ineſt hoī inclinatio ad aliqua magis ſpecialia ſm naturā in quo cõmunicat cū ceteris aīalibus: ⁊ ſm hoc dicunṫ ea eſſe de lege naturali que natura oīa aīalia docuit vt eſt ꝯiunctio maris ⁊ femine: ⁊ educatio liberoꝝ ⁊ ſimilia. Tertio mõ ineſt hoī inclinatio ad bonū ſm naturā rationis que eſt ſibi ꝓpria: ſicut homo habet naturalem inclinationē ad hoc ꝙ veritatē cognoſcat de deo: ⁊ ad hoc ꝙ in ſocietate viuat. ⁊ ſm hoc ad legē naturalē pertinent ea q̄ ad huiuſmodi inclinationē ſpectāt: vtpote ꝙ homo ignorantiam vitet: ꝙ alios nõ offendat cū quib⁹ debet cõuerſari: ⁊ cetera huiuſmodi que ad hoc ſpectant. ¶ Circa quartū. ſ. vtrū oēs actus virtutū ſint de lege nature. Sciendū ꝙ de actib⁹ virtutis dupliciter loq̄ poſſum⁹. Uno modo inquantū ſunt virtuoſi. Alio modo inquātū ſunt tales actus in proprijs ſpecieb⁹ cõſiderati. Si igiṫ loquamur de actib⁹ virtutū inquantū ſunt virtuoſi: ſic oēs actus virtuoſi pertinēt ad legē nature. Dictū eſt eñi ꝙ ad legē nature pertinet omne illud ad qđ hõ inclinaṫ ſm ſuā naturā. Inclinaṫ aūt vnūquodq; naturaliter ad operationē ſibi ꝯuenīētē ſm ſuā formā: ſicut ignis ad calefaciēdū. vñ cū aīa rõnalis ſit propria forma hoīs naturalis: inclinatio ineſt cuilibet homini ad hoc ꝙ agat ſm rationē. ⁊ h̄ eſt agere ſm virtutē. Uñ ſm Berñ. actus oēs virtutū ſunt de lege nature. Dictat eñi hoc naturaliter vnicuiq; propria ratio vt virtuoſe agat. Sed ſi loq̄mur de actibus virtuoſis ſm ſeipſos: put. ſ. in proprijs ſpecieb⁹ ꝯſideranṫ: ſic nõ oēs actus virtuoſi ſunt de lege nature. Multa eñi ſm virtutē fiunt: ad q̄ natura nõ primo inclinat. ſed ꝑ rationis inclinationē vel inquiſitionē ea hoīes adinuenērūt q̄ſi vtilia ad bene viuendū. ¶ Circa quintū. ſ. vtrum lex naturalis ſit vna apud oēs. Sciēdū ꝙ ad legē nature pertinēt ea ad q̄ hõ naturaliṫ inclinaṫ. Inter q̄ homini propriū eſt vt inclinėṫ ad agendū ſm rationē. Ad rationē autē ꝑtinet ex cõib⁹ ad propria ꝓcedere: vt patet ex p̄mo phi. Aliter tñ circa hoc ſe habet ratio ſpeculatiua: ⁊ aliter ratio practica. Quia eñi ratio ſpeculatiua precipue negociaṫ circa neceſſaria: q̄ impoſſibile eſt aliter ſe habere: abſq; aliquo defectu inueniṫ veritas in cõcluſionib⁹ proprijs: ſicut ⁊ in principijs cõib⁹. Sed ratio practica negociaṫ circa ꝯtingētia: in quib⁹ ſunt operationes humane. ⁊ ideo ſi in cõib⁹ ſit aliq̄ neceſſitas: quanto magis ad propria deſcēdiṫ: tanto magis inueniṫ defectus. Sic igiṫ in ſpeculatiuis eſt eadē veritas apud oēs tā in principijs ꝗ̃ in cõcluſiõib⁹: licꝫ veritas nõ apud oēs cognoſcaṫ in cõcluſionib⁹: ſed ſolū in principijs: q̄ dicunṫ cões cõceptiones. In operatiuis autē nõ eſt eadē veritas vel rectitudo practice apud oēs quantū ad cõia: ⁊ apud illos ad quos eſt eadē rectitudo: ī proprijs nõ eſt eq̄liter oīb⁹ nota. Sic igiṫ patet ꝙ quātū ad cõia principia rationis ſiue ſpeculatiue ſiue practice eſt eadē veritas ſiue rectitudo apud oēs ⁊ equaliter nota. q̄ntū võ ad proprias cõcluſiones rationis ſpeculatiue eſt eadē veritas. Apud oēs eñi verū eſt ꝙ triangulus habet tres angulos eq̄les duob⁹ rectis: q̄uis h̄ nõ ſit oīb⁹ notū. Sed tñ ad proprias ꝯcluſiones rationis practice nec eſt eadem veritas ſiue rectitudo apud oēs: nec etiā apud quos eſt eadē equaliter nota. Apud oēs eñi h̄ rectū eſt ⁊ verū vt ſm rationē agaṫ. ex hoc aūt principio ſequiṫ q̄ſi cõcluſio propria ꝙ depoſita reddā. ⁊ quidē vt in plurib⁹ verū eſt. ſed poteſt in aliquo caſu cõtingere ꝙ ſit damnoſum: ⁊ ꝑ ꝯſequēs irrationale ſi depoſita reddam. Puta ſi aliq̄s petat ad impugnandū patriā. ⁊ hoc tāto magis inueniṫ deficere quāto magis ad particularia deſcēdiṫ. puta ſi dicaṫ ꝙ depoſita reddā cū tali cautione vel materia tali. Quāto eñi plures cõditiones ꝑticulares apponūtur tāto plurib⁹ modis poterit deficere. vt ſi non rectū vel in reddēdo vel in nõ reddendo. Sic igiṫ dicendū eſt ꝙ lex nature q̄ntū ad prima principia cõia eſt eadē apud oēs ⁊ ſm rectitudinē ⁊ ſm noticiā. ſed q̄ntū ad principia q̄ ſunt q̄ſi cõcluſiones principioꝝ ꝯuertiṫ. Eſſe aūt apud oēs vt in plurib⁹ ⁊ ſm rectitudinē ⁊ ſm notitiā. ſed vt in paucioꝛib⁹ poteſt deficere ⁊ q̄ntū ad rectitudinē propter aliq̄ particularia impedimēta: ſicut etiā vere generabiles ⁊ corruptibiles deficiūt vt in paucioꝛib⁹ propter impedimēta: ⁊ etiā q̄ntū ad notitiā. ⁊ h̄ ꝓpter h̄ ꝙ aliq̄ habēt deprauatā rationē ex paſſiõe ſeu ex mala cõſuetudine: ſeu ex mala habitudine nature. ſic apud germanos olim latrociniū nõ reputabaṫ iniquū: cū tñ ſit expſſe cõtra legē nature: vt refert Iuli⁹ ceſar in libro de bello gallico. ¶ Circa ſextū. ſ. vtrū lex nature poſſit mutari. Sciēdū ꝙ lex nãlis põt intelligi mutari dupliciter. Uno mõ ꝑ h̄ ꝙ aliq̄d ei addaṫ. ⁊ ſic nihil ꝓhibet legē naturalē mutari. Multa eñi ſuꝑ legē naturalē ſupaddita ſunt ad humanā vitā vtilia tā ꝑ legē diuinā ꝗ̃ etiā ꝑ leges humanas. Alio mõ intelligiṫ mutatio legis naturalis per modū ſubtractiõis: vt. ſ. aliq̄d deſinat eſſe de lege naturali qđ pri⁹ fuit ꝯtra legē naturalē. ſic q̄ntū ad p̄ma p̄cipia legis nature lex nature oīno eſt īmutabil. q̄ntū aūt ad ſecūda p̄cepta q̄ dixim⁹ eē q̄ſi q̄ſdā proprias ꝯcluſiões ꝓpinq̄s p̄mis p̄cipijs. ſic lex nãlis nõ īmutaṫ q̄n vt in plurib⁹ rectū ſit ſemꝑ qđ lex nãlis habet. Põt tñ īmutari in aliquo ꝑticulari ⁊ ī paucioꝛib⁹ propṫ aliq̄s ſpãles cauſas impediētes obſeruātiā taliū p̄ceptoꝝ vt dictū eſt. vñ cū ſuꝑ illud Ecci. xvij. addidit eis diſciplinā ⁊ legē vite: dicit glo. legē lr̄e q̄ntū ad corre⸗

ctionē legis naturalis ſcribi noluit. Dic ꝙ lex ſcripta dicit̄ eē data ad correctionē legis nature. vel quia ꝑ legē ſcriptā ſuppletū eſt qḋ legi nature deerat. vel quia lex nature in aliquoꝝ cordibꝰ q̄ntū ad aliq̄ corrupta erat: intantū vt eſtimarēt bona q̄ naturalit̄ ſunt mala. ⁊ talis corruptio correctione indigebat. Itē ɔtra ius vel legē nature eſt occiſio innocētis. ſilr adulteriū ⁊ furtū: q̄ tñ vident̄ eē mutata a deo. puta qñ deus precepit abrae vt occideret filiū innocentē Gen. xxij. Et qñ precepit iudeis vt mutuata vaſa egyptioꝝ ſurriperēt Exo. xij. Et qñ p̄cepit oſee vt vxorē fornicariā acciperet Oſee. j. Sed ſciēdū ꝙ q2 naturali morte moriunt̄ oēs cōiter tam nocētes q̄ȝ inocētes. q̄ q̄dē nālis mors diuina poteſtate inducit̄ propt̄ peccatū originale. ſm illud. j. Reg. ij. Dñs mortificat ⁊ viuificat. Ideo abſq̄ȝ aliq̄ iniuſticia ſm mādatū dei pōt infligi mors hoī vel nocēti vel inocēti. Silr etiā adulteriū eſt cōcubitꝰ cū vxore aliena: q̄ eq̄d eſt ei deputata ſm legē diuinitꝰ traditā. vñ ad quamcūq̄ȝ mulierē aliquis accedat ex mādato diuino nō eſt adulteriū nec fornicatio. Eadē rō eſt de furto: qḋ eſt acceptio rei aliene. quicq̄d enī accepit ex mādato dei qui eſt dñs vniuerſorū: nō accepit abſq̄ȝ voluntate dñi: qḋ eſt furari. nec ſolū in rebꝰ humanis quicq̄d a deo mandat̄ hoc ipſo eſt debitū: ſed etiā in rebꝰ naturalibꝰ quicq̄d a deo fit eſt quodāmō nāle. Itē ſicut dicit Iſi. li. ethy. cōis oīuȝ poſſeſſio ⁊ vna libertas eſt de iure nāli. hec aūt videmꝰ eē mutata ꝑ leges hūanas. Sed ſciēdū ꝙ aliq̄d dicit̄ eē de iure nāli dupliciť. Uno mō q2 ad h̄ natura inclinat. ſicut nō eſt iniuriā alteri faciēdā. Alio mō q2 natura nō induxit ɔtrariū. ſicut poſſemꝰ dicere ꝙ hominē eē nudū ē de iure nāli: q2 natura nō dedit ei veſtitū: ſȝ ars adinuenit. Et hoc mō cōis oīuȝ poſſeſſio ⁊ oīuȝ vna libertas dicit̄ eē de iure nāli: q2 ſ. diſtinctio poſſeſſionū ⁊ ſeruitꝰ nō ſunt inducte a nā: ſed ꝑ hominū rationē ad vtilitatē humane vite. ⁊ ſic in h̄ lex nature nō eſt mutata niſi ꝑ additionē. Circa ſeptimū. ſ. vtrū lex nature poſſit de corde hoīs aboleri. Dicēdū ꝙ ſic̄ dictū eſt ad legē naturalē ꝑtinēt. Primo q̄dē q̄dā p̄cepta cōiſſima q̄ ſunt oībꝰ nota. Quedā aūt ſecūdaria p̄cepta magis ꝓpria: q̄ ſunt q̄ſi ɔcluſiōes ꝓpinq̄ p̄ncipijs. Quātū ergo ad illa p̄ncipia cōia lex nālis nullo mō pōt a cordibꝰ hominū deleri in vniuerſali: delet̄ tñ ī particulari operabili ſm ꝙ ratio impedit̄ applicare cōe p̄ncipiū ad particulare opabile ꝓpter concupiſcentiā vel aliquā aliā paſſionē. Quantū vō ad alia precepta ſecūdaria poteſt lex naturalis deleri de cordibus hominū vel propter ꝑſuaſiones malas: eo mō quo etiā in ſpeculatiuis errores ɔtingūt circa cōcluſiones neceſſarias. vel etiā propter conſuetudines ⁊ habitꝰ corruptos. ſic apud quoſdā nō reputabant̄ latrocinia pctā: vel etiā vitia cōtra naturā: vt etiā Apl's dicit Ro. j.

De lege humana. DIS. IIII.

DEinde cōſiderādū ē de lege hūana. Circa quā ɔſiderāda ſūt q̄nq̄ȝ. Primo vtrū ſit aliq̄ lex hūana vel eē debeat. Scōo de vtilitate eiꝰ. Tertio de origine eiꝰ. Quarto de q̄litate. Quinto de diuiſiōe eiꝰ. ¶ Circa primū ſciendū: ꝙ ſicut dictū eſt: lex eſt quoddā dictamen practice rationis. Similis autē ꝓceſſus eſſe inuenit̄ rationi practice ⁊ ſpeculatiue. vtraq̄ȝ enī ex quibuſdā principijs ad quaſdā cōcluſiones ꝓcedit. Scōm hoc ergo dicēdū eſt: ꝙ ſicut in ratione ſpeculatiua ex p̄ncipijs ⁊ demōſtrabilibꝰ naturaliter cognitis ꝓducunt̄ cōcluſiones diuerſarū ſciētiarū: quarū cognitio nō eſt nobis nālit̄ indita: ſed ꝑ induſtriā ratiōis inuēta. ita etiā ex p̄ceptis legis nālis q̄ſi ex quibuſdā p̄ncipijs cōibꝰ ⁊ indemōſtrabilibꝰ: neceſſe eſt ꝙ ratio humana ꝓcedat ad aliq̄ particularia magis diſponēda. ⁊ iſte particulares diſpoſitiōes adinuēte ſm rationē humanā dicunt̄ leges humane: ſeruatis alijs conditionibꝰ q̄ ꝑtinēt ad rationē legis. Unī et Tulliꝰ dicit in ſua rhetorica: ꝙ initiū iuris eſt a natura ꝓfectū. Deinde q̄dā in cōſuetudinē ex vtilitate rationis venerūt. ⁊ poſtea res ⁊ a natura ꝓfectas ⁊ in cōſuetudinē ꝓbatas: legū metus ⁊ religio ſapit. ¶ Circa ſecūdū. ſ. vtrū vtile fuit aliq̄s leges humanas inſtitui. Sciendū ꝙ homini nālit̄ ineſt q̄dā aptitudo ad virtutē. ſed ipſa virtutis ꝑfectio neceſſe ē ꝙ hoī adueniat ꝑ aliquā diſciplinā. ſicut etiā videmus ꝙ ꝑ aliquā induſtriā ſubuenit̄ homini in ſuis neceſſitatibꝰ: puta in cibo ⁊ veſtitu. quorū initia q̄dā habet a natura. ſ. rationē ⁊ manꝰ. nō aūt ipm cōplementū: ſic̄ cetera aīalia: quibus natura dedit ſufficiēter tegumentū ⁊ cibum. Ad hanc aūt diſciplinā nō de facili inuenit̄ hō ſibi ſufficiēs: quia defectio virtutis p̄cipue ɔſiſtit in retrahēdo hominē ab indebitis delectatiōibꝰ: ad q̄s precipue hoīes ſunt ꝓni: ⁊ maxime iuuenes: circa quos efficacior ē diſciplina. ⁊ ideo oportet ꝙ hmōi diſciplinā ꝑ quā ad v̄tutē ꝑueniat̄: hoīes ab alio ſortiant̄. Et quidē q̄ntū ad illos iuuenes q̄ ſunt proni ad actus virtutū ex bona diſpoſitione nature: vel ɔſuetudine vel magis diuino munere ſufficit diſciplina paterna q̄ eſt ꝑ monitiōes. Sed q2 īueniunt̄ q̄dā patrū ad vitia ꝓni. q̄ enī vbis de facili moueri nō pōt: neceſſariū fuit vt ꝑ vim ⁊ metū cohiberent̄ a malo: vt ſaltē ſic malefacere deſiſtētes ⁊ alijs q̄etē vitā redderēt: ⁊ ipſi tandē ꝑ hmōi aſſuetudinē ad hoc ꝑducerent̄ ꝙ volūtarie facerēt q̄ prius metu īplebāt: ⁊ ſic fierēt virtuoſi. Hmōi aūt diſciplina cogens metu pene eſt diſciplina legū. vñ neceſſariū fuit ad pacem hoīuȝ ⁊ virtutē vt leges ponerent̄. q2 ſicut ph's dicit in. j. politice. ſicut hō ſi ſit ꝑfectus virtute eſt optimū aīaliū: ſic ſi ſit ſepatus a lege ⁊ iuſticia eſt peſſimū oīuȝ: q2 hō habet arma rōnis ad expellendas ɔcupiſcentias ⁊ ſeuitias q̄ nō habēt alia aīalia. ⁊ Yſido. in lib. ethi. facte ſunt leges vt eaꝝ metu hūana cohereat̄ audacia: tutaq̄ȝ ſit inter improbos īnocētia ⁊ in ipſis improbis ſupplicio refrenet̄ nocendi facultas. Quidā enī bñ diſpoſiti ſunt q̄ melius inducunt̄ ad virtutē monitiōibꝰ volūtarijs q̄ȝ coactione. ſed quidā male diſpoſiti nō ducunt̄ ad virtutē niſi cogant̄. Preterea ſicut dicit ph's in. ij. rethō. Melius eſt oīa ordinari lege q̄ȝ dimittere iudiciū arbitrio. ⁊ hoc ꝓpter tria. Primo q̄dē q2 facilius eſt inuenire paucos ſapiētes q̄ ſufficiūt ad rectas leges ponēdas q̄ȝ multos q̄ req̄rerēt ad recte iudicādū de ſingulis: Scōo q2 illi q̄ leges ponūt ex multo tp̄e ɔſiderēt q̄d lege ferēdū ſit: ſed iudicia de ſingularibꝰ factis fiūt ex cauſis ſubito exortis: facilius aūt ex multis ɔſideratis pōt hō videre q̄d rectū ſit q̄ȝ ſolo ex aliquo vno facto. Tertio q2 legiſlatores iudicāt in vniuerſali ⁊ de futuris. ſed hoīes iudicijs p̄ſidētes iudicant de p̄ñtibus: ad q̄ afficiunt̄ amore vel odio aut aliq̄ cupiditate ⁊ ſic eoꝝ deprauat̄ iudiciū. Quia igit̄ iuſticia aīata iudicis non in multis inuenit̄. ⁊ q2 flexibilis eſt: iō neceſſariū fuit vt in q̄buſcūq̄ȝ eſt poſſibile legē determinare q̄d iudicādū ſit: ⁊ pauciſſima hoīuȝ arbitrio cōmittit̄. ¶ Circa tertiū. ſ. vtrū oīs lex hūana deriuet̄ a lege nāli. dicēdū eſt: ꝙ ſicut dicit Aug. in. j. de libero arbi. Nō videt̄ eſſe lex q̄ iuſta nō fuerit. vñ inquātū h3 de iuſticia intātū h3 de virtute legis. in rebus autē humanis dr̄ aliqḋ eē iuſtū ex eo ꝙ eſt rectū ſm regulā rōnis. rōnis aūt p̄ma regula eſt lex nature. Unī oīs lex hūanitus poſita intātū h3 de rōne legis: inquātū a lege nature deriuat̄: ſi vō in aliquo a lege nāli diſcordet iā nō erit lex: ſed legis corruptio. Sed ſciēdū eſt ꝙ a lege nāli dupliciť pōt aliq̄d deriuari. Uno mō ſicut ɔcluſiōes ex p̄ncipijs. Alio mō ſicut determinationes q̄dā aliquoꝝ cōiuȝ. Primus q̄dē modꝰ eſt ſilis ei ꝙ in ſcientijs ex principijs ɔcluſiōes demōſtratiue ꝓducunt̄. Scōo vō mō ſile eſt ꝙ in artibus forme cōes determinant̄ ad q̄d ſp̄ale: ſicut artifex formā cōeȝ domus neceſſe eſt ꝙ determinet ad hāc vel illā figurā domus. Deriuant̄ igit̄ q̄dā a p̄ncipijs cōibus legis nature ꝑ modū ɔcluſionū: ſicut h̄ qḋ eſt: nō eſſe occidēdū: vt ɔcluſio q̄dā deriuari pōt ab eo qḋ eſt: nulli malū eſſe faciēdū. Quedā vō ꝑ modū determinatiōis: ſicut lex nature h3 ꝙ ille q̄ peccat puniat̄. h̄ eſt q̄dā determinatio legis nature. Utraq̄ȝ igit̄ inueniunt̄ lege hūana poſita: ſed ea q̄ ſūt p̄mi modi ɔtinent̄ in lege hūana: nō tā q̄ȝ ſint ſoluȝ lege poſita: ſed hñt etiā aliq̄d vigoris ex lege nāli: ſed ea q̄ ſūt ſcōi modi ex ſola lege hūana vigoreȝ hñt. ¶ Circa q̄rtū. ſ. q̄lis debeat eſſe lex. docet Yſidorus dicēs. Erit lex honeſta: iuſta: poſſibilis ſm nāȝ: ſm ɔſuetudinē patrie: loco tēporiq̄ȝ ɔueniēs: neceſſaria: vtilis manifeſta quoq̄ȝ ne aliq̄d ꝑ obſcuritatē in captione ɔtineat: nullo priuato cōmodo: ſed ꝓ cōi vtilitate ciuiū ɔſcripta. Conueniēter valde legē deſcribit q2 vniuſcuiuſq̄ȝ rei q̄ eſt propter finē: ſicut forma ſerre talis eſt q̄lis ɔuenit ſectioni vt patet in ſcōo phi. Quelibet ēt res recta ⁊ mēſurata oportet ꝙ habeat formā ꝓportionalē ſue regule ⁊ mēſure. lex aūt hūana vtrūq̄ȝ h3: q2 ⁊ eſt aliqḋ ordinatū ad finē: ⁊ eſt q̄dā regula vel mēſura regulata q̄dā ſupiori mēſura: q̄ quidē eſt duplex. ſc3 lex diuina ⁊ lex nature. finis aūt hūane legis eſt vtilitas hoīuȝ ſicut etiā iuriſperitus dicit. ⁊ iō Yſidorus in ɔditiōe legis. p̄mo q̄dē tria poſuit. ſ. ꝙ religiōi ɔgruat inquātū. ſ. eſt ꝓportionata legi diuine. Q2 diſcipline ɔueniat inq̄ȝtū ē ꝓportionata legi nature. Q2 ſaluti ꝓficiat inquātū eſt ꝓportionata vtilitati hūane. Et ad hec tria oēs alie ɔditiōes q̄s poſtea ponit reducunt̄. nā ꝙ dr̄ honeſta refert̄ ad hoc ꝙ religioni ɔgruat. Q2 aūt ſubdit̄ iuſta poſſibilis ſm nāȝ: ſm ɔſuetudinē patrie: loco tp̄iq̄ȝ cōueniēs addit̄ ad h̄ ꝙ ɔueniat diſcipline. Attēdit̄ aūt hūana diſciplina. primū q̄dē inq̄ȝtū ad ordinē rōnis: q̄ īportat̄ in h̄ ꝙ dr̄ iuſta. Scōo q̄ȝtū ad facultatē agētiū. debet enī eē diſciplina ɔueniēs vnicuiq̄ȝ ſm ſuā poſſibilitatē: obſeruata poſſibilitate nature. Nō enī eadē ſūt īponēda pueris q̄ īponunt̄ viris ꝑfectis. Et ſm hūanā ɔſuetudinē. nō enī pōt hō ſolus in ſocietate viuere alijs morē nō gerens. Tertio q̄ȝtū ad debitas circūſtātias dicit loco tp̄iq̄ȝ ɔueniens. Q2 vō ſubdit̄ neceſſaria vtil' ⁊c. refertur ad hoc qḋ expediat ſaluti vt

neceſſitas referat ad remotionē maloꝝ. vtilitas ad ↄſecutionē bonoꝝ: manifeſtatio vo ad cauēdū nocumētū. Qđ ex ipſa lege poſſet ꝓuenire: ⁊ qꝛ lex ordinat ad bonū cōe hoc ipſū in vltima parte determinatiōis oñdit. ¶ Circa q̄ntū. ſ. de diuiſiōe legis hūane. Sciēdū q̄ vnūquodq̄ pōt ꝑ ſe diuidi ſm id qđ in eius rōne cōtinet: ſicut in rōne aīalis ↄtinet aīa q̄ eſt rōnalis vel irrōnalis: ⁊ iō aīal ꝓprie ⁊ ꝑ ſe diuidit ſm rōnale ⁊ irrōnale: nō aūt ſm albū ⁊ nigrū: q̄ ſunt oīno ꝑter rōnē eius. Sūt aūt multa de rōne legis hūane ſm quoꝝ qđlibet lex hūana ꝓprie ⁊ ꝑ ſe diuidi pōt. Eſt eni p̄mo de rōne legis hūane q̄ ſit deriuata a lege nature: ⁊ ſm h̄ diuidit ius poſitiuū in ius gentiū ⁊ in ius ciuile ꝑ duos modos q̄bus aliq̄d deriuat a lege nature: ſicut ↄcluſiones ex principijs vt iuſte occaſiōes venditiones ⁊ alia hmōi ſine q̄b⁹ hoīes adinuicē ↄuiuere nō poſſent qđ eſt de lege nature: qꝛ hō eſt naturalit aīal ſociale. vt ꝓbat in p̄mo pollitice. q̄ vo deriuant a lege nature ꝑ modū ꝑticularis determinatiōis ꝑtinēt ad ius ciuile: ſm q̄ q̄libet ciuitas aliq̄d ſibi accōmodū determinat. Scđo eſt de rōne legis hūane q̄ ordinet ad bonū cōe ciuitatis: ⁊ ſm hoc lex hūana diuidi pōt ſm diuerſitatē eoꝝ q̄ ſpāliter dant operā ad bonū cōe: ſicut ſacerdotes ꝓ ꝑplo dñi orantes: p̄ncipes ꝑplm gubernātes ⁊ milites ꝓ ſalute ꝑpli pugnātes: ⁊ iō iſtis hoīb⁹ ſpālia q̄dā iura aptant. ¶ Tertio eſt de rōne legis humane vt inſtituat a gubernāte cōitatē ciuitatis: ⁊ ſm hoc dicit diſtinguunt leges hūane ſm diuerſa regimina ciuitatū. Quoꝝ vnū ſm p̄hm in. iij poli. eſt regimē: qñ. ſ. ciuitas gubernat ab vno: ⁊ ſm hoc accipiunt ↄſtitutōes p̄ncipū. aliud vo regnū eſt ariſtocrachia id eſt p̄ncipatus optimoꝝ ⁊ optimatū: ⁊ ſm h̄ ſumunt reſpōſa prudentū: ⁊ etiā ſenatuſcōſulta. Aliud regnū eſt oligoſchia id eſt p̄ncipatus paucoꝝ diuitū ⁊ potētū: ⁊ ſm h̄ ſumit ius p̄conū qđ etiā honorariū dr. Aliud aūt regnū eſt ꝑpli qđ noīat de manachia: ⁊ ſm hoc ſumūt plebiſcita. Aliud eſt tyrānicū qđ eſt oīno corruptū. vñ ex hoc ↄſumit aliqua lex. Eſt etiā aliqđ regnū ex iſtis cōmixtū: qđ eſt optimū: ⁊ ſm hoc ſumit lex quā maioreſnatu ſil' cum plebibus ſanxerūt. vt Yſidorus dicit. Quarto eſt de rōne legis hūane q̄ ſit directiua humanoꝝ actuū: ⁊ ſm hoc ſm diuerſa de quibus leges ferunt diſtinguunt leges: que interdū ab actoribus noīant: ſicut diſtinguit lex iulia de adulterijs: lex cornelia de ſiccarijs: et ſic de alijs non ꝓpter actores: ſed ꝓpter res de quibus ſunt.

De lege diuina veteri. DIS.IIII.

DEinde ↄſiderādū eſt de lege diuina. Circa quā ↄſideranda ſunt duo. Primo de ipſa lege. Scđo de p̄ceptis eius. ¶ Circa primū cōſideranda ſunt ſex. Primo vtrū neceſſariū ſit eſſe aliquā legē diuinā. Scđo vtrū ſit vna tm̄ vel due. Tertio vtrū ſit bona. Quarto vtrū fuit data a deo. Quinto vtrū data fuit oīb⁹: ⁊ oēs obliget. Sexto vtrū ↄgruo tēpore data fuit. ¶ Circa primū dicendū q̄ preter legē naturalē ⁊ legē humanā neceſſariū fuit ad directionē hūane vite habere legē diuinā. ⁊ hoc ꝓpter quattuor rōnes. Primo q̄dē qꝛ ꝑ legē dirigit hō ad actus ꝓprios ⁊ ordine ad vltimū finē: ⁊ ſi quidē hō ordinaret tm̄ ad finē qui nō excederet ꝓportionē naturalis facultatis hoīs: nō oporteret q̄ hō habēt aliq̄d directiuū ex parte rationis ſupra legem naturalē ⁊ legem humanitus poſitam que ab ea deriuat: ſed qꝛ hō ordinat ad finē beatitudinis eterne que excedit ꝓportionē naturalis facultatis hūane: ideo neceſſariū fuit vt ſupra legē naturalē ⁊ humanā dirigeret: etiā ad ſuū finem lege diuinitus inſtituta. ¶ Scđo qꝛ ꝓpter incertitudinē hūani iudicij precipue de rebus ↄtingentibus ⁊ particularibus cōtingit de actibus hūanis diuerſoꝝ eſſe diuerſa iudicia: ex quibus etiā diuerſe ⁊ ↄtrarie leges ꝓcedūt: vt ergo homo abſq̄ oī dubitatiōe ſcire poſſit quid ei ſit agendū ⁊ q̄d vitandū: neceſſariū fuit vt in actibus ꝓprijs dirigeret ꝑ legē diuinitus datā: de qua cōſtat q̄ nullo mō valeat deuiare. Tertio qꝛ de his pōt hō legē ferre de q̄b⁹ pōt iudicare. Iudiciū aūt hoīs eſſe nō pōt de interioribus motibus q̄ latent: ſed ſolū de exterioribus actibus q̄ apparēt: ⁊ tm̄ ad ꝑfectionē virtutis requirit q̄ in vtriſq̄ actibus hō rectus exiſtat: ⁊ iō lex humana nō potuit cohibere ⁊ ordine ſufficiēter interiores actus: ſed neceſſariū fuit q̄ ad h̄ ꝑcederet lex diuina. ¶ Quarto qꝛ ſicut Aug. dicit in p̄mo de lib. arbi. Lex hūana nō pōt oīa q̄ male fiūt punire vel ꝓhibere: qꝛ dū ꝓhibere vel auferre vellet oīa mala: ſequeret q̄ etiam multa bona tollerent: ⁊ impediret vtilitas boni cōis qđ eſt neceſſariū ad ↄuerſationē humanā. vt ergo nullū malū ꝓhibitū ⁊ impunitū remaneat: neceſſariū fuit ſuperuenire legem diuinā per quā peccata oīa ꝓhibent. Et iſte quattor cauſe tangunt in Pſal. vbi dicit. Lex dñi īmaculata id eſt nullā turpitudinē pcti permittēs: ↄuertēs aīas: qꝛ nō ſolū exteriores actus: ſed etiā īteriores dirigit. teſtimoniū dñi fidele. propter certitudinē veritatis ⁊ rectitudinis. ſapiētiā p̄ſtans paruulis. in q̄ntū ordināt hominē ad ſupnaturalē finē ⁊ diuinū. ¶ Circa ſecūdū. ſ. vtrū lex diuina ſit vna tm̄. Sciēdū q̄ dupliciter inueniunt aliq̄ diſtingui. Uno mō ſicut ea q̄ ſunt oīno ſpecie diuerſa: vt equus ⁊ bos. Alio mō ſic ꝑfectū ⁊ imꝑfectū in eadē ſpecie: ſicut puer ⁊ vir. Et h̄ mō lex diuina diſtinguit in legē veterē ⁊ legē nouā. vñ Ap̄ls ad Gal. iij. cōparat ſtatū veteꝛ legis ſtatui puerili exiſtēti ſub pedagogo. ſtatū aūt noue legis cōparat ſtatui virili ꝑfecti: q̄ iam nō eſt ſub pedagogo. Attēdit autē ꝑfectio ⁊ imꝑfectio vtriuſq̄ legis ſm tria q̄ ad legē ꝑtinēt. Primo eni ad legē pertinet vt ordinet ad bonū cōe ſic ad finē. qđ q̄dē pōt eē duplex. ſ. bonū ſenſibile ⁊ terrenū. ⁊ ad tale bonū ordinabat directe lex vet⁹. vñ ſtatī Exo. iij. ī p̄ncipio legis īuitat ꝑpls ad regnū terrenū chananeoꝝ. Et iterū bonū ītelligibile ⁊ celeſte. ⁊ ad h̄ ordinat lex noua. Uñ ſtatī xp̄s ad regnū celoꝝ in ſue p̄dicationis p̄ncipio inuitauit dicēs: Penitētiā agite: appropinquabit regnū celoꝝ Mat. iiij. Et ideo Aug. dicit in. iiij. ↄtra fauſtū: q̄ tp̄aliū rerū ꝓmiſſiones teſtamēto veteri ↄtinent: ⁊ ideo vet⁹ appellat. ſʒ eterne vite ꝓmiſſio ad nouū ꝑtinet teſtamentū. ¶ Secūdo ad legē ꝑtinet dirigere humanos actus ſm ordinē iuſticie: in quo etiā ſupabundat lex noua legi veteri īteriores act⁹ animi ordinādo: ſm illud Mat. v. Niſi abūdauerit iuſticia vr̄a pluſq̄ ſcribarū ⁊ phariſeoꝝ nō intrabitis in regnū celoꝝ. Et ideo dicit q̄ lex vet⁹ cohibet manū: lex noua animū. ¶ Tertio ad legē ꝑtinet inducere hoīes ad obſeruātias mādatoꝝ. ⁊ h̄ q̄dē lex vet⁹ faciebat timore penarū. lex aūt noua facit h̄ ꝑ amorē q̄ in cordib⁹ nr̄is infūdit ꝑ gratiā xp̄i: q̄ ī noua lege ↄfert: ſed in lege veteri figurabat. ⁊ ideo dicit Aug. ↄtra Adamātinū Manichei diſcipulū: q̄ breuis ē differētia legis ⁊ euāgelij timor ⁊ amor. ¶ Circa tertiū. ſ. vtrū lex vetus fuit bona. Dicēdū q̄ abſq̄ oī dubio lex vet⁹ bona fuit. Sicut eni doctrina oſtēdit eē vera ex h̄ q̄ cōſonat rōni recte: ita etiā lex aliq̄ oſtēdit eē bona ex eo q̄ cōſonat rōni. Lex aūt vet⁹ rōni cōſonabat: qꝛ ↄcupiſcētiā reprimebat q̄ rōni aduerſat: vt patet in illo mādato Nō cōcupiſces rem ꝓximi tui. qđ ponit Exo. xx. Ipſa etiā lex oīa pctā ꝓhibebat q̄ ſunt ↄtra rationē. vñ manifeſtū ē q̄ bona erat. ⁊ h̄ rō Ap̄li Ro. vij. clare oſtēdit. Cōdelector inq̄t legi ſm interiorē hoīez. Et iterū Cōſentio legi qm̄ bonū ē. Sʒ notandū q̄ bonū diuerſos grad⁹ hʒ vt Dio. iiij. ca. de di. no. dicit. Eſt eni aliqđ bonū ꝑfectū: ⁊ aliqđ bonū imperfectū. perfecta quidē bonitas eſt in his que ad finē ordinant: qñ aliq̄d eſt tale qđ ꝑ ſe ſufficiēs eſt inducere ad finē. Imꝑfectū autē bonū eſt quod opat aliquid ad hoc q̄ ꝑueniat ad finē nō tm̄ ſufficit ad h̄ qđ ad finē ꝑducat. Sicut medicina ꝑfecte bona eſt q̄ hoīez ſanat. imꝑfecta aūt eſt q̄ hoīez adiuuat: ſʒ tm̄ ſanare nō pōt. Eſt aūt ſciēdū q̄ ali⁹ eſt finis legis humane: ⁊ ali⁹ legis diuine. Legis eni humane finis eſt tp̄al trāquillitas ciuitatꝭ. Ad quē finē ꝑuenit lex cohibēdo exteriores actus q̄ntū ad illa mala q̄ poſſet ꝑturbare pacificū ſtatū ciuitatis. Finis autē legis diuine eſt ꝑducē hoīez ad finē felicitatis eterne. q̄ quidē finis impedit ꝑ quodcūq̄ pctm̄. ⁊ nō ſolū ꝑ exteriores actus: ſed etiā ꝑ interiores. Et ideo illud qđ ſufficit ad ꝑfectionē legis hūane: vt. ſ. pctā ꝓhibeat ⁊ penā apponat: nō ſufficit ad ꝑfectionē legis diuine. ſed oportet q̄ hoīez totalit faciat idoneū ad ꝑticipationē felicitatis eterne. Qđ q̄dē fieri nō pōt niſi ꝑ gratiā ſpūſſci: ꝑ quā diffundit charitas in cordib⁹ nr̄is: q̄ legē adimplet. Grā eni dei vita eterna: vt dicit Ro. vj. Hāc aūt grām lex vet⁹ ↄferre nō potuit. Reſeruabat eni h̄ xp̄o. qꝛ vt dr̄ Ioh. j. lex ꝑ moyſen data eſt: grā ⁊ veritas ꝑ iheſum chriſtū facta eſt. ⁊ inde ē q̄ lex vet⁹ bona q̄dē eſt ſʒ imꝑfecta ſm illud Hebre. vij Nihil ad ꝑfectū adduxit lex. Q̄ʒ aūt dicit dñs Ezech. xx. Dedi eis p̄cepta nō bona vt iudicia in quib⁹ nō viuēt. loquit ibi dñs de p̄ceptis cerimonialib⁹. q̄ q̄dē dicunt nō bona: qꝛ grām nō ↄferebāt: ꝑ quā hoīes a pctō mūdarent: cū tm̄ ꝑ huiuſmodi ſe pctōres oſtēderent. Uñ ſignāter dr̄ Et iudicia in quib⁹ nō viuēt. i. ꝑ q̄ vitā grē obtinere non pñt. Et poſtea ſubdit Et pollui eos in munerib⁹ ſuis. i. pollutos oſtēdi cū offerrēt oē id qđ apit vuluā ꝓpter delicta ſua. Itē q̄ dicit Ap̄ls Ro. vij. Sine lege pctm̄ mortuū erat: ego aūt viuebā ſine lege aliqñ. ſed cū veniſſet mādatū pctm̄ reuixit: ego autē mortu⁹ ſū. ⁊ Ro. v. Lex ſubintrauit vt abūdaret delictū. Sʒ lex dr̄ occidiſſe nō q̄dē effectiue ſʒ occaſiōalit ex ſua īꝑfectiōe: in q̄ntū. ſ. gratiā nō cōferebat: ꝑ quā hoīes implere poſſent qđ mādabat: vel vitare qđ vetabat. ⁊ ſic occaſio iſta nō erat data ſʒ ſūpta ab hoīb⁹. Uñ ⁊ Ap̄ls ibidē dicit Occaſiōe accepta: pctm̄ ꝑ mādatū ſeduxit me: ⁊ ꝑ illud occidit. Et ex hac etiā rōne dr̄ q̄ ſubintrauit vt abundaret delictū: vt li vt ↄſtitutiue nō cauſalit: in q̄ntū. ſ. hoīes accipiētes occaſionē a lege abundanti⁹ peccauerūt: tū qꝛ graui⁹ fuit pctm̄

poſt legis ꝓhibitionē: tū etiā q꜡ ꝯcupiſcētia creuit. magis enī con
cupiſcim⁹ qḋ nobis ꝓhibet᷑. ¶ Circa q̄rtū. ſ. vtrū lex vet⁹ fuit data
a deo q̄ eſt pr̄ dn̄i nr̄i ihesu chriſti. Lex enī vetus hoīes ordinabat
ad chriſtū dupliciť. Uno mō teſtimoniū chriſto ꝑhibēdo. vn̄ ipſe
dicit Luc. vlti. Neceſſe eſt impleri oīa q̄ ſcripta ſunt in lege ⁊ pſal
mis ⁊ ꝓphetis de me. Et Joh. v. Si crederetiſ moyſi crederetis for
ſitan ⁊ mihi: de me enī ille ſcripſit. Alio mō ꝑ modū cuiuſdā diſpo
ſitionis: dū detraheret hoīes a cultu idolatrie cōcludebat eos ſub
cultu vni⁹ dei: a quo ſaluandū erat hūanū gen⁹ ꝑ chriſtū. vn̄ Apl̄s
dicit ad Gal. iij. Priuſq̄ veniret fides ſub lege cuſtodiebamur cō
cluſi in eā fidē q̄ reuelāda erat. Manifeſtū eſt aūt q꜡ eiuſdē ē diſ-
ponere ad finē ⁊ ad finē ꝑducere. ⁊ dico eiuſdē ꝑ ſe vl̄ ꝑ ſuos ſub-
iectos. Nō enī diabolus legē tuliſſet ꝑ quā hoīes adducerent᷑ ad
chriſtū ꝑ quē erat eijciēd⁹: ſm̄ illud Math. xij. Si ſathanas ſatha
nā eijcit diuiſū eſt regnū ei⁹. Et ideo ab eodē deo a quo facta ē ſa-
lus hoīuꝫ ꝑ grāꝫ chriſti lex vet⁹ data eſt. Licꝫ autē fuerit impfecta
ſimpliciť: fuit tn̄ ꝑfecta ſm̄ tp̄s. ſicť dr̄ aliq̄s puer ꝑfect⁹ nō ſimpliciť
ſꝫ ſm̄ tp̄is ꝯditionē. ita etiā ⁊ p̄cepta q̄ puerꝭ dant᷑ ſunt q̄dā ꝑfecta
ſm̄ conditionē eoꝝ quib⁹ dant᷑: etſi nō ſint ꝑfecta ſimpliciť. ⁊ talia
fuerūt p̄cepta legis. Un̄ Apl̄s dicit ad Gal. iij. Lex pedagogus vr̄
fuit in chriſto. Itē opa dei q̄ ꝑfecta ſunt ſimpliciť ꝑſeuerāt in etnū
Lex aūt vet⁹ reprobat᷑ tp̄e ꝑfectiōis grē nō tanq̄ mala: ſꝫ tanq̄ in-
firma ⁊ inutilis pro tp̄e iſto: q꜡ vt ſubdit᷑: nihil ad ꝑfectū adduxit
lex. vn̄ ⁊ ad Gal. iij. dicit Apl̄s: Ubi venit fides iam nō ſumus ſub
pedagogo. fuit aūt data a deo ꝑ angelos. Ad qḋ p̄ter generalē ra-
tionē quā aſſignat Dio. v. ca. ce. ie. ſ. q꜡ diuina referri debēt ad ho-
mines mediātib⁹ angel. fuit ratio ſpecialis q̄re legē veterē ꝑ ange-
los dari oportuit. Dictū eſt enī q꜡ lex vetus impfecta erat: ſꝫ diſpo
nebat ad perfectā ſalutē generis humani: q̄ futura erat ꝑ chriſtuꝫ.
Sic autē videt᷑ in oībus poteſtatib⁹ ⁊ artib⁹ ordinatis: q꜡ ille q̄ eſt
ſuperior: principalē ⁊ ꝑfectū actū operat᷑ ꝑ ſeipſum. ea v̄o q̄ diſpo
nunt ad perfectionē vltimā operat᷑ ꝑ ſuos miniſtros. ſicut nauiſfa
ctor cōpaginat nauem ꝑ ſeipſum: ſed preparat materiā ꝑ artifices
ſubminiſtrātes. ⁊ ideo conueniēs fuit vt lex ꝑfecta noui teſtamēti
daret᷑ imediate ꝑ ipſum deū hominē factū: lex autē vetus ꝑ mini-
ſtros dei. ſ. ꝑ angelos daret᷑ hoīb⁹. Et ꝑ hunc modū Apl̄s in prin-
cipio ad Hebre. ꝓbat eminētiā noue legis ad veterē: quia in nouo
teſtamēto locut⁹ eſt nobis deus in filio. ¶ Circa quintū. ſ. vtrum
ſoli ꝑplo iudeoꝝ dari debuit: poſſet etiā ſm̄ aliquos vna ratio aſ-
ſignari: q̄re poti⁹ ꝑplo iudeoꝝ magis data ſit q̄ alijs ꝑplis: q꜡ alijs
ad idolatriā declinātib⁹ ſolus ꝑpls iudeoꝝ in cultu vni⁹ dei remā
ſit. ⁊ ideo alij populi indigni erāt legē recipere: ne ſanctū canib⁹ da
retur. Sꝫ iſta ratio ꝯueniēs nō videt᷑: quia ꝑpls ille etiā poſt legē
latā ad idolatriā declinauit: quod grauius fuit: vt patet Exo. xxxij
⁊ Amos. v. Nunquid hoſtias ⁊ ſacrificiū obtuliſtis mihi in deſer
to q̄draginta annis domus iſrael: ⁊ portaſtis tabernacula moloch
veſtro ⁊ imaginē idoloꝝ veſtroꝝ ſocus dei noſtri q̄ feciſtis nobis?
Expreſſe etiā dicit᷑ Deu. ix. Scito q꜡ nō propter iuſticias tuas de⁹
tuus dederit tibi terrā hanc in poſſeſſionē: cum duriſſime ceruicis
ſit ꝑpls. Sed ratio ibi premittit᷑ vt cōpleret verbū ſuū dn̄s qḋ ſub
iuramēto pollicit⁹ eſt patrib⁹ tuis abraam iſaac ⁊ iacob. Que autē
promiſſio eis ſit facta oſtēdit Apl̄s ad Gal. iij. dicēs: Abrae dicte
ſunt ꝓmiſſiōes ⁊ ſemini ei⁹. nō dicit ſeminib⁹ q̄ſi ex multis: ſed q̄ſi
in vno. ⁊ ſemini tuo: qḋ eſt chriſtus. Deus igiť ⁊ legē ⁊ alia docu-
mēta ſpecialia illi ꝑplo exhibuit ꝓpter ꝓmiſſionē eoꝝ patrib⁹ fa-
ctam: vt ex eis chriſt⁹ naſceret᷑. Decebat enī vt ꝑpls ille ex quo chri
ſtus naſcitur⁹ erat: q̄dā ſpāli ſcificatione polleret: ſm̄ illud qḋ dr̄
Leui. xix. Sci eritis q꜡ ego ſcūs ſum. Nec etiā fuit ꝓpter merituꝫ
ipſi⁹ abrae vt tal᷑ ꝓmiſſio ei fieret: vt. ſ. chriſt⁹ ex ei⁹ ſemie naſceret᷑
ſꝫ ex grauitat᷑ electiōe ⁊ vocatiōe. vn̄ dr̄ Iſa. xli. Qui ſuſcitauit ab
oriēte iuſtū vocabit eū vt ſeq̄ret᷑ ſe. Sic ergo pꝫ q꜡ ex ſola grauita-
tis electiōe p̄res ꝓmiſſionē acceperūt: ⁊ ꝑpls ex eis ꝓgenitus legē
accepit. ſm̄ illud Deu. iiij. Audiſtis v̄bū illi⁹ de medio ignis: q꜡ di-
lexit patres: ⁊ elegit ſemen eoꝝ poſt illos. ¶ Si aūt rurſus querat᷑
quare hunc populū elegit vt ex eo chriſt⁹ naſceret᷑: notat᷑ ꝯueniēs
reſpōſio Augu. quā dicit ſuꝑ Joh. q̄re hūc trahat ⁊ illū nō trahat
Noli velle diiudicare ſi nō vis errare. Decēs tn̄ fuit q꜡ ille ꝑpls de
quo chriſtus naſcitur⁹ erat: aliq̄s pre ceterꝭ ꝑplis prerogatiuas ha
beret. ſm̄ illud Ro. ix. Quoꝝ. ſ. iudeoꝝ eſt adoptio filioꝝ dei: ⁊ teſti
moniū: ⁊ legiſlatio. quoꝝ p̄res ex quib⁹ chriſt⁹ eſt ſm̄ carnē. Nec
poteſt dici q꜡ fuerit ꝑſonaꝝ acceptio apud deū: quia perſonarū ac-
ceptio locum habet in his que ex debito dantur. in his v̄o que ex
gratuita volūtate conferunt᷑ acceptio ꝑſonarū locū nō habet. Nō
enī eſt ꝑſonarū acceptor qui ex liberalitate de ſuo dat vni ⁊ nō al-
teri: ſed ſi eſſet diſpēſator bonoꝝ cōiuꝫ: ⁊ nō diſtribueret equaliter
ſm̄ merita ſinguloꝝ eſſet ꝑſonaꝝ acceptio. Salutaria autē bn̄ficia
deus hūano generi ꝯfert ex ſua grā. vn̄ nō eſt ꝑſonaꝝ acceptio ſi q̄
buſdā pre alijs ꝯferat. vn̄ dicit Aug. in lib. de p̄deſtinatiōe ſanctoꝝ
oēs quos deus miſericordia docet: quos aūt nō docet iudicio nō
docet. hoc enī venit ex dānatiōe hūani generis ꝓ pctō primi parē-
tis. ¶ Ex p̄dictis appet q꜡ alie natiōes nō obligabāť ad obſeruātiā
legis veteris: q꜡ lex vetus manifeſtabat p̄cepta legis nature: ⁊ ſuꝑ-
addebat q̄dā ꝓpria p̄cepta. quātū igiť ad illa q̄ vetus lex ꝯtinebat
de lege nature oēs tenebant᷑ ad obſeruātiā legis veterꝭ: nō q꜡ erat
de veteri lege: ſed q꜡ erāt de lege nature: ſed q̄tū ad illa q̄ vetus lex
ſuꝑaddebat nō tenebant᷑ aliq̄ ad obſeruātiā veteris legis: niſi ſol⁹
ꝑpl̄us iudeoꝝ. cuius rō eſt. q꜡ lex vetus ſicť dictū eſt data eſt ꝑplo
iudeoꝝ vt quādā p̄rogatiuā ſanctitatis obtineret ꝓpter reuerētiā
chriſti q̄ ex illo ꝑplo naſciturus erat. Quecūq̄ aūt ſtatuunt᷑ ad ſpe
cialē aliquoꝝ ſcificationē nō obligāt niſi illos: ſicť ad q̄dā obligant᷑
clerici q̄ mācipant᷑ diuino myſterio ad q̄ laici nō obligant᷑. ſilr̄ ēt ⁊
religioſi ad q̄dā ꝑfectiōis opa obligant᷑ ex ſua ꝓfeſſiōe: ad q̄ ſecu-
lares nō obligāť ex ſua ꝓfeſſiōe. ſilr̄ ad q̄dā ſpālia obligabat᷑ ꝑpl̄s
ille ad q̄ alij ꝑpl̄i nō obligabant᷑. vn̄ dr̄ Deutro. xviij. Perfect⁹ eris
⁊ abſq̄ macula cū dn̄o deo tuo: ⁊ ꝓpter hoc etiā q̄dā ꝓfeſſiōe vte
bant᷑. vt patet Deutro. xxvj. Profiteor hodie corā dn̄o deo tuo ⁊c̄
nec ex hoc deterioris ꝯditiōis erant iudei pre ceteris populis: ex h̄
q꜡ ad obſeruantiā legis aſtricti erant. ⁊ nota q꜡ quāto hō deo ma-
gis ꝯiungit᷑: tanto efficit᷑ melioris ꝯditionis: ⁊ ideo q꜡ ꝑpl̄us iude
oꝝ erat aſtrict⁹ magis ad diuinū cultū dignior alijs populis erat.
vn̄ dicit᷑ Deutro. iiij. Que eſt alia gens ſic inclyta vt habeat cerimo
nias: iuſta iudicia atq̄ vniuerſam legē. Et ſimiliter etiam q̄tū ad
hoc ſunt melioris ꝯditionis clerici q̄ laici: ⁊ religioſi q̄ ſeculares.
Admittebant᷑ aūt gentiles ad ritū iudeoꝝ. ſicut patet Exo. xij. Si-
quis peregrinoꝝ in noſtrā voluerit trāſire coloniam ⁊ facere vaſa
dn̄i circūcidet᷑ prius oē maſculinū eius: ⁊ tūc rite celebrabit: eritq̄
ſicut indigena terre: Admittebant᷑ inquā nō q꜡ ſine lege ſaluari nō
poſſent: vel q꜡ ad legis obſeruātiā tenerent᷑: ſed ꝑfectius ⁊ ſecuri⁹
ſalutē ꝯſequerent᷑ ſub obſeruātijs legis q̄ ſub ſola lege naturali:
⁊ ideo ad eas admittebant᷑: ſicut ⁊ nunc laici tranſeūt ad clericatū
⁊ ſeculares ad religionē: q̄uis abſq̄ hoc poſſint ſaluari. ¶ Circa
ſextū. ſ. vtrū ꝯgruo tp̄e data fuerit: ſciendū q꜡ ꝯuenientiſſime data
fuit tp̄e moyſi. cuius ratio poteſt accipi ex duobus ſm̄ q꜡ quelibet
lex duobus generibus hoīuꝫ imponit᷑. imponit᷑ enī q̄buſdā duris
⁊ ſuꝑbis: q̄ ꝑ legē cōpeſcunt᷑ ⁊ domant᷑. Imponit᷑ etiā bonis q̄ ꝑ
legē inſtructi adiuuant᷑ adimplendū qḋ intendūt. Cōueniēs igiť
fuit legē veterē tali tp̄e dari ad ſuꝑbiā hoīuꝫ ꝯuincendā. de duob⁹
enī hō ſuꝑbiebat ſcꝫ de ſciētia ⁊ de potentia. de ſcientia q̄dē quaſi
ratio naturalis ei poſſet ſufficere ad ſalutē: ⁊ ideo vt ꝯ̄ hoc ſuꝑbia
eius cōuinceret᷑ ꝑmiſſus eſt hō regimini ſue rōnis abſq̄ admini-
culo legis ſcripte: ⁊ experimēto hō diſcere potuit: q꜡ patiebat᷑ rōnis
defectū ꝑ hoc q꜡ hoīes ad idolatriā ⁊ turpiſſima vitia circa tēpora
abrahe ꝓlapſi ſunt: ⁊ ideo poſt hec tp̄a neceſſariū fuit legē ſcriptā
dari in remediū hūane ignorantie: q꜡ ꝑ legē eſt cognitio peccati. vt
dicit᷑ Ro. v. ſed poſtq̄ hō eſt inſtructus ꝑ legē cōuicta eſt eius ſu-
ꝑbia de infirmitate dū implere nō poterat qḋ cognoſcebat. Et iō
ſicut apl̄s ꝯcludit Ro. viij. q꜡ impoſſibile erat legi in q̄ua infirma-
bat᷑ ꝑ carnē miſit deus filiū ſuū vt iuſtificatio legis impleret᷑ in no
bis: ex parte v̄o beatoꝝ lex data eſt in auxiliū. Qḋ quidē tūc ꝑmo
maxime neceſſariū fuit q̄ñ lex naturalis obturari incipiebat ꝓpter
exuberantiā peccatoꝝ: oportebat aūt hmōi auxiliū quodāmō vel
ordine dari: vt ꝑ impfecta ad ꝑfectiorē viā duceret᷑. ⁊ ideo inter le-
gem nature ⁊ legem gratie oportuit legem veterem dari.

De preceptis legis veteris. DIS. V.

DEinde ꝯſiderandū eſt de p̄ceptis legis. ⁊ primo
de diſtinctione p̄ceptoꝝ. Scḋo de mora
libus ſpecialiter. ¶ Circa primū Primo ꝯſiderādū eſt
vtrum veteris legis fuerunt plura precepta. Secundo
quot habuerit precepta moralia. Tertio quot habuerit p̄cepta ce-
rimonialia. Quarto quot iudicialia. ¶ Circa primū ſciendū q꜡ pre
ceptuꝫ legis cum ſit obligatoriū eſt de aliquo quod fieri debet. Qḋ
autem aliquid debeat fieri hoc ꝓuenit ex neceſſitate alicuius finis
vnde manifeſtū eſt q꜡ de ratione precepti eſt q꜡ importet ordinem
ad finē: inquātū ſcꝫ illud precipit᷑ qḋ eſt neceſſariū vel expediens
ad finem. Contingit autēꝫ ad vnū finem multa eſſe neceſſaria vel
expedientia: ſed ſm̄ hoc poſſunt de diuerſis rebus dari precepta
inquantū ordinant᷑ ad vnuꝫ finem. Unde dicendum q꜡ omnia pre
cepta legis veteris ſunt vnum ſm̄ ordinē ad vnū finem: ſunt tamē

multa ſm diuerſitatē eoꝝ que ordinant̄ ad finē illum. lex igit̄ que vna eſt ꝓpter ordinē ad finē vnū: diuerſa ꝑcepta ɔtinet ſm diſtinctionē eoꝝ q̄ ordinat in finē. Sicut etiā ars edificatiua eſt vna ſm vnitatē finis: q꞉ tēdit ad edificationē domus: tñ ɔtinet diuerſa precepta ſm diuerſos actus ad hoc ordinatos. Silr̄ et precepta ſicut ait Greg. ꝑcepta dñica ꝛ multa ſunt ꝛ vnū. Multa per diuerſitatē operis. Unū in radice dilectiōis: q꞉ ſicut dicit apl's .j. Thi. j. Finis precepti eſt charitas. ad hoc enī oīs lex tendit: vt amicitiā ɔſtituat vel hoīū adinuicē vel hoīs ad deū: ꝛ ideo tota lex implet̄ in hoc vno mādato. Diliges ꝓximū tuū ſicut teipſū. Sicut in quodā fine mādatoꝝ oīū. in dilectiōe enī ꝓximi includit̄ etiā dei dilectio qñ ꝓximus diligit̄ ꝓpter deū. vñ hic apl's vnū ꝑceptū poſuit ꝓ duobus que ſunt de dilectiōe dei ꝛ ꝓximi. de q̄b⁹ dñs dicit Matth. xxij. In his duob⁹ mādatis pēdet oīs lex ꝛ ꝓphete. Itē Matth. vij. dicit̄. Oīa quecūq꞉ vultis vt faciāt vobis hoīes ꝛ vos facite illis hoc enī eſt lex ꝛ ꝓphete. in hoc igit̄ vno oīa ɔtinent̄: q꞉ ſicut dicit̄ ix. Ethi. Amicabilia q̄ ſunt ad alterū veniūt ex amicabilibus q̄ ſūt hoī ad ſeipſū: dū ſcꝫ hō ita ſe hꝫ ad alterū ſicut ad ſe. ꝛ iō in hoc ꝙ dicit̄ .oīa quecūq꞉ vultis vt faciāt vobis hoīes ꝛ vos facite illis: explicat̄ q̄dā regula dilectiōis ꝓximi: q̄ etiā īplicite ɔtinet̄ in hoc ꝙ dicit̄ .diliges ꝓximū tuū ſicut teipſū. vñ eſt q̄dā explicatio iſti⁹ mādati. ¶ Circa ſcōm ſciendū ꝙ lex vetus ɔtinebat q̄dē ꝑcepta moralia. ſicut patet Exo. xx. Nō occides: nō furtū facies. ꝛ hoc rōnabiliter. nā ſicut intentio ꝑncipalis legis hūane eſt: vt faciat amicitiā hoīū adinuicē: ita intentio legis diuine eſt vt ɔſtituat ꝑncipaliter amicitiā hoīs ad deū. cū aūt ſilitudo ſit rō amoris. ſm illud Eccl. xiij. Oē aīal diligit ſilē ſibi. ipoſſibile eſt eſſe amicitiā hoīs ad deū q̄ eſt optimus niſi hoīes boni efficiant̄. Unū dicit̄ Leuit. xix. Sancti eritis qm̄ ego ſcūs ſū. bonitas aūt hoīs eſt virtus q̄ bonū facit habentē. ꝛ iō oportuit ꝑcepta legis veteris ꝛ de actibus virtutū dari ꝛ hec ſūt moralia legis ꝑcepta. ¶ Circa tertiū ſciendū ꝙ lex vetus ɔtinebat etiā q̄dā ꝑcepta cerimonialia. Ad cuius euidētiā notādū ſicut dictū eſt: lex diuina ꝑncipaliter inſtituit̄ ad ordinādū hoīes ad deū. lex aūt hūana ꝑncipalit̄ ad ordinādū hoīes adinuicē: ꝛ iō leges hūane nō curauerunt aliq̄d inſtituere de cultu diuino niſi in ordine ad bonū cōe hoīū. ꝛ ꝓpter hoc multa ɔfinxerunt circa res diuinas: ſm ꝙ videbat̄ eis expediēs ad informādos mores hoīū ſicut patet in ritu gentiliū: ſed lex diuina ecōuerſo hoīes adinuicē ordinauit: ſm ꝙ ɔueniebat ordini q̄ eſt in deū: quē ꝑncipaliter intendebat. Ordinat̄ aūt hō in deū nō ſolū ꝑ interiores actus mētis q̄ ſunt credere: ſperare: ꝛ amare: ſed etiā ꝑ q̄dā exteriora opa q̄bus hō diuinā ſeruitutē ꝓfitet̄: ꝛ iſta opa dicunt̄ ad cultū dei ꝑtinere qui q̄dē cultus cerimonia vocat̄: q̄ſi munia id eſt dona ceteris: q̄ dicebat̄ dea frugū: vt q̄dā dicūt eo ꝙ ꝑmo ex frugibus oblatiōes deo ferebant̄. Siue vt maximus valerius refert nomen cerimonie īroductū eſt ad ſignādū cultū diuinū ad latinos a quodā oppido iuxta romā q̄ cere vocabat̄: eo ꝙ roma capta a gallis illuc ſacra romanoꝝ ablata ſunt ꝛ reuerentiſſime habita. Sic igit̄ illa ꝑcepta q̄ in lege ꝑtinēt ad cultū dei ſpecialiter cerimonialia dicunt̄. Precepta enī legis nature q꞉ cōia ſunt indigent determinatiōe. determinant̄ aūt ꝑ legē hūanā: ꝛ ꝑ legē diuinā: ꝛ ſicut ipſe determinationes q̄ fiūt ꝑ legē hūanā nō dicunt̄ eſſe de lege nature: ſed de iure poſitiuo: ita ipſe determinatiōes ꝑceptoꝝ legis nature q̄ fiunt ꝑ legē diuinā diſtinguunt̄ a ꝑceptis moralib⁹ q̄ ꝑtinēt ad legē nāe. Colere ḡ deū cū ſit act⁹ virtutꝭ ꝑtinet ad ꝑceptū morale: ſed determinatio hui⁹ ꝑcepti: vt. ſ. colat̄ talib⁹ hoſtijs ꝛ talib⁹ munerib⁹ hꝫ ꝑtinet ad ꝑcepta cerimonialia: ꝛ iō ꝑcepta cerimonialia diſtinguūt̄ a ꝑceptis moralibus. ¶ Circa quartū ſciendū ꝙ lex vet⁹ ɔtinebat etiā q̄dā ꝑcepta iudicialia: q꞉ ſicut dictū eſt ad legē diuinā ꝑtinet vt ordinet hoīes adinuicē: ꝛ ad deū. vtrūq꞉ aūt hoꝝ in cōi q̄dē ꝑtinet ad dictamē legis nature ad q̄ referunt̄ moralia precepta: ſed oportet ꝙ determinet̄ vtrūq꞉ ꝑ legē diuinā ꝛ hūanā: q꞉ principia naturaliter nota ſunt cōia tam in ſpeculatiuis q̄ꝫ in actiuis. Sicut igit̄ determinatio cōis ꝑcepti de cultu diuino fit ꝑ ꝑcepta cerimonialia. ſic etiā determinatio cōis ꝑceptis de iuſticia obſeruanda inter hoīes determinatū ꝑ ꝑcepta iudicialia: ꝛ ſm hoc oportet tria ꝑcepta legis veteris ponere: ſcꝫ moralia q̄ ſūt de dictamine legis nature: cerimonialia q̄ ſunt determinatiōes cultus diuini: ꝛ iudicialia q̄ ſunt determinatiōes iuſticie inter hoīes obſeruande. Unī cū apl's Ro. vij. dixiſſet ꝙ lex eſt ſancta. ſubiūgit ꝙ mādatū eſt iuſtū ꝛ ſanctū ꝛ bonū. iuſtū q̄dē q̄ntū ad iudicialia: ſanctū q̄ntū ad cerimonialia. nam ſanctū dicit̄ quod eſt deo dicatū. bonū id eſt honeſtum q̄ntū ad moralia. Et nota ꝙ precepta iudicialia in aliquo cōmunicant cū moralibus: inq̄ntū ſcꝫ a rōne deriuant̄ in aliquo cū cerimonialib⁹: inq̄ntū. ſ. ſunt q̄dā determinationes cōmuniū preceptoꝝ. ꝛ ideo q̄nq꞉ ſub iudicijs cōprehēdunt̄ ꝑcepta moralia ꝛ iudicialia. Sicut Deu. v. Audi iſrael cerimonias atq꞉ iudicia. Q̄nq꞉ vō iudicialia ꝛ cerimonialia. ſic̄ Leui. xviij. Facietis iudicia mea: ꝛ ꝑcepta mea ſeruabitis: vt ꝑcepta ad moralia referant̄: iudicia vō ad iudicialia ꝛ cerimonialia. Itē nota ꝙ actus iuſticie in generali ꝑtinet ad ꝑcepta moralia. ſed determinatio ei⁹ in ſpeciali ꝑtinet ad ꝑcepta iudicialia. Hec ergo tria genera ꝑceptoꝝ principalit̄ cōtinebant̄ in lege: ſicut dicit̄ Deu. vi. Hec ſunt ꝑcepta cerimonie atq꞉ iudicia q̄ mādauit ad nos deus. ꝛ ideo ponunt̄ in principio legis. ſꝫ ꝑter hec etiā q̄dā alia cōtinebāt: in lege enī ponunt̄ aliq̄ tanq꞉ ꝑcepta: aliq̄ vō tanq꞉ ad preceptoꝝ adimpletionē ordinata. Precepta quidē ſunt de his q̄ ſunt agēda. ad quoꝝ impletionē ex duob⁹ hō inducit̄. ſ. ex auctoritate ꝑcipiētis: ꝛ ex vtilitate impletiōis. q̄ q̄dē eſt cōſecutio alicui⁹ boni vtilis delectabil' vel honeſti: aut fuga alicuius mali cōtrarij. Oportuit igit̄ in veteri lege preponi q̄dā q̄ auctoritatē dei ꝑcipiētis indicarēt. ſic illud Deut. vj. Audi iſrael: dñs deus tuus deus vn⁹ eſt. Et illud Geñ. j. In ꝑncipio creauit de⁹ celū ꝛ terrā. Et huiuſmodi dicunt̄ teſtimonia. Oportuit etiā ꝙ in lege ꝓponerent̄ q̄dā ꝑmia obſeruātiū legē: ꝛ pene trāſgrediētiū: vt pꝫ Deu. xxviij. Si audieris vocē dñi dei tui: faciet te excellētiorē cunctis gētib⁹ ꝛc. Et huiuſmodi dicunt̄ iuſtificatiōes: ſm ꝙ deus aliquos iuſte punit vel premiat. ipſa aūt agēda ſub ꝑcepto nō cadūt niſi inq̄ntū hñt aliquā debiti rationē. Eſt aūt duplex debitū. Unū quidē ſm regulā rōnis. aliud aūt ſm regulā legis determinātꝭ. ſic̄ ph's in. viij. ethi. diſtinguit duplex iuſtū. ſ. morale ꝛ legale. Debitū aūt morale eſt duplex. Dictat enī ratio aliq̄d faciēdū vel tanq꞉ neceſſariū ſine quo nō pōt eē ordo virtutis. vel tanq꞉ vtile ꝑ ꝙ ordo virtutis meli⁹ conſeruet̄. ꝛ ſm hꝫ q̄dā moraliū preciſe ꝑcipiunt̄ vel ꝓhibent̄ in lege. ſic̄ nō occides: nō furtū facies. ꝛ hec ꝓpria dicunt̄ precepta. Quedā vō ꝑcipiunt̄ vel ꝓhibent̄ nō q̄ſi preciſe debita: ſed ꝓpter meli⁹. ꝛ iſta pñt dici mādata: q꞉ quādā inductionē habēt ꝛ ꝑſuaſionē. ſic̄ illud Exo. xxij. Si pῑgn⁹ acceperis veſtimentū a ꝓximo tuo ante ſolis occaſum reddas ei: ꝛ aliq̄ ſilia. Unī Hiero. dicit ꝙ in ꝑceptis eſt iuſticia: in mādatis vō charitas. Debitū autem ex determinatione legis in reb⁹ q̄dē humanis ꝑtinet ad iudicialia: in rebus aūt diuinis ad cerimonialia. q̄uis ēt ea q̄ pertinēt ad penā vl' premia dici pñt teſtimonia: inq̄ntū ſunt ꝓteſtationes q̄dā diuine iuſticie. Oīa vō ꝑcepta legis dici pñt iuſtificationes inq̄ntū. ſ. ſunt q̄dā executiones legalis iuſticie. Poſſunt etiā aliter mādata a ꝑceptis diſtingui: vt ꝑcepta dicant̄ q̄ deus ꝑ ſeipſum iuſſit: mandata aūt q̄ ꝑ alios mādauit: vt ipm̄ nomen ſonare videt̄. Ex quib⁹ oīb⁹ apparet ꝙ oīa legis ꝑcepta ɔtinent̄ ſub moralib⁹ cerimonialib⁹ ꝛ iudicialib⁹. Alia vō nō habēt rationē preceptoꝝ: ſed ordinant̄ ad preceptoꝝ obſeruationē: vt dictum eſt.

¶ De moralibus preceptis legis veteris. DIS. VI.

Deinde ɔſiderādū eſt de moralib⁹ ꝑceptꝭ. Circa q̄ declaranda ſunt. xij. Primo vtrū oīa ꝑcepta moralia veteris legis ſint de lege nature. Scōo vtrū ꝑcepta moralia veteris legis ſint de actib⁹ oīū virtutū. Tertio vtruꝫ oīa precepta moralia veteris legis reducant̄ ad decē precepta decalogi. Quarto de diſtinctiōe preceptoꝝ decalogi Quinto de numero eoꝝ. Sexto de ordine. Septimo de modo tradendi ipſa. Octauo vtrū ſint diſpenſabilia. Nono vtrū modus obſeruandi virtutē cadat ſub precepto. Decimo vtrū modus charitatis cadat ſub precepto. Undecimo de diſtinctione alioꝝ preceptorū moraliū. Duodecimo vtrū precepta moralia veteris legis iuſtificēt. ¶ Circa primū ſciendū ꝙ precepta moralia a cerimonialib⁹ ꝛ iudicialib⁹ diſtincta ſunt de illis que ſm ſe ad bonos mores pertinent. Cū autē humani mores dicant̄ in ordine ad rationē: quod eſt propriū principiū humanoꝝ actuū. illi mores dicunt̄ boni qui rationi congruūt. mali aūt qui a ratione diſcordant. Sicut aūt oē iudiciū rationis ſpeculatiue ꝓcedit a naturali cognitione primoꝝ principioꝝ. ita etiā omne iudiciū rationis practice ꝓcedit ex quibuſdā principijs naturaliter cognitis. ex quib⁹ diuerſimode ꝓcedi poteſt ad iudicandū de diuerſis. Quedā enī ſunt in humanis actibus adeo explicita: ꝙ ſtatim cū modica cōſideratione poſſunt approbari vel reprobari ꝑ illa cōia ꝛ prima principia. Quedā vō ſunt ad quoꝝ iudiciū requirit̄ multa cōſideratio diuerſarū circūſtantiarū: quas conſiderare diligēter nō eſt cuiuſlibet ſed ſapientū. ſic̄ cōſiderare particulares cōcluſiones ſcientiarū nō pertinet ad oēs: ſed ad ſolos ph'os. Quedā vō ſunt ad q̄ diiudicāda indiget homo adiuuari per inſtitutionē diuinā. ſicut eſt circa credenda. Sic igit̄ patet ꝙ cū moralia ꝑcepta ſint de his que pertinēt ad bonos mo-

res.hec antē ſunt que rationi cōgruūt.Omne autē humane ratio-
nis iudiciū aliq̄liter a naturali ratione deriuatur:neceſſe eſt ꝙ oīa
precepta moralia pertineant ad legē nature.ſed diuerſimode.Que
dam enī ſunt que ſtatim ꝑ ſe ratio naturalis hoīs diiudicat eſſe fa
cienda vel nō faciēda.ſicut honora patrē tuū ⁊ matrē tuā. ⁊ Non
occides. ⁊ Nō furtū facies. ⁊ huiuſmodi ſunt abſolute de lege na-
ture.Quedā vō ſunt que ſubtiliori cōditione rationis a ſapiētibꝰ
iudicant eſſe obſeruanda. ⁊ iſta ſic ſunt de lege nature: vt tñ indi-
geant diſciplina qua minores a ſapiētioribꝰ inſtruant.ſicut illud
Corā cano capite cōſurge. ⁊ Honora perſonā ſenis. ⁊ huiuſmodi.
Quedā vō ſunt ad que iudicāda ratio humana indiget inſtructio-
ne diuina:ꝑ quā erudimur de diuinis.ſicut eſt illud Nō facies ti-
bi ſculptile:neqꝫ oēm ſilitudinē:nō aſſumes nomē dei tui in vanū
¶Circa ſecūdū.ſ.vtrū oīa ꝑcepta legis ſint de actibus oīuꝫ virtu-
tū.Sciēdū ꝙ cū precepta legis ordinent ad bonū cōmune:neceſſe
eſt ꝙ ꝑcepta legis diuerſificent ſm diuerſos modos cōmunitatū.
vñ phs in ſua politica docet ꝙ alias leges oportet ſtatuere in ciui
tate q̄ regit rege: ⁊ alias in ea q̄ regit ꝑ pplm vel ꝑ aliquos poten-
tes de ciuitate.Eſt aūt aliꝰ modus cōitatis ad quē ordinat lex di-
uina: ⁊ ad quē ordinat lex humana. Lex enī humana ordinat ad
cōitatē ciuilē:q̄ eſt hominū ad inuicē ꝑ exteriores actus quibꝰ ho-
mines ſibiinuicē cōicant.huiuſmodi autē cōicatio ꝑtinet ad rōnē
iuſticie:q̄ eſt ꝓprie directiua cōicationis hūane.et ideo lex hūana
nō ꝓponit ꝑcepta niſi de actibꝰ iuſticie: ⁊ ſi ꝑcipiat actus aliarū vir
tutū.h̄ nō ē niſi inq̄ntū aſſumūt rōnē iuſticie:vt pꝫ ꝑ phm .v.eth.
Sꝫ cōitas ad quā ordinat lex diuina ē hominū ad deū vel in pñti
vel in futura vita. ⁊ ideo lex diuina ꝑcepta ꝓponit de oībꝰ illis ꝑ q̄
hoīes bene ordinent ad cōicationē cū deo. Hō aūt deo ꝯiūgit ra-
tione ſiue mēte: in q̄ eſt imago dei. ⁊ ideo lex diuina ꝑcepta propo
nit de oībꝰ illis ꝑ q̄ rō hoīs ē bene ordinata.hec aūt ꝯtingit ꝑ actꝰ
oīuꝫ virtutū.nā virtutes intellectuales ordināt bene actus rōnis ī
ſeipſis.virtutes aūt morales ordinant bene actus rōnis circa inte-
riores paſſiōes ⁊ exteriores opationes. ⁊ ideo manifeſtū eſt ꝙ lex
diuina ꝯueniēter ꝓponit ꝑcepta de actibꝰ oīuꝫ vtutū.ita tñ ꝙ q̄dā
illoꝝ ſine quibꝰ ordo virtutis q̄ eſt ordo rōnis obſeruari nō pōt:ca
dunt ſub obligatiōe ꝑcepti.q̄dā vō q̄ ſunt de bene eē virtutis ꝑfe-
cte cadūt ſub āmonitione cōſilij. ¶Circa tertiū.ſ.vtrū oīa ꝑcepta
moralia veteris legis reducant ad decē ꝑcepta decalogi.Sciendū
ꝙ ꝑcepta decalogi ab alijs ꝑceptis legis differūt in h̄ ꝙ ꝑcepta de-
calogi ꝑ ſeipm dñs dicit pplō ꝓpoſuiſſe.alia vō ꝑcepta ꝓpoſuit ꝑ
moyſen. Illa ergo ꝑcepta ad decalogū ꝑtinēt quoꝝ noticiā hō hꝫ
ꝑ ſeipm a deo.hmōi vō ſunt illa.ſ.q̄ ſtatī ex ꝑncipijs cōibꝰ primis
cognoſci pñt modica ꝯſideratiōe. ⁊ iterū illa q̄ ſtatī ex fide diuini-
tus infuſa innoteſcūt. Int ꝑcepta ergo decalogi nō cōputant duo
genera ꝑceptoꝝ.illa.ſ.q̄ ſunt ꝑma ⁊ cōia:quoꝝ nō oportet aliā inq̄
ſitionē eē niſi ꝙ ſunt ſcripta in rōne nāli q̄ſi per ſe nota.ſic ꝙ nulli
debet hō malefacē: ⁊ alia hmōi. Itē illa q̄ ꝑ diligentē inquiſitionē
ſapientū inueniunt rōni cōuenire.hec enī ꝑueniūt a deo ad pplm
mediāte diſciplina ſapientū. Utraqꝫ tñ horū ꝑceptoꝝ cōtinent in
ꝑceptis decalogi.ſed diuerſimode. Nā illa q̄ ſunt ꝑma ⁊ cōia cōti
nent in his ſic ꝑncipia in cōcluſionibꝰ ꝓximis.illa vō q̄ ꝑ ſapiētes
cognoſcunt ꝯtinent in eis ecōuerſo:ſic cōcluſiones in ꝑncipijs. Il
la vō duo ꝑcepta Diliges dñm deū tuū: ⁊ Diliges ꝓximū tuū:ſunt
ꝑma ⁊ cōia ꝑcepta legis nature q̄ ſunt ꝑ ſe nota rōni humane vel ꝑ
naturā vel ꝑ fidē.Et ideo oīa precepta decalogi ad illa duo referū-
tur ſicut ꝯcluſiones ad ꝑncipia cōia. ¶Circa q̄rtū.ſ.de diſtinctiōe
preceptoꝝ decalogi. Sciendū ꝙ precepta decalogi diuerſimode a
diuerſis diſtinguunt.Eſichiꝰ enī Leui.xxvj.ſup illud Decē mulie
res in vno clibano coquūt panes:dicit ꝑceptū de obſeruatiōe ſab-
bati nō eē de decē ꝑceptis decalogi:q2 nō eſt obſeruādū ſm lrām
ſm oē tēpꝰ.Diſtinguit tñ q̄ttuor precepta ꝑtinētia ad deū:vt ꝑmū
ſit Ego ſum dñs deꝰ tuus. Secūdū ſit Nō habebis deos alienos
corā me.Et ſic etiā diſtinguit hec duo Hierony.Oſee.x.ſup illud
Propter duas iniq̄tates tuas.Tertiū vō preceptū eē dicit Nō fa-
cies tibi ſculptile. Quartū vō Nō aſſumes nomē dei tui in vanū.
Pertinētia vō ad ꝓximū dicit eē ſex:vt ꝑmū ſit Honora patrē tuū
⁊ matrē tuā.Secūdū Non occides.Tertiū nō mechaberis. Quar
tū Nō furtū facies. Quintū Nō falſum teſtimoniū dices.Sextuꝫ
Nō cōcupiſces.Sed primo hoc videt inconueniēs ꝙ preceptum
de obſeruatiōe ſabbati preceptis decalogi interponat:ſi nullo mō
ad decaloguꝫ ꝑtineat. Secūdo q2 cū ſcriptū ſit Math.vij. Nemo
pōt duobꝰ dñis ſeruire.eiuſdē rōnis eſſe videt: ⁊ ſub eodē ꝑcepto
cadere Ego ſum dominꝰ deus tuus. ⁊ Nō habebis deos alienos.
Unde Origenes diſtinguēs etiaꝫ quattuor precepta ordinātia ad
deum:ponit iſta duo pro vno precepto. Secundū non ponit Non
facies tibi ſculptile.Tertium Nō aſſumes nomē dei tui in vanū.
Quartū Memēto vt diē ſabbati ſanctifices. Alia vō ſex ponit vt
eſichius:ſed q2 facere ſculptile vel ſilitudinē nō ē ꝓhibitū:niſi ſm
hoc vt nō colant ꝓ dijs.nā ⁊ in tabernaculo deus ꝑcepit fieri ima
ginē ſeraphin.vt habet Exo.xxv.ꝯueniētiꝰ aūt ponit aug.ſub vno
ꝑcepto.nō habebis deos alienos. ⁊ nō facies ſculptile.Silr etiam
ꝯcupiſcentia vxoris aliene ad cōmixtionē ꝑtinet ad ꝯcupiſcentiaꝫ
carnis.ꝯcupiſcētia aūt aliaꝝ rerū q̄ deſiderant ad poſſidendū ꝑti-
neat ad ꝯcupiſcentiā oculoꝝ.vñ etiā Aug.ponit duo ꝑcepta de nō
ꝯcupiſcēdo rem alienā ⁊ vxorē alienā. ⁊ ſic ponit tria ꝑcepta in or-
dine ad deū: ⁊ ſeptē in ordine ad ꝓximū: ⁊ hoc melius eſt. ¶Circa
q̄ntū.ſ.de numero ꝑceptoꝝ decalogi.dicēdū ꝙ ſicut dictū eſt ſicut
ꝑcepta legis hūane ordināt hoīeꝫ ad cōitatē hūanā:ita ꝑcepta legi
diuine ordināt hoīeꝫ ad quādā cōitatē ſeu rempublicā hoīuꝫ ſub
deo.abſqꝫ aūt hoc ꝙ aliq̄s in aliq̄ cōitate bñ cōmoret duo requi-
runt.quoꝝ ꝑmū eſt vt bñ ſe habeat ad eū q̄ ꝑeſt cōitati. aliud aūt
eſt vt bñ ſe habeat ad alios cōitates ⁊ ſocios ⁊ cōparticipes.Opor
tet igit ꝙ in lege diuina ꝑmo ferant q̄dā ꝑcepta ordinantia hoīeꝫ
ad deū: ⁊ q̄dā alia ordinātia ad alios ꝓximos ſimul ꝯuiuentes cū
deo. Principi aūt cōitatis tria debet hō. Primo quidē fidelitatē.
Scđo reuerentiā.Tertio famulatū.Fidelitas q̄dē ad dñm in hoc
ꝯſiſtit vt honorē principatus ad aliū nō deferat. ⁊ q̄tū ad hoc acci
pit primū ꝑceptū cū dicit nō habebis deos alienos. reuerētia aūt
ad dñm requirit:vt nihil iniurioſuꝫ in eū cōmittat. ⁊ q̄tū ad hoc
accipit ſcđm ꝑceptū qđ eſt:nō aſſumes nomē dei tui ī vanū.famu
latus aūt debet dño in recōpenſatione bñficioꝝ q̄ ab ipſo ꝑcipiūt
ſubditi: ⁊ ad hoc ꝑtinet tertiū ꝑceptū qđ eſt de ſanctificatiōe ſabba
ti:in memoriā creatiōis rerū. ad ꝓximos aūt aliq̄s bñ ſe hꝫ ⁊ ſpāli
ter ⁊ generaliter.Spāliter q̄dē quātū ad illos quoꝝ eſt debitor vt
eis debitū reddat. ⁊ q̄tū ad hoc accipit ꝑceptū de honoratiōe pa-
rētū.Generaliter autē q̄tū ad oēs vt nulli nocumentū inferat:nec
ope:nec ore:nec corde.Ope q̄dē infert nocumētū ꝓximo:q̄nqꝫ q̄-
dē in ꝑſonā ꝓpriā q̄tū ad ꝯſiſtentiā ſcꝫ ꝑſone. ⁊ hoc ꝓhibet ꝑ hoc
qđ dicit.nō occides.q̄nqꝫ aūt in ꝑſonā ꝯiunctā q̄tū ad ꝓpagatio
nē ꝓlis: ⁊ hoc ꝓhibet cū dicit.nō mechaberis.q̄nqꝫ aūt in rē poſ-
ſeſſā q̄ ordinat ad vtrūqꝫ: ⁊ q̄tū ad hoc dicit.nō furtū facies. No
cumētū aūt oris ꝓhibet:cū dicit.nō loq̄ris ꝯtra ꝓximū tuū falſū
teſtimoniū. Nocumētū aūt cordis ꝓhibet cū dicit.nō ꝯcupiſces.
Et ſm hanc differentiā poſſent diſtingui tria ꝑcepta ordinātia in
deū.quoꝝ primū ꝑtinet ad opus.vñ ibi dicit non facies ſculptile.
Secūdū ad os.vñ ibi dicit.nō aſſumes nomē dei tui inuanū.Ter
tiū ꝑtinet ad cor:q2 in ſanctificatiōe ſabbati ſm ꝙ eſt morale ꝑce-
ptū ꝑcipit quies cordis in deū. Uel ſm Aug.ꝑ primū ꝑceptū reue
remur vnitatē primi principij.ꝑ ſecūdū veritatē diuinā.ꝑ tertium
eius bonitatē q̄ ſanctificamur: ⁊ in q̄ q̄eſcimus ſicut in finē.Sciē-
dū aūt ꝙ nō fuit dandū ꝑceptū de dilectiōe hoīs ad ſeipſū duplici
rōne.primo q2 ꝑcepta decalogi referunt ad ꝑcepta dilectōis.Fuit
aūt dandū ꝑceptū hoī de dilectiōe dei ⁊ ꝓximi: q2 q̄tū ad hoc lex
naturalis obſcurata erat ꝓpter peccatū:nō aūt q̄tū ad dilectionē
ſuiipſius:q2 q̄tū ad hoc lex naturalis vigebat. vel q2 etiā dilectio
ſuiipſius includit in dilectiōe dei ⁊ ꝓxi. In hoc enī hō vere ſe dili
git ꝙ ſe ordinat in deū: ⁊ ideo etiā in ꝑceptis decalogi ponunt ſo-
lū ꝑcepta ꝑtinētia ad ꝓximū vel ad deū. Aliter pōt dici ꝙ ꝑcepta
decalogi ſunt illa que īmediate pplꝰ accipit a deo.vñ dicit Deu-
tro.x.Scripſit in tabulis iuxta id qđ prius ſcripſerat decē verba:
que locutus eſt ad nos dñs.Unde oportet precepta decalogi alia
eſſe que ſtatim in mente populi cadere poſſūt. preceptū aūt habet
rationē debiti.Qꝫ aūt homo ex neceſſitate aliquid debeat deo vel
ꝓximo.hoc de facili capere poteſt in ꝯceptione hoīs ⁊ precipue fi-
delis:ſed ꝙ aliquid ex neceſſitate ſit debitū hoī de his que ꝑtinēt
ad ſeipſum etiam non ad alium:hoc non ita in promptu apparet.
videt enī primo aſpectu ꝙ quilibet ſit liber in his que ad ipſum ꝑ
tinēt: ⁊ ideo precepta quibus ꝓhibent inordinationes hoīs ad ſe-
ipſum ꝑueniūt ad populū mediante inſtructione ſapientū.vñ non
pertinēt ad decalogū. Item ſciendū ꝙ de obſeruatione aliarū ſo-
lēnitatū non fuit dandū preceptū inter precepta decalogi ſicut de
obſeruatione ſabbati: quia omnes ſolēnitates veteris legis ſunt
inſtitute in cōmemorationē alicuius diuini beneficij vel preteriti
cōmemorati vel futuri prefigurati: ⁊ ſimiliter ꝓpter hoc omnia ſa-
crificia offerebant. Inter aūt oīa beneficia dei cōmemoranda pri-
mū ⁊ precipuū erat beneficiū creationis:qđ cōmemorat in ſancti-
ficatione ſabbati.vnde Exo.xx.ꝓ ratiōe huius precepti ponit:ſex
enim diebus fecit deus celum ⁊ terram ⁊c. Inter omnia aūt futu-

ra bñficia que erant præfigurāda precipuū ⁊ finale erat quies mē-
tis in deo vel in præſenti ꝑ gratiā vel in futuro ꝑ gloriā: que etiā fi-
gurabat̃ per obſeruātiā ſabbati. vñ dicit̃ Yſa. lviij. Si auerteris a
ſabbato pedem tuū vocaberis ſabbatū dñi delicatū: ⁊ ſanctū dñi
glorioſū. hec enī bñficia p̄mo ⁊ p̄ncipaliter ſunt in mēte hoīuꝫ ma
xime fideliū. Alie vͦo ſolēnitates celebrant̃ ꝓpter aliqua particula
ria bñficia tꝑaliter tranſeūtia: ſicut celebratio phaſe ꝓpter bñficiū
publicū liberatiōis in egypto: ⁊ ꝓpter futurā paſſionē chriſti que
tꝑaliter tranſiuit: inducēs nos in q̄etē ſabbati ſpūalis. Et iō preter
miſſis oībus aliis ſolēnitatib⁹ ⁊ ſacrificiis de ſolo ſabbato fiebat
mētio inter p̄cepta decalogi. Itē piuriū ꝓhibet̃ inter precepta de-
calogi. nō aūt blaſphemie vel falſe doctrine peccatū: qꝛ ſicut dicit
apl's Hebr. vi. Hoīes ꝑ maiorē ſui iurāt: ⁊ oīs ꝯtrouerſie eoꝝ finis
ad ꝯfirmationē eſt iuramētū: ⁊ iō qꝛ iuramētū oīb⁹ eſt cōe: ꝓpter
hoc ꝓhibito inordinatiōis circa iuramētū ſpāliter precepto deca-
logi ꝓhibet̃. Peccatū enī falſe doctrine nō ꝑtinet niſi ad paucos:
vñ nō oportebat vt de hoc fieret mētio īter p̄cepta decalogi: q̄uis
etiā q̄ntū ad aliquē itellectū in hoc ꝙ dicit̃. nō aſſumes nomē dei
tui inuanū ꝓhibeat̃ falſitas doctrine. vna enī gloſa exponit: nō di
ces chriſtū eē creaturā. Itē ſicut hō nālē dilectionē hꝫ ad parētes
ita ad filios. p̄ceptū etiā charitatis ad oēs extēdit̃: ⁊ p̄cepta ꝓhibē
tia nocumētū inferre ꝓximo generalit̃ extendunt̃ ad oēs. Cui⁹ rō
eſt qꝛ rō nālis nō ſtatim dictat ꝙ aliq̄d ſit ꝓ alio faciendū: niſi cui
hō aliq̄d debet. Debitū aūt filii ad patrē adeo eſt manifeſtū ꝙ nul
la tergiuerſatiōe pōt negari: eo ꝙ pater eſt principiū generatiōis ⁊
eſſe ⁊ inſuꝑ educatiōis ⁊ doctrine. Et ideo nō ponit̃ ſub p̄cepto de
calogi vt aliqd̄ bñficiū vel obſequiū alicui impēdat̃ niſi parētib⁹:
parētes aūt nō vident̃ eſſe debitores filiis ꝓpter aliq̄ bñficia ſuſce
pta: ſed potius ecōuerſo. filius etiā aliq̄d patris: ⁊ patres amāt fi-
lios vt aliq̄d ipſoꝝ. ſicut dicit phs. viij. Ethi. vñ eiſdē rōnibus non
ponunt̃ aliq̄ p̄cepta decalogi ꝑtinētia ad amorē filiorū. ſicut neqꝫ
etiā aliq̄ ordinātia hoīeꝫ ad ſeipſū. Itē in quolibet genere peccati
ꝯuenit peccare corde ⁊ ope. ſed in q̄buſdā generibus peccatoꝝ: ſcꝫ
in furto ⁊ homicidio ſeorſū ꝓhibet̃ peccatū opis: cū dicit̃ nō me-
chaberis: nō furtū facies. Et ſeorſū peccatū cordis: cū dicit̃. nō ꝯcu
piſces rem ꝓximi tui: ⁊ nō ꝯcupiſces vxorē ꝓximi tui. Nō ſic aūt
dicit̃ in peccato homicidij vel falſi teſtimonij. cuius rō eſt. qꝛ dele
ctatio adulterij ⁊ vtilitas diuitiaꝝ ſūt ꝑſeipſa appetibilia inq̄ntū
habent rōnē boni delectabilis vel vtilis: ⁊ propter hoc oportuit in
eis ꝓhiberi nō ſolū opus: ſed etiā ꝯcupiſcentiā. Sed homicidiū et
falſitas ſunt ſm ſe horribilia: qꝛ ꝓximus ⁊ veritas nāliter amant̃
⁊ nō deſiderant̃ niſi ꝓpter aliud. Et iō non oportuit circa peccatū
homicidij ⁊ falſi teſtimonij ꝓhibere pctm̄ cordis: ſed ſolū operis.
¶ Circa ſextū. ſ. de ordinatione p̄ceptoꝝ decalogi. ſciendū ꝙ ſicut
dictū eſt p̄cepta decalogi dant̃ de his q̄ ſtatim in ꝓmptu mens ho
minis ſuſcipit. manifeſtū eſt aūt ꝙ tanto aliq̄d magis a rōne ſuſci-
pit̃ quāto ꝯtrariū eſt grauius: ⁊ magis rōne repugnās. Manife-
ſtū eſt aūt ꝙ cū rōnis ordo a fine recipiat: maxīe eſt cōtra rōnē: vt
hō inordinate ſe habeat circa finē. finis aūt hūane vite ⁊ ſocietatiſ
eſt deus. Et iō p̄mo oportuit ꝑ p̄cepta decalogi hoīeꝫ ordinare ad
deū: cū eius ꝯtrariū ſit grauiſſimū: ſicut etiā in exercitu q̄ ordinant̃
ad ducē ſicut ad finē. Primū eſt ꝙ miles ſubdat̃ duci: ⁊ huius cō
trariū eſt grauiſſimū. Scdm̄ vͦo eſt vt alijs coordinet̃. Inter ipſa
aūt per que ordinamur in deū. Primū occurrit ꝙ hō ei fidelit̃ ſub
dat̃ nullā participationē cū inimicis habēs. Scdm̄ aūt eſt ꝙ ei re-
uerentiā exhibeat. Tertiū aūt eſt ꝙ ei etiā famulatū īpendat. Ma
iuſqꝫ peccatū eſt etiā ī exercitu: ſi miles infideliter agens cū hoſte
pactū habeat: q̄ ſi aliquā irreuerētiā duci faciat. ⁊ hoc etiā eſt gra
uius q̄ ſi in aliquo obſequio ducis deficiēs inueniat̃. In p̄ceptis
aūt ordinātibus ad ꝓximū. manifeſtū eſt ꝙ magis repugnat rōni
⁊ grauius pctm̄ eſt ſi hō nō ſeruet ordinē debitū ad ꝑſonas quib⁹
magis eſt debitor. ⁊ iō inter p̄cepta ordinātia ad ꝓximū. primo po
nit̃ p̄ceptū ꝑtinēs ad parētes. īter alia vͦo p̄cepta etiā apparet ordo
ſm ordinē grauitatis pctōꝝ. graui⁹ eſt enī ⁊ magis rōni repugnās
peccare ope q̄ ore: ⁊ ore q̄ corde: ⁊ inter pctā opis graui⁹ eſt homi
cidiū ꝑ qd̄ totalit̃ vita hoīs iā exiſtētis extiguit̃ q̄ adulteriū ꝑ qd̄
īpedit̃ certitudo ꝓlis naſciture: ⁊ adulteriū graui⁹ q̄ furtū: qd̄ ꝑti
net ad bona exteriora. lꝫ āt ſm viā ſēſus ꝓxim⁹ ſit magi' not⁹ q̄ de⁹
tm̄ dilectio dei ē rō dilectiōis ꝓximi: ⁊ ita p̄cepta ordinātia ad deū
fuerūt p̄ordināda. ¶ Itē ſic de⁹ eſt vniuerſale p̄ncipiū eſſendi oīb⁹
ita etiā pr̄ eſt p̄ncipiū quoddā eſſendi filio. Et iō ꝯuenièter poſt p̄-
cepta ordinātia ad deū ponit̃ p̄ceptū ꝑtinēs ad parētes. Sed ꝯtra
ꝑ p̄cepta affirmatiua īꝑant̃ actus virtutū. ꝑ p̄cepta aūt negatiua ꝓ
hibent̃ actus vitioꝝ. ſed ſm Boetiū in cōmēto p̄dicamētoꝝ. prius

extirpanda ſunt vitia q̄ inſerant̃ virtutes: ergo inter precepta ꝑti-
nentia ad ꝓximū ponenda fuerūt primo precepta negatiua q̄ af-
firmatiua. ¶ Dicendū ꝙ iſta rō ꝓcedit qn̄. ſ. affirmatiua ⁊ negati
ua ꝑtinēt ad idē gen⁹ opis: q̄uis etiā ⁊ in hoc nō habeat oīmodā
efficaciā. etſi enī in executiōe opis prius extirpāda ſunt vitia q̄ in
ſerēde virtutes. ſm illud Pſal. Declina a malo ⁊ fac bonū. ⁊ Iſa. i
Quieſcite agere ꝑuerſe: diſcite benefacere. tm̄ in cognitione pri⁹ eſt
virt⁹ q̄ pctm̄: qꝛ ꝑ rectū cognoſcit̃ obliquū: vt dicit̃ in p̄mo de aīa
ꝑ legē aūt cognitio pctī: vt Ro. v. dicit̃. ⁊ ſm h̄ preceptū affirmati-
uū debuiſſꝫ p̄mo poni. ſed nō eſt iſta rō ordinis: ſed q̄ poſita eſt. qꝛ
in preceptis particularib⁹ addunt̃ q̄ ſunt p̄me tabule. Vltimo po-
nit̃ preceptū affirmatiuū: qꝛ eius trāſgreſſio minorē reatū inducit
Itē pctm̄ cordis etſi ſit prius in executiōe: tm̄ ei⁹ ꝓhibitio poſteri⁹
cadit in rōne. ¶ Circa ſeptimū. ſ. de mō tradēdi precepta decalogi
Sciēdū ꝙ in preceptis diuine legis maxima ſapiētia ꝯtinet̃. Vñ
dicit̃ Deu. iiij. Hec eſt vr̄a ſapiētia ⁊ intellectus corā ppl'is. Sapiē
tis autē eſt oīa debito mō ⁊ ordine diſponē. Et ideo manifeſtū eē
debet ꝙ precepta legis ꝯueniēti mō tradita ſunt. Quedā ponunt̃
affirmatiua p̄cepta: ⁊ q̄dā negatiua: qꝛ ſemꝑ ad affirmationē ſeq̄
tur negatio oppoſiti: nō aūt ſemꝑ ad negationē vni⁹ oppoſiti ſeq̄-
tur affirmatio alteri⁹. Sequit̃ enī ſi eſt albū nō eſt nigrū: nō tm̄ ſe-
quit̃ ſi nō eſt nigrū ergo eſt albū: qꝛ ad plura ſe extēdit negatio q̄
affirmatio. Et inde eſt etiā ꝙ nō eſſe faciēdū iniuriā: qd̄ ꝑtinet ad
precepta negatiua ad plures ꝑſonas ſe extēdit ſm p̄mū dictamen
rōnis q̄ eſſe debitū vt alicui obſequiū vel bñficiū impēdat̃. Ineſt
aūt p̄mo dictamē rōnis ꝙ hō debitor eſt bñficij vel exhibēdi obſe
quij: vel a quib⁹ bñficia accepit ſi nondū recōpenſauit. Duo autē
ſunt quoꝝ bñficiū ſufficiēter nullus recōpēſare pōt. ſ. de⁹ ⁊ pr̄: vt
dicit̃ in. viij. Ethi. Et ideo ſola duo precepta affirmatiua ponunt̃.
vnū de honore parentū: aliud de celebratione ſabbati in cōmemo-
rationē diuini bñficij. Itē in quibuſdā ponit̃ rō preceptoꝝ: in qui
buſdā nō. qꝛ illa precepta q̄ ſunt pure moralia hn̄t manifeſtā rōnē
Vñ nō oportuit ꝙ in eis aliq̄ rō adderet̃. Sed quibuſdā precepti
addit̃ cerimoniale vel determinatiuū precepti moralis cōis. ſic̄ in
p̄mo precepto Non facies ſculptile. ⁊ in tertio p̄cepto determinat̃
dies ſabbati. ⁊ ideo vtrobiqꝫ oportuit rōnē aſſignari. Itē q̄re non
ponunt̃ ꝓmiſſiōes in oīb⁹ p̄ceptis ſic̄ in p̄mo ⁊ in q̄rto. Rñſio. qꝛ
hoīes vt plurimū actus ſuos ad aliquā vtilitatē ordināt. ⁊ ideo in
illis preceptis neceſſe fuit ꝓmiſſionē premij apponē ex quib⁹ vide
bat̃ nulla vtilitas ſeq̄: vel aliq̄ vtilitas impediri. Quia vͦo parentes
ſunt iam in recedēdo ab eis nō expectat̃ vtilitas. ⁊ ideo p̄cepto de
honore parētū addit̃ ꝓmiſſio: ſilr̄ etiā ⁊ p̄cepto de ꝓhibitiōe ido-
latrie. ⁊ ꝑ h̄ videbat̃ impediri apparēs vtilitas: quā hoīes credunt
ſe poſſe ꝯſeq̄ ꝑ pactū cū demonib⁹ initū. Itē q̄re nō in oīb⁹ ponit̃
cōminatio pene ſic̄ in p̄mo ⁊ ſecūdo. Rñſio. qꝛ pene p̄cipue ſunt ne
ceſſarie ꝯtra illos q̄ ſunt proni ad malū: vt dicit̃ in. x. ethi. ⁊ ideo ill'
ſolis p̄ceptis legis addit̃ cōminatio penarū: in quib⁹ erat ꝓnitas
ad malū. Erāt autē hoīes ꝓni ad idolatriā ꝓpter generalē ꝯſuetu
dinē gētiū. Et ſilr̄ etiā ſunt hoīes proni ad piuriū ꝓpter frequētiā
iuramēti. ⁊ ideo p̄mis duob⁹ p̄ceptis adiūgit̃ cōminatio. Itē q̄re ī
ſolo tertio p̄cepto fit mētio de memoria cū dicit̃ Memēto vt diē
ſabbati ſcīfices: cū oīa dei p̄cepta ſint memorit̃ retinēda. ſm illud
ꝓuer. iij. Deſcribe ea ī tabul' cordis tui. Et Ecc̄i. iij. Que p̄cepit tibi
deus cogita illa ſemꝑ. Rñſio. qꝛ p̄ceptū de ſabbato ponit̃ vt cōme
moratiuū bñficij p̄teriti. Et ideo ſpālit̃ in eo fit mētio de memoria
vel qꝛ p̄ceptū de ſabbato hꝫ determinationē adiunctā: q̄ nō eſt de
lege nature. ⁊ ideo h̄ preceptū ſpāli āmonitione indiguit. ¶ Circa
octauū. ſ. vtrū p̄cepta decalogi ſint diſpēſabilia. Sciēdū ꝙ in p̄ce-
ptis debet fieri diſpēſatio qn̄ occurrit aliq̄s particularis caſus: in
quo ſi vbū legis obſeruet̃ cōtrariat̃ intētioni legiſlatoris. Intētio
aūt legiſlatoris cuiuſlibet ordinat̃ p̄mo ⁊ p̄ncipalit̃ ad bonū cōe.
ſecūdo aūt ad ordinē iuſticie ⁊ virtutis: ſm quā bonū cōe ꝯſeruat̃
⁊ ad ip̄m ꝑuenit̃. ſi q̄ ergo precepta dent̃ q̄ ꝯtineant ipſam cōſerua
tionē boni cōis: vel ipſum ordinē iuſticie ⁊ virtutis. huiuſmodi p̄-
cepta ꝯtinēt intētionē legiſlatoris: ⁊ ideo indiſpēſabilia ſunt. puta
ſi poneret̃ h̄ p̄ceptū in aliq̄ cōitate ꝙ nullus deſtrueret rēpublicā:
neqꝫ ꝓderet ciuitatē hoſtib⁹: ſiue ꝙ nullus faceret aliq̄d iniuſte vl'
male: huiuſmodi p̄cepta eēnt indiſpēſabilia. Sꝫ ſi aliq̄ alia p̄cepta
traderent̃ ordinata ad iſta p̄cepta quib⁹ determinant̃ aliq̄ ſpāles
modi: in talib⁹ precepti diſpēſatio poſſet fieri: inq̄ntū ꝑ omiſſionē
hmōi p̄ceptoꝝ in aliquib⁹ cōib⁹ nō fieret preiudiciū p̄mis precepti
q̄ ꝯtinēt intentionē legiſlatoris. puta ſi ad ꝯſeruationē reipublice
ſtatueret̃ in aliq̄ ciuitate ꝙ de ſingul' vicis aliq̄ vigilarēt ad cuſto-
diā ciuitatis obſeſſe: poſſet cū aliquib⁹ diſpēſari ꝓpter aliquā ma

ioꝛē ꝓtilitatē. Precepta aūt decalogi ↄtinēt ipſaꝫ intētionē legiſla
toꝛis.ſ.dei. Nā precepta prime tabule q̄ oꝛdinant hominē ad deū
ↄtinēt ipm oꝛdinē ad bonū cōe ⁊ finale:qđ deus eſt. Precepta aūt
ſecūde tabule ↄtinēt ipſuꝫ oꝛdinē iuſticie inter hoīes obſeruādē.ſ.
vt nulli fiat indebitū:vt cuilibet reddat̄ debitū.ſm hanc igit̄ rōnē
intelligenda ſunt precepta decalogi.⁊ ideo precepta decalogi ſunt
oīno indiſpenſabilia. Licꝫ aūt dicat phs in.v.ethi.ꝙ iuſtū nāle in
aliquibꝰ deficit ⁊ mutabile ē:ſicut ⁊ natura humana.ex quo cōſeq̄
videt̄:ꝙ precepta decalogi q̄ ſunt de iure naturali pñt ꝑ diſpenſa-
tionē mutari. Dicēdū ꝙ phs ibi nō loquit̄ de iuſto naturali quod
cōtinet ipſum oꝛdinē iuſticie. Hoc enī nunq̄ꝫ deficit iuſticiā eē ſer
uandā.ſed loquit̄ q̄ntū ad determinatos modos obſeruatiōis iu
ſticie:q̄ in aliquibꝰ fallūt. Itē etſi hō poſſit diſpenſare in preceptis
legis q̄ ſtatuit:nō tñ pōt deꝰ diſpēſare in p̄ceptis decalogi q̄ dedit
Sicut enī dicit Aplꝰs.ij.Thi.ij. Fidelis eſt deus:ſeipſuꝫ negare nō
poteſt. Negaret autē ſeipſum ſi ipſum oꝛdinē iuſticie ſue auferret
cū ipſe ſit ipſa iuſticia.⁊ ideo in h̄ deus diſpēſare nō poteſt vt hoī
liceat nō oꝛdinate ſe habere ad deum: vel nō ſubdi oꝛdini iuſticie
eiꝰ:⁊ in his ſm q̄ hoīes ad inuicē oꝛdinant̄. Itē occiſio hoīs ꝓhi-
bet̄ in decalogo ſm ꝙ habet rationē indebiti.ſic enī preceptū cōti
net ipſaꝫ rationē iuſticie. Lex aūt humana hoc ↄcedere nō poteſt
ꝙ licite hō indebite occidat̄.ſed malefactoꝛes occidi vł hoſtes rei
publice h̄ non eſt indebitū:vñ hoc nō ↄtrariat̄ precepto decalogi.
nec talis occiſio eſt homicidiū quod precepto decalogi ꝓhibet̄:vt
Aug̃.dicit in li.ō libe.arbi.⁊ vniuerſaliter ſi alicui auferat̄ qđ ſuū
erat:ſi debitū eſt ꝙ ipſum amittat.hoc nō eſt furtū vel rapina que
precepto decalogi ꝓhibent̄. Et ideo qñ filii iſrael precepto dei tu-
lerūt egyptioꝝ ſpolia nō fuit furtū: q: hoc eis debebat̄ ex ſentētia
dei. Silr etiā abꝛaam cū cōſenſerit occidere filiū:nō cōſenſit in ho
micidiū:quia debitū erat eū occidi ꝑ mādatū dei:q̄ eſt dñs vite et
moꝛtis. Ipſe enī eſt q̄ penā infligit oībꝰ hoībꝰ iuſtis ⁊ iniuſtis pro
pctō p̄mi parētis.cuiꝰ ſentētie ſi hō ſit executoꝛ auctoꝛitate diuina
nō erit homicida:ſicut nec deꝰ. Et ſilr Oſeas accedēs ad vxoꝛē foꝛ-
nicariā vel ad mulierē adulterā:nō eſt mechatꝰ neq̄ꝫ foꝛnicatꝰ: q:
acceſſit ad eā q̄ ſua erat ſm mandatū diuinū: q̄ eſt actoꝛ inſtitutio
nis matrimonij. Sic igit̄ precepta ipa decalogi q̄ntū ad rationem
iuſticie quā ↄtinēt imutabilia ſunt.ſed q̄ntū ad aliquā determina
tionē ꝑ applicationē ad ſingulares actus: vt.ſ.hoc vel illud ſit ho-
micidiū:vel furtū:vel adulteriū:aut nō. Hoc q̄dē ē mutabile q̄nq̄ꝫ
in his auctoꝛitate diuina ſola: in his.ſ.q̄ a ſolo deo ſunt inſtituta.
ſicut ī matrimonio ⁊ in alijs huiuſmodi. Qñq̄ꝫ etiā auctoꝛitate hu
mana.ſicut in his q̄ ſunt cōmiſſa hominū iuriſditioni.q̄ntū enī ad
h̄ hoīes gerēt vicē dei:nō aūt q̄ntū ad oīa. Itē qñ filij iſrael exco-
gitauerunt pugnare in die ſabbati.ſicut dicit̄.j.Mach.ij. Cogita-
uerūt in die illa dicētes:oīs hō quicūq̄ꝫ venerit ad nos in bello die
ſabbatoꝝ pugnemꝰ aduerſus eū. Illa cogitatio magis fuit interp̄-
tatio precepti q̄ꝫ diſpēſatio. Nō enī intelligit̄ violare ſabbatū qui
facit opus quod eſt neceſſariū ad ſalutē humanā: ſicut dñs ꝓbat
Math.xij. ¶ Circa nonū.ſ.vtrū modus virtutis cadat ſub prece
pto legis:vt.ſ.aliq̄s iuſte operet̄ iuſta:⁊ foꝛtit̄ foꝛtia.⁊ ſilr de alijs
virtutibꝰ:ſicut dicit̄ Deu.xvi. Iuſte quod iuſtū eſt exequer̄. Sciē
dū ꝙ preceptū legis habet vim coactiuā. Illud ergo directe cadit
ſub precepto legis ad qđ lex cogit. Coactio aūt legis ē ꝑ metū pe-
ne:vt dicit̄ in.x.eth. Nō illud pꝛopꝛie cadit ſub precepto legis pro
quo pena legis infligit̄. Ad inſtituendū autē penā aliter ſe habet
lex diuina ⁊ lex humana. Non enī pena legis infligit̄ niſi pro illis
de quibꝰ legiſlatoꝛ habet iudicare:quia ex iudicio lex punit.homo
autē qui eſt legiſlatoꝛ humane nō habet iudicare niſi de exterioꝛi
bus actibꝰ:q: hoīes vidēt ea q̄ apparēt:vt dicit̄.j.Reg.xvj.ſed ſo-
lius dei eſt:q̄ eſt legiſlatoꝛ diuine iudicare de interioꝛibꝰ motibus
volūtatū.ſm illud Pſal. Scrutās coꝛda ⁊ renes deus. Scđm hoc
igit̄ dicēdū eſt:ꝙ modus virtutis q̄ntū ad aliq̄d reſpicit̄ a lege hu
mana ⁊ diuina.q̄ntū ad aliq̄d autē a lege diuina:ſed nō a lege hu-
mana.quātū ad aliq̄d autē nec a lege humana neq̄ꝫ a lege diuina.
Modus aūt virtutis in tribꝰ ↄſiſtit ſm phm in.ij.ethi.quoꝝ p̄mū
eſt:ſi aliq̄s opet̄ ſciens.h̄ aūt diiudicat̄ ⁊ a lege diuina ⁊ a lege hu
mana. Qđ enī aliq̄s ignoꝛās facit:ꝑ accidēs facit.vñ ſm ignoꝛātiā
aliq̄ diiudicant̄ ad penā vel ad veniā tā ſm legē humanā q̄ꝫ ſm le
gē diuinā. Secundū eſt vt aliq̄d opet̄ nolens vel eligēs.⁊ ꝓpter h̄
eligēs in quo impoꝛtat̄ duplex motꝰ.interioꝛ.ſ.volūtatis ⁊ inten-
tionis.⁊ iſta duo nō diiudicat lex humana ſed ſolū lex diuina.lex
enī humana nō punit eū q̄ vult occidere ⁊ nō occidit.punit aūt eū
lex diuina.ſm illud Math.vj. Qui iraſcit̄ frī ſuo reus erit iudicio
Tertium autē eſt vt firme ⁊ imobiliter habeat ⁊ operet̄.⁊ iſta fir-
mitas ꝓpꝛie ꝑtinet ad habitū:vt ſcꝫ aliq̄s ex habitu opet̄ indicato
⁊ q̄ꝫtū ad hoc modus virtutis nō cadit ſub p̄cepto neq̄ꝫ legis diui
ne:neq̄ꝫ legis hūane:neq̄ꝫ enī ab hoīe neq̄ꝫ a deo punit̄ tanq̄ꝫ p̄ce-
pti trāſgreſſoꝛ:q̄ debitū honoꝛē impēdit parentibus:q̄ꝫuis nō ha-
beat habitū pietatis. Modus ḡ faciēdi actum iuſticie q̄ cadit ſub
p̄cepto eſt vt fiat aliq̄d ſm oꝛdinē iuris:nō aūt vt fiat ex habitu iu
ſticie. Itē ꝙ aliquis volūtarie ⁊ delectabiliter operet̄ hũ cadit ſub
p̄cepto legis diuine.pſal. Seruite dño in leticia.⁊.ij. Coꝛin.ix. Nō
ex triſticia ⁊ neceſſitate:hylarē enī datoꝛē diligit deus.gloſa.quic
q̄d boni facis cū hylaritate fac:⁊ tunc bñ facis:ſi aūt cū triſticia fa-
cis:tūc de te nō tu facis. Opari ergo ſine triſticia actū virtutꝭ cadit
ſub p̄cepto legis diuine:q: quicūq̄ꝫ opat̄ cū triſticia nō volēs opa
tur:ſed delectabiliter opari ſiue cū leticia aut hylaritate quodāmō
cadit ſub p̄cepto:ſcꝫ ſm ꝙ ſequit̄ delectatio ex dilectiōe dei ⁊ ꝓxi
mi q̄ cadit ſub p̄cepto:cū amoꝛ ſit cauſa delectatiōis: ⁊ quodāmō
nō ſm ꝙ delectatio ↄſequit̄ habitū. Delectatio enī opis eſt ſignuꝫ
habitus generati.vt dicit̄ in.ij. Ethi. pōt enī aliq̄s actus eſſe dele-
ctabilis:vel ꝓpter finē vel ꝓpter ↄueniētiā habitus. ¶ Circa deci-
mū.ſ.vtrū modus charitatis cadit ſub p̄cepto legis diuine. Scien
dū ꝙ circa hoc fuerūt ↄtrarie opiniōes. Quidā enī dixerūt ab ſoci-
etate modū charitatis eſſe ſub p̄cepto:nec eſt impoſſibile obſ'uua
re hoc preceptū charitatē nō habēti:q: pōt ſe diſponere ad hoc ꝙ
charitas ei infundat̄ a deo:neq̄ꝫ q̄ncūq̄ꝫ aliq̄s nō habēs charitatē
facit aliquid de genere bonoꝝ peccat moꝛtaliter:q: hoc eſt p̄ceptū
affirmatiuū vt ex charitate opet̄: ⁊ nō obligat ad ſemꝑ: ſed ꝓ tpe
illo quo aliquis habet charitatē. Alij vō dixerūt ꝙ oīmodus cha-
ritatis nō cadit ſub p̄cepto:vterq̄ꝫ aūt q̄ꝫtū ad aliq̄d verū dixerūt.
Actus enī charitatis dupliciter ↄſiderari pōt. vno mō ſm ꝙ eſt q̄-
dā actus ꝑ ſe:⁊ hoc mō cadit ſub p̄cepto legis qđ de hoc ſpāliter
datur.diliges dñm deū tuū:⁊ diliges ꝓximū tuū. Et q̄ꝫtuꝫ ad hoc
verū dixerūt.non enī eſt impoſſibile hoc p̄ceptū obſeruare qđ eſt
de actu charitatis:q: hō pōt ſe diſponere ad charitatē habendā:⁊
qñ habuerit eā nō pōt ea vti. Alio mō pōt ↄſiderari actus charita
tis ſm ꝙ eſt modus aliarū virtutū: hoc eſt ſm ꝙ actus aliarū vir-
tutū oꝛdinant̄ ad charitatē q̄ eſt finis p̄cepti:vt dicit̄.j.ad thimo.j.
Dictū eſt enī ꝙ intentio finis eſt quidē modus foꝛmalis actus oꝛ-
dinati ad finē:⁊ hoc mō verū eſt ꝙ ſi dixerūt ꝙ modus charitatis
nō cadit ſub p̄cepto:hoc eſt dictū ꝙ in hoc p̄cepto:honoꝛa patrem
nō includit̄ ꝙ honoꝛet̄ pater.vñ q̄ honoꝛat patrē lꝫ nō habens cha
ritatē nō efficit̄ huius p̄cepti tranſgreſſoꝛ:etſi ſit tranſgreſſoꝛ p̄ce-
pti qđ eſt de actu charitatis: ꝓpter quā tranſgreſſionē meret̄ penā
¶ Circa vndecimū.ſ.de diſtinctione alioꝝ moꝛaliū p̄ceptoꝝ legis
p̄ter decalogū.ſciendū ꝙ ſicut ex dictis patet:p̄cepta iudicialia ⁊
cerimonialia ex ſola inſtitutiōe vim habēt:anteq̄ꝫ inſtituerent̄ nō
videt̄ referre vtrū ſit vel aliter fieret:ſed p̄cepta moꝛalia ex ipſo di-
ctamine naturalis rōnis efficaciā habent:etiā ſi nunq̄ꝫ in lege ſta-
tuant̄. Hoꝝ aūt triplex eſt gradus. Nā q̄dā ſūt rectiſſima:⁊ adeo
manifeſta ꝙ editiōe nō indigēt:ſicut mādata de dilectiōe dei ⁊ ꝓ
ximi:⁊ alia hmōi:q̄ ſunt q̄ſi fines p̄ceptoꝝ.vñ in eis nullus pōt er-
rare ſm iudiciū rōnis. Quedā vō ſunt magis determinata quoꝝ
rōnē ſtatim quiſq̄ꝫ etiam popularis pōt de facili videre:⁊ tñ q: in
paucioꝛibus circa hmōi ↄtingit iudiciū hūanū puerti:hmōi editio
ne indigent:⁊ hec ſunt p̄cepta decalogi. Quedā vō ſūt quoꝝ rō nō
eſt adeo cuilibet manifeſte ſed ſolū ſapientibus:⁊ iſta ſunt p̄cepta
moꝛalia ſupaddita decalogo:a deo tradita ꝑ moyſen ⁊ aaron: Sꝫ
q: ea q̄ ſunt manifeſta ſunt pꝛincipia cognoſcēdi eoꝝ q̄ nō ſūt ma
nifeſta. Alia p̄cepta moꝛalia ſupaddita decalogo reducunt̄ ad pre
cepta decalogi ꝑ modū cuiuſdā additiōis ad ipſa. Nā in p̄mo pre
cepto decalogi ꝓhibet̄ cultus alienoꝝ deoꝝ:cui ſupaddunt̄ alia
p̄cepta ꝓhibitiua eoꝝ q̄ oꝛdinant̄ in cultū idoloꝝ.ſicut habet̄ Deu
tro.xviij. Nō inueniat̄ in te q̄ luſtret filiū ſuū aut filiā ducens per
ignē:nec maleficus atq̄ꝫ incantatoꝛ nec phitones ↄſulat:neq̄ꝫ diui
nos:⁊ querat a moꝛtuis veritatē. Scđm aūt p̄ceptū ꝓhibet piuriū
ſupaddit̄ aūt ei ꝓhibitio blaſphemie. Leuit.xiiij. pꝛohibitio falſe
doctrine. Deutro.xiij. Tertio vō p̄cepto ſupaddunt̄ oīa cerimonia
lia. Quarto aūt p̄cepto de honoꝛe parentū ſupaddit̄ p̄ceptū de ho
noꝛatione ſenū.ſm illud Leuit.xix. Coꝛam cano capite conſurge et
honoꝛa pſonā ſenis:⁊ vniuerſaliter oīa p̄cepta inducentia ad reue
rentiā exhibendā maioꝛibus:vel ad beneficia exhibenda vel equa
libus vel maioꝛibus. Quinto aūt p̄cepto qđ eſt de ꝓhibitione ho-
micidij:addit̄ ꝓhibitio odij:⁊ cuiuſlibet violationis ↄtra ꝓximū.
ſicut illud Leuit.xix. Non ſtabis ↄtra ſanguinē ꝓximi tui: ⁊ etiaꝫ
pꝛohibitio odij. ſcđm illud: ne oderis fratem tuum in coꝛde tuo.
Precepto aūt ſexto qđ eſt de pꝛohibitione adulterij ſuperadditur

preceptū de ꝓhibitiōe meretricij.ſm illō deutro.xxiij.nec erit me/
retrix de filiab⁹ iſrhael.neqꝫ fornicator de filijs iſrael.ꝛ iterū ꝓhi/
bito vitij ꝯ nām.ſm illud Leui.xvj.cū maſculo nō miſceberis.cuꝫ
oi pecore nō coibis.Septimo aūt p̄cepto qō eſt de ꝓhibitiōe furti
adiungit̃ p̄ceptū de ꝓhibitiōe vſure.ſcōm illō deutro.xxiij.nō fe/
nerabis fratri tuo ad vſurā.ꝛ ꝓhibitio fraudis.ſꝫ illō deutro.xxv.
nō habebis in ſacco diuerſa pōdera.ꝛ vniuerſalit̃ oīa q̄ ad ꝓhibi/
tionē calūnie ꝛ rapie ptinēt.Octauo p̄cepto qō ē de ꝓhibitiōe fal/
ſi teſtimōij addit̃ ꝓhibitio falſi iudicij.ſcōm illō Exo.xxiij.nec i iu
dicio plurimoꝝ acq̄ſce ſnīe vt a veritate deuies.ꝛ ꝓhibitio mēda
cij.ſicut ibi ſubdit̃ mēdaciū fugies.ꝛ ꝓhibitio detractiōis.ſcōm il
lud Leui.xviij.Nō eris criminator ꝛ ſuſurro in pplis.Alijs āt duo
bus p̄ceptis nulla alia adiūgunt̃.q2 p ea nāliter oīs mala cōcupiā
ꝓhibet̃.¶Circa duodecimū.ſ.vtꝝ precepta moralia iuſtificēt.ſci
endū q2 ſicut ſanū ꝓprie ꝛ pmo dr̄ qō hꝫ ſanitatē.p poſteri⁹ autē
qō ſignat ſanitatē.vel qō ꝯſeruat ſanitatē.ita iuſtificatio pmo ꝛ p
prie dr̄ ipa factio iuſticie.ſecūdario vō ꝛ q̄ſi iproprie pōt dici iuſti
ficatio.ſignatio iuſticie.vel diſpoſitio ad iuſticiā.qb⁹ duobus mo
dis mānifeſtū ē q2 p̄cepta legis iuſtificabāt inquātū diſponebāt ho
mines ad grāꝫ xp̄i iuſtificātē quā etiā ſignāt:q2 ſic Aug.dic̄ ꝯ fau/
ſtū etiā vita illi⁹ ppli ꝓphetica erat ꝛ chriſti figuratiua. ſed ſi loq̄/
mur de iuſtificatiōe ꝓprie dicta.Si ꝯſiderādū ē q2 iuſticia pōt ac
cipi ꝓut ē in habitu vel ꝓut eſt i actu.ꝛ ſcōꝫ h̄ iuſtificatio duplicit̃
dicet̃.vno q̄dē mō ſcōꝫ q2 hō fit iuſt⁹ adipiſcēs hitū iuſticie.Alio
vō mō ſcōm q2 opa iuſticie opat̃.vt ſcōm h̄ iuſtificatio nihil aliud
ſit q̄ȝ iuſticie executio.Juſticia ſicut ꝛ alie v̄tutes pōt accipi ꝛ acq̄/
ſita ꝛ infuſa.acq̄ſita quidē cauſat̃ ex opib⁹.ſed infuſa cauſat̃ ab ip
ſo deo p eius gratias.ꝛ hec ē vera iuſticia de qua nūc loq̄mur ſcōꝫ
q2 aliquis dicit̃ iuſtus apud deū ſcōm illud Ro.iiij.Si abrahā ex
opibus legis iuſtificat⁹ eſt hꝫ gloriā ſed nō apud deū.Hec igit̃ iu
ſticia cauſari nō poterat p p̄cepta moralia q̄ ſunt de actib⁹ huma
nis.Secūda p̄cepta moralia iuſtificare nō poterāt iuſticiā cauſā
do.Si vō accipiat̃ iuſtificatio ꝓ executiōe iuſticie.ſic p̄cepta mo
ralia iuſtificabāt inquātū ꝯtinebāt id qō eſt ſm ſe iuſtū. illa ſacra
mēta veteris legis ratiā nō ꝯferebāt.ſicut ꝯferūt ſacramēta noue
legis q̄ ꝓpter hoc iuſtificari dicunt̃.Si vō accipiat̃ iuſtificatio ꝓ
executione iuſticie.ſic oīa p̄cepta legis iuſtificabāt.Alit̃ tñ ꝛ ali/
ter.nā p̄cepta cerimōialia ꝯtinebāt q̄dē iuſticiā ſm ſe in genera
li.ꝓut.ſ.exhibebant̃ in cultū dei.Jn ſpeciali vō nō ꝯtinebāt ſm ſe
iuſticiā niſi ex ſola determinatiōe legis diuine.ꝛ iō de h̄mōi p̄ce
ptis dicit̃ q2 nō iuſtificabāt niſi ex deuotiōe ꝛ obediētia faciēdū.p̄
cepta vō moralia ꝛ iudicialia ꝯtinebāt id qō erat ſm ſe iuſtū vl̄ in
generali vel i ſpeciali.Sed moralia precepta ꝯtinebāt id qō ē ſꝫ ſe
iuſtum ſm iuſticiam generalem que eſt omnis virtus.vt dicitur
in.v.ethi. Precepta vero iudicialia pertinebant ad iuſticiam ſpeci
alem que conſiſtit circa contractus humane vite qui ſunt inteꝛ ho
mines adinuicem.

¶De noua lege.ſm ſe. DIS.VII.

DEinde conſiderādū eſt de lege noua que ē lex
euāgelij.ꝛ primo de ipſa ſm ſe.Scđo
de ipſa p ꝯpatione ad legē veterē.Tertio de his que in
lege noua cōtinent̃.¶Circa primū conſideranda ſunt
quattuor.Primo qualis ſit lex.vtrū.ſ.ſit ſcripta vel indita.Secun
do de virtute eius vtrū iuſtificet.Tertio de p̄ncipio eius vtrū.ſ.da
ri debuerit a p̄ncipio.Quarto de termino eius vtrū.ſ.duratura ſit
vſqꝫ ad finem mundi an debeat ei alia lex ſuccedere.¶Circa pri/
mum ſciendū q2 vnaqueqꝫ res illud vīdet̃ eſſe qō eſt in ea potiſſi/
mum.vt ph̄s dicit in.ix.ethi.id autē quod eſt potiſſimū in lege no
ui teſtamēti ꝛ i quo tota v̄tus ei⁹ cōſiſtit ē gratia ſpūſſancti q̄ dat̃
p fidē chriſti.ꝛ iō p̄ncipaliter lex noua eſt ipſa gratia ſpūſſancti q̄
dat̃ chriſtifidelib⁹.ꝛ hoc manifeſte apparet p apo.qui ad Ro.iiij.
dicit.Ubi ē gloriatio tua.excluſa ē per legē factoꝝ nō ſed p legem
fidei.Jpſaꝫ enī fidei gratiā legē appellat. ꝛ expreſſius ad Ro.viij.
dicit̃.lex ſpūs vite i quo iheſus liberauit me a lege peccati ꝛ mort
Unī vt Aug.dicit in libro de ſpū ꝛ littera.q2 ſicut lex factoꝝ fuit in
tabul' lapideis.ita lex fidei ſcripta ē i cordib⁹ fideliū. ꝛ alibi dicit i
eodē libro.que ſunt leges dei ab ipſo deo ſcripte in cordibus niſi
ipſa preſentia ſpūſſancti.Habet tñ lex noua quedā ſic diſpoſitiua
ad gratiam ſpūſſancti.ꝛ ad vſum huius gratie ptinētia que ſūt q̄ſi
ſecūdaria in lege noua.de quib⁹ oportuit inſtitui fideles chriſti ꝛ
v̄bis ꝛ ſcriptis tā circa credēda q̄ȝ circa agēda.ꝛ iō dicēdū ē q2 p̄n/
cipaliter noua lex ē lex indita.Secūdario autē eſt ſcripta. Jn ſcri/
ptura enī euāgelij nō cōtinent̃ niſi ea q̄ ptinēt ad gratiam ſpūſſan
cti.vel ſicut diſpoſitiua.vel ſicut ordinātia ad vſum hui⁹ gratie. ſi/
cut diſpoſitiua quidē q̄ȝtum ad intellectū p fidē per quam dat̃ ſpi
ritusſancti gratia ꝯtinentur in euangelio ea que ptinent ad mani/
feſtandā diuinitatē vel humanitatē xp̄i.Scōm affectū vō ꝯtinen/
tur in euāgelio ea q̄ pertinēt ad ꝯtēptum mūdi p quē hō fit capax
ſpūſſancti.mūdus.n.ideſt amatores mūdi nō pōt capere ſpūmſan
ctū.vt habet̃ Jo.xiiij.vſus vō ſpūalis grē ē in opibus v̄tutū.ad q̄
multipliciter ſcriptura noui teſtamēti hoīes exhortat̃.Et nota q2
lex nālis ē īdita.ſicut dr̄ Ro.ij.Cū gētes q̄ legē nō habēt nālr ea q̄
legis ſunt faciūt ꝛc̄.q̄ habēt opus legis ſcriptū in cordibus ſuis.ꝛ
lex euāgelij ſilr ē indita.ſed differēter.Duplr.n.ē aliq̄d inditū ho/
mini.Uno mō ptinēs ad nāꝫ humanaꝫ.ꝛ ſic lex nālis ē lex indita
homini.Alio mō eſt aliq̄d inditū homini q̄ſi nāe ſupadditū p gra
tie donū.ꝛ hoc mō lex noua eſt indita homini.nō ſolū indicās q̄d
ſit faciēdū ſed etiā adiuuās adimplēdū.¶Circa ſcōm.ſ.vtruꝫ lex
noua iuſtificet.dicēdū q2 ad legem euāgelij duo ptinēt:vnū q̄dem
p̄ncipaliter.ſ.ipſa gratia ſpiritusſancti interius data.ꝛ q̄ȝtū ad hoc
lex noua iuſtificat.Unde Aug.dicit in lib.de ſpū ꝛ littera. ibi.ſ.in
veteri teſtamēto.Lex extrinſec⁹ poſita ē q̄ iniuſti terrerent̃.hic.ſ.
in nouo teſtamēto intrinſecus data ē q̄ iuſtificarent̃.aliud ptinet
ad legē euāgelij.ſecūdario.ſ.documēta fidei ꝛ p̄cepta ordinātia af
fectū humanū ꝛ humanos actus.ꝛ quātū ad hoc lex noua nō iuſti
ficat.vnī apl's dicit.i.cori.iij.littera occidit.ſpūs aūt viuificat.ꝛ Au
guſt.exponit in li.de ſpū ꝛ littera.q2 p litterā intelligit̃ q̄libet ſcri/
ptura hoīs exiſtēs ēt moraliū p̄ceptoꝝ.qualia ꝯtinent̃ in euāgelio
Unī etiā littera euāgelij occidit nec eēt interius gratia fidei ſanās.
hec aūt gratia noui teſtamēti.etſi adiuuet hoīeꝫ ad nō peccādum.
nō tñ ita ꝯfirmat in bono vt hō peccare nō poſſit.hoc.n.ptinet ad
ſtatū glorie.Et ideo ſi aliq̄s poſt acceptā gratiā noui teſtamēti pec
cauerit maiori pena dignus ē.tāq̄ȝ maiorib⁹ beneficijs ingratus.
ꝛ auxilio gratie ſibi date nō vtēs.ſcōm illud Heb.x.irritā q̄s faci/
ens legē Moyſi ſine vlla miſeratōe duobus vel trib⁹ teſtib⁹ mori
tur:quāto putat deteriora mereri ſupplicia q̄ filiū dei cōculcaue/
rit ꝛ ſanguinē teſtamēti pollutū duxerit i quo ſanctificat⁹ ē.ꝛ ſpi/
ritui gratie ꝯtumeliā dixerit.nec tñ dici dꝫ q2 lex noua irā operat̃.
ſicut de lege veteri dr̄ Ro.iiij.q2 quātum ē de ſe ſufficiēs auxiliuꝫ
dat ad nō peccādū.Licet aūt vtraqꝫ lex data fuerit ab vno deo.tñ
aliter ꝛ aliter.Nā legē veterē dedit ſcriptā in tabulis lapideis.le/
gē aūt nouā dedit ſcriptā in tabulis cordis carnalib⁹.vt apl's dicit
ij.corin.iij.ꝓinde ſicut Aug.dicit in li.de ſpiritu ꝛ littera.Litteraꝫ
iſtā extra hoīeꝫ ſcriptā ꝛ miniſtratōeꝫ mortis ꝛ miniſtratōem dā/
natōis apl's appellat.Hāc aūt.ſ.noui teſtamēti legē miniſtratiōeꝫ
iuſticie dicit.q2 p donū ſpūs opamur iuſticiā.ꝛ a p̄uaricatōis dā/
natōe liberamur.¶Circa tertiū.ſ.vtꝝ lex noua debuit dari a p̄nci
pio mūdi.Sciēdū q2 triplex ratio pōt aſſignari.q̄re lex noua nō d
buit dari a p̄ncipio mūdi.Quaꝝ p̄ma ē:q2 lex noua ſicut dictū eſt.
p̄ncipalr ē gratia ſpūſſancti q̄ abūdant̃ dari nō debuit anteq̄ȝ im/
pedimētū peccati ab humano genere tolleret̃.ꝯſummata redēpti
one p xp̄ꝫ.Unī dicit̃ Jo.vij.nōdū erat ſpūs dat⁹.q2 Jheſus nōdū
erat glorificat⁹.ꝛ hāc rōnē manifeſte aſſignat apl's Ro.viij.Ubi
poſtq̄ȝ p̄miſerat de lege ſpūalis vite ſubiungit.De⁹ filiū ſuū mit/
tēs in ſilitudinē carnis peccati.de peccato dānauit peccatū in car/
ne vt iuſtificatio legis impleret̃ i nobis. Scđa ratio pōt aſſigna
ri ex pfectione legis noue.nō.n.aliq̄d ad pfectū adducit̃ ſtatī a p̄n
cipio.ſꝫ quodā tp̄alis ſucceſſionis ordine.ſicut aliquis p̄us fit pu/
er ꝛ poſtmodū vir.ꝛ hāc rōnē aſſignat apl's Gal.iij. Lex pedago/
gus nr̄ fuit in xp̄o.vt ex fide iuſtificemur.At vbi venit fides iā non
ſum⁹ ſub pedagogo.Tertia rō ſumit̃ ex hoc q2 lex noua ē lex grē
ꝛ iō p̄mo oportuit q2 hō relinq̄ret̃ ſibi in ſtatu veteris leg vt i pec
catū cadēdo ſuā infirmitatē cognoſcēs recognoſceret ſe gratia in/
digere.ꝛ hāc rōnē aſſignat apl's.Ro.v.dicens.Lex ſubintrauit vt
abūdaret delictū.vbi aūt ſupabūdauit delictū ſupabūdauit ꝛ grā
¶Circa quartū.ſ.vtꝝ noua lex duratura ſit vſqꝫ ad finem mūdi.
Sciēdū q2 ſtatus mūdi variari pōt duplr.Uno mō ſm diuerſita/
tē legis.ꝛ ſic huic ſtatui no.le.nullus alius ſtat⁹ ſuccedit.Succeſ/
ſit.n.ſtatus noue le.ſtatui.vete.le.tanq̄ȝ pfectioꝛ inpfectiori.Nul/
lus aūt ſtatus p̄ſentis vite pōt eſſe pfectioꝛ q̄ȝ ſtatus noue legis.ni
hil.n.poteſt eſſe propinquius vltimo fini q̄ȝ quod immediate in fi
nem vltimuꝫ introducit.hoc autem facit no.lex.Unde apoſtolus
dicit ad heb.x.habentes itaqꝫ fratres fiduciā in introitū ſanctoꝝ
in ſanguinē Chriſti quā initiauit nobis viaꝫ nouā accedimus ad
eum.vnde non poteſt eſſe aliquis perfectioꝛ ſtatus preſentis vite
q̄ȝ ſtatus noue le.quia tanto eſt vnumquodqꝫ perfectius quanto
vltimo fini propinquius.Alio modo ſtatus hominum variari pōt
ſcōm q2 homines diuerſimode ſe habent ad eandē legem vel per/

fectius vel minus pfecte. ⁊ ſic ſtatus ve. le. frequenter fuit mutat⁹. cū q̄nq₃ leges optime cuſtodirent̄ q̄nq₃ oīno ꝑtermitterent̄. ſic ꝫ ⁊ ſtatus no. le. diuerſificat̄ ſm diuerſa loca ⁊ tpa ⁊ pſonas inquātū grā ſpūſſancti pfectius vel min⁹ pfecte ab aliq̄bus habet̄. Non eſt tñ expectādū ꝙ ſit aliquis ſtatus futurus in quo pfectius grā ſpūſſancti habeat̄ q̄₃ hacten⁹ habita fuerit. maxime ab apl'is q̄ pmitias ſpūſſancti acceperūt. id eſt in tpe prius ⁊ ceteris abūdanti⁹ vt gloſa dicit ad Ro. viij.

De cōpatōe noue legis ad veterē. DIS. VIII.

DEinde ꝯſiderandū eſt de cōparatōe noue legi ad veterē. Et circa hoc ꝯſideranda ſūt q̄tuor. Primo vtꝝ lex noua ſit alia lex a veteri. Scd̄o vtꝝ lex noua impleat veterē. Tertio vtꝝ noua ꝯtineat̄ ſub veteri. Quarto q̄ iſtaꝝ ſit grauior. ¶ Circa p̄mū: ſ. vtꝝ lex noua ſit alia a lege veteri. Sciēdū ꝙ oīs lex ordinat ꝯuerſatōeȝ humanā in ordine ad aliquē finē. Ea aūt que ordinant̄ ad aliquē finē. ſm rōnem finis dupliciter diuerſificari poſſunt. Uno mō q₂ ordinantur ad diuerſos fines. Et hec ē diuerſitas ſpeciei maxime ſi ſit finiſ ꝓximus. Alio mō ſm ꝓpinq̄tatem ad finē vel diſtantiā ab ipſo. Sicut patet ꝙ motus differūt ſpecie ſcd̄m ꝙ ordinant̄ ad diuerſos terminos. Scd̄m vͦ ꝙ vna pars motus ē ꝓpinquior termino q̄₃ alia attēdit̄ differētia ſm perfectū ⁊ impfectū. ſic ergo due leges diſtingui poſſunt. Uno mō q̄ſi oīno diuerſe. vtpote ordinare ad diuerſos fines. ſicut lex ciuitatis que eſſet ordinata ad hoc ꝙ populus dn̄aret̄: eſſet ſpecie differēs ab illa lege q̄ eēt ad hoc ordinata ꝙ optimates ciuitatis dn̄arent̄. Alio mō due leges diſtingui poſſunt ſcd̄m ꝙ vna ꝓpinq̄us ordinat ad finē. alia vͦ remotius. Puta in vna ⁊ eadē ciuitate dr̄ alia lex q̄ imponit̄ viris pfectis q̄ ſtatim poſſunt exeq̄ ea q̄ ptinēt ad bonū cōe. ⁊ alia lex de diſciplina pueroꝝ qui ſunt inſtruendi qualiter poſtmodū opa viroꝝ exequātur. Dicēdū eſt ergo ꝙ ſ₃ p̄mū modū lex noua nō ē alia a lege veteri. q₂ vtriuſq₃ ē vn⁹ finis. ſ. vt hoīes ſubdant̄ deo. Eſt autem vn⁹ de⁹ ⁊ noui ⁊ veteris teſtamēti. ſcd̄ꝫ illud Ro. iiij. Unus de⁹ ē q̄ iuſtificat circūciſionē ex fide. ⁊ ꝓpuciū p fidē. Alio mō lex noua ē alia a veteri. q₂ lex vet⁹ eſt q̄ſi pedagog⁹ pueroꝝ. vt apl's dicit ad Gal. iij. Lex aūt noua eſt lex pfectōis. q₂ ē lex charitatis. de q̄ apl's dicit ad col. iij. qͦ ē vinculū pfectōis. Oēs. n. differētie q̄ aſſignāt̄ īter nouā legē ⁊ veterē accipiunt̄ ſ₃ pfectū ⁊ īpfectū. ꝑcepta. n. legi cuiuſlibet dant̄ de actib⁹ v̄tutū. Ad opanda aūt v̄tutū opa aliter īclinant̄ impfecti q̄ nōdū habēt v̄tutis habitū. ⁊ aliter illi q̄ ſunt p habitū v̄tutis pfecti. Illi. n. q̄ nondū habēt habitū virtutis inclinātur ad agēdū virtutis opa ex aliqua cā extrinſeca. Puta ex cōminatōe penaꝝ. vel ex ꝓmiſſione aliaꝝ extrinſecaꝝ remunerationū. puta honoris. diuitiaꝝ. vel alicuius huiuſmodi. Et ideo lex vet⁹ q̄ dabat̄ impfectis. i. nōdū ꝯſecutis gratiā ſpūalē dicebat̄ lex timoris. inq̄ſtū inducebat ad obſeruātiā ꝑceptoꝝ p cōminatiōem q̄rūdā penaꝝ. ⁊ dr̄ habere tpalia quedā ꝓmiſſa. Illi aūt q̄ habēt v̄tutē inclinant̄ ad virtutis opa agēda pp amorē virtutis. nō ꝓpt̄ aliquam penam aut remunerationem extrinſecā. Et ideo lex noua cui⁹ p̄ncipalitas cōſiſtit in ipſa ſpirituali gratia indita cordib⁹ dicit̄ lex amoris. ⁊ dr̄ habere ꝓmiſſa ſpiritualia ⁊ eterna: q̄ ſunt obiecta v̄tutis ꝑcipue charitatis. ⁊ ita p ſe ī ea inclinat̄ nō q̄ſi in extranea ſ₃ q̄ſi in ꝓpa. ⁊ pp hoc ꝫ lex vet⁹ dr̄ cohibere manū nō animū q₂ q̄ timore pene ab aliquo peccato abſtinet. nō ſimplr̄ ei⁹ voluntas a peccato recedit. ſicut recedit volūtas ei⁹ q̄ amore iuſticie abſtinet a peccato. ⁊ pp hoc lex noua q̄ ē lex amoris dr̄ animū cohibere. Fuerūt tñ aliq̄ in ſtatu ve. te. habētes charitatē ⁊ grāȝ ſpūſſācti q̄ p̄ncipalr̄ expectabāt ꝓmiſſiones ſpūales ⁊ eternas. ⁊ ſcd̄m h̄ ptinebāt ad legē nouā. Silr̄ etiā in nouo teſtamēto ſunt aliq̄ carnales nondū ptinētes ad pfectōeȝ noue legis. ꝓpter quos ꝫ oportuit in nouo teſtamēto induci ad v̄tutis opa p timoreȝ penaꝝ. ⁊ p aliqua tpalia ꝓmiſſa. Lex aūt vetus etſi ꝑcepta charitatꝭ daret. nō tamē p eam dabat̄ ſpūſſanctus. per quē diffundit̄ charitas cordibus noſtris. vt dicit̄ Ro. v. Similr̄ ſm apoſtolū Roma. viij. Lex vetus dicit̄ eſſe lex factoꝝ. lex autem noua dicit̄ lex fidei. Sed lex noua dicit̄ lex fidei inquantuȝ eius p̄ncipalitas cōſiſtit in ipſa gratia que interius dat̄ credētibus. vnde dicit̄ gratia fidei. H₃ autem ſecūdario aliqua facta ⁊ moralia ⁊ ſacramētalia. ſed in his nō cōſiſtit p̄ncipalitas noue legis ſicut p̄ncipalitas veteris legiſ in eis cōſiſtebat. Illi autē qui in veteri teſtamēto deo fuerūt accepti p fidē ſcd̄ꝫ hoc ad nouū teſtamētū pertinebāt. nō. n. iuſtificabantur niſi p fidē Chriſti q̄ eſt actor noui teſtamēti. vnde ⁊ de Moyſe dicit apoſtolus ad heb. xi. ꝙ maiores diuitias eſtimabat theſauroſ egyptioꝝ improperiū Chriſti. ¶ Circa ſcd̄m. ſ. vtrum lex noua impleat legē veterē. dicendū ꝙ ſicut dictū eſt lex noua compat̄ ad veterē ſicut pfectū ad īpfectū. Oē aūt pfectuȝ ad īplet illō qͦ īperfecto deeſt. ⁊ ſcd̄m h̄ lex noua adīplet veterē legē inquātū ſupplet illud qͦ veteri legi deerat. In veteri aūt lege duo p̄nt ꝯſiderari. ſ. finis ⁊ ꝑcepta ꝯtēta in lege: finis aūt cuiuſlibet legis ē vt hoīes efficiat̄ iuſti ⁊ v̄tuoſi. Uñ ⁊ finis veteris legis erat iuſtificatio hoīm: quā q̄dē lex efficē nō poterat. ſed figurabat q̄buſdā cerimonialib⁹ factis ⁊ ꝓmittebat v̄bis. ⁊ q̄ſtū ad hoc lex noua īplet veterē legē iuſtificādo v̄tute paſſionis chriſti. ⁊ h̄ eſt qͦ apl's dicit ad Ro. viij. ꝙ īpoſſibile erat legi. deus filiū ſuū mittēs in ſimilitudinē carnis peccati dānauit peccatū ī carne: vt iuſtificatio exhibet qͦ lex vet⁹ ꝓmittebat. ſcd̄m illud. ij. corin. legis īpleret̄ in nobis. ⁊ q̄ſtū ad hoc lex noua. i. quotquot ꝓmiſſiōes dei ſunt: in illo eſt: id ē in chriſto. Et iterū q̄ſtū ad hoc etiā ꝯplet qͦ vetus lex figurabat. vñ ad col. ij. dicit̄ de cerimonialib⁹ ꝙ erāt vmbra futuroꝝ: corp⁹ aūt chriſti. i. veritas ptinet ad chriſtū. vñ ⁊ lex noua dicit̄ lex veritatis. Lex aūt vetus vmbre vel figure. Precepta vete. legis adīpleuit chriſtus ⁊ ope ⁊ doctrinā. Ope q̄dē q₂ circūcidi voluit. ⁊ alia legalia obſeruare que erāt illo tpe obſeruāda. ſcd̄m illud Gal. iiij. factū ſub lege. Sua doctrina adīpleuit ꝑcepta veteris legis tripliciter. Primo q̄dē veruȝ intellectū exp̄mēdo. ſicut patet in homicidio ⁊ adulterio. in quorū ꝓhibitione ſcribe ⁊ phariſei nō intelligebāt niſi exteriorē actū ꝓhibitū. vnde dn̄s legē adimpleuit oñdēdo. ⁊ interiores act⁹ peccatoꝝ cadere ſub ꝓhibitione. Scd̄o adīpleuit dn̄s precepta ordinādo quō tuti⁹ ꝯſeruaret̄ ꝙ lex vet⁹ ſtatuerat vt hō nō piuraret. ⁊ h̄ tuti⁹ ꝯſeruat̄ ſi oīno a iuramēto abſtineat̄ niſi in cauſa neceſſitatꝭ. Tertio adīpleuit dn̄s precepta legis ſupaddēda q̄dā perfectionis cōſilia. vt patet Math. xix. vbi dn̄s dicēti ſe obſeruaſſe ꝑcepta legis veteris dicit. vnū tibi deeſt. ſi vis pfectus eē vade ⁊ vēde oīa q̄ habes ⁊c̄. Inde ē ꝙ cerimōialia nō ꝯmemorant̄ Math. v. q₂ eoꝝ obſeruātia totaliter excludit̄ per īpletionē vt dictū eſt. De iudicialib⁹ vͦ preceptꝭ ꝯmemorauit preceptū taliōis. vt qͦ de h̄ diceret̄ de oīb⁹ alijs eēt intelligēdū. In quo q̄dē precepto docuit legis intētionē nō eē ad h̄ ꝙ pena taliōis q̄reret̄ ꝓpter liuorē vīdicte: q̄ ipſe excludit mouēs ꝙ hō dꝫ eſſe parat⁹ etiā maiores iniurias ſufferre. ſ₃ ſolū ꝓpter amorē iuſticie. ⁊ adhuc in noua lege remanet. Itē etſi videat̄ dn̄s ꝓpoſuiſſe q̄dā precepta ꝯ̄ria preceptis legis veterꝭ Math. v. dicēs. audiſtis q₂ dictū ē antiq̄s. q̄cūq₃ dimiſerit vxorē ſuā det illi libellū repudij. Ego aūt dico vobis q̄ dimiſerit vxorem ſuā facit eā mechari. Idē etiā videt̄ eē in ꝓhibitiōe iuramēti ⁊ in ꝓhibitiōe taliōis. ⁊ etiā in odio inimicoꝝ. Similiter videt̄ dn̄s excluſiſſe precepta veteris legis de diſcretiōe ciboꝝ Math. xv. non qͦ in os intrat coinq̄nat hoīeȝ ⁊c̄. S₃ reuera ſicut dicit Aug. ꝯ̄ fauſtū precepta illa dn̄i nō ſunt ꝯ̄ria preceptis veterꝭ legis. Dn̄s. n. dn̄s precepit de vxore dimittēda nō ē ꝯ̄riū ei qͦ lex precipit. neq₃. n. ait lex. q̄ voluerit dimittat vxorē. cui eēt ꝯ̄riū nō dimittere. ſ₃ vtiq₃ voluit dimitti vxorē a viro q̄ hāc interpoſuit morā vt in diſcidium anim⁹ preceptis libelli ꝯſcriptiōe retractus abſiſteret. Uñ dn̄s ad hoc ꝯfirmandū vt nō facile vxor dimittat̄ ſolā cām fornicatōis excepit. ⁊ idē etiā eſt dicēdū ī ꝓhibitiōe iuramēti ſicut dictū ē. ⁊ idē etiā patet ī ꝓhibitiōe taliōis. Taxauit enī modū vindicte lex vt nō ꝓcederet̄ ad īmoderatā vindictā a q̄ dn̄s pfecti⁹ remouit eū queȝ monuit oīo a vindicta abſtinere. Circa odiū vͦ inimicoꝝ remouit falſum refutās eoꝝ intellectū nos monēs vt pſona odio nō haberet̄ ſ₃ culpa. Circa diſcretionē vͦ ciboꝝ que cerimonialis erat dn̄s nō mādauit vt tūc nō obſuarent̄: ſed oñdit ꝙ nulli cibi ſ₃ ſuā nāȝ erant īmōi. ſ₃ ſ₃ figurā ſolū. vt dictū ē. Itē etſi dn̄s in factꝭ videat̄ legē euacuaſſe. Sicut q̄ñ leproſuȝ tetigit. Math. viij. ⁊ ſabbatum pluries violaſſe. tñ nō ſtetit in aliquo ꝯ̄ legē q₂ tactus leproſi erat ꝓhibitus in lege: q₂ ex hoc incurrebat homo quandā irregularitatis iuſticiā vel īmundiciam. ſicut ⁊ ex tactu mortui. ſed dominus qui erat mundator leproſi īmundiciam incurrere nō poterat. Per ea autem que fecit in ſabbato ſabbatuȝ non ſoluit ſm rei veritatē ſicut ipſe multipliciter in euangelio oſtendit. tum. quia operabat̄ miracula virtute diuina que ſemper operatur in rebus. tum etiam quia ſalutis humane opera faciebat: cum phariſei etiam ſaluti animalium in die ſabbati prouiderent. tum etiam. quia etiaȝ ratione neceſſitatis diſcipulos excuſauit in ſabbato ſpicas colligētes. ſed videbatur ſoluere ſm ſupſtitioſum intellectum phariſeorum. qui credebant etiam a ſalubribus operibus eſſe in die ſabbati abſtinēdum. quod erat contra intentionem legis. ¶ Circa tertiuȝ ſcilicet vtrū lex noua cōtineat̄ in veteri. ſciendū ꝙ aliquid cōtinet̄ in alio duplr̄. vno mō in actu ſicut locatū ī loco. Alio mō virtute. ſic effectus in cauſa. vel complementum in complemento. ſicut genus

continet ſpecies ptãte: ⁊ ſicut tota arboꝛ continet̃ in ſemine. ⁊ per
hũc modũ noua lex ꝯtinet̃ in veteri. Dictũ eſt eniꝫ ꝙ noua ꝯparat̃
ad veterẽ ſicut pfectũ ad ĩpfectũ. Vñ Criſoſt. exponẽs illõ qð ha
bet̃ Math. iiij. Ultimo terra fructificat. pmo herbã. deinde ſpicã
deinde plenũ fructũ in ſpica. Sic dicit pmo herbã fructificat in le
ge nãe. poſtmodũ ſpicas in lege moyſi. poſtea plenũ fructũ in euã
gelio. Sic igit̃ eſt lex noua in veteri ſicut fruct⁹ in ſpica. oĩa eniꝫ q̃
credẽda tradunt̃ ĩ nouo teſtamẽto explicite ⁊ apte: tradunt̃ credẽ
da in veteri teſtamẽto: ſꝫ ĩplicite ſub figura. Et ſcðm h᷑ etiã q̃ntum
ad credẽda lex noua ꝯtinet̃ in veteri. Precepta etiã noue legis di
cunt̃ eẽ maioꝛa q̃ꝫ p̃cepta veteris legis q̃ñtũ ad explicitã manifeſta
tionẽ. ſꝫ q̃ñtũ ad ipſaꝫ ſubſtãtiã p̃ceptoꝝ noui teſtamẽti oĩa ꝯtinẽ
tur in veteri teſtõ. vñ Aug. dicit ꝯ fauſtũ. ꝙ pene oĩa q̃ monuit vel
p̃cepit dñs vbi adiũgebat. ego aũt dico vobis ĩueniunt̃ etiã in ill᷑
veterib⁹ libꝛis. Sꝫ qꝛ nõ ĩtelligebãt homicidiũ niſi pemptionẽ coꝛ
poꝛis hũani: apuit dñs oẽm iniquũ motũ ad nocẽdũ fratri in ho
micidij genere deputari. ⁊ q̃ñtũ ad hmõi manifeſtatiões p̃cepta no
ue legis dicũt̃ maioꝛa p̃ceptis veter̃ legis. nihil tñ ꝓhibet mai⁹ in
minoꝛi v̄tute ꝯtineri. ſicut arboꝛ ꝯtinet̃ in ſemine. ¶ Circa q̃rtũ. ſ.
q̃ iſtaꝝ ſit grauioꝛ. ſciẽdũ ꝙ circa opa v̄tutis de q̃bus p̃cepta legis
dant̃ duplex difficultas attẽdi põt. Una q̃dẽ ex pte exterioꝝ opuꝫ
que ex ſeipſis hñt quãdã difficultatẽ ⁊ grauitatẽ: ⁊ q̃ñtũ ad hoc lex
vetus ẽ multo grauioꝛ q̃ꝫ noua: qꝛ ad plures act⁹ exterioꝛes obliga
bat̃ lex vet⁹ in multiplicib⁹ cerimõijs q̃ꝫ lex noua. q̃ p̃ter p̃cepta le
gis nãe pauciſſima ſup addidit in doctrina chr̃i ⁊ aploꝝ. Licet ali
qua ſit ſupaddita poſtmodũ ex ĩſtitutõe ſanctoꝝ patrũ. In q̃bus
etiã Aug. dicit eẽ moderationẽ attẽdẽdã. ne ꝯuerſatio fideliũ one
roſa reddat̃. Dicit eñi ad inq̃ſitiões ianuarij de q̃buſdã ꝙ ipſaꝫ re
ligionẽ nr̃aꝫ quã in mãifeſtiſſimis ⁊ pauciſſimis celebrationũ ſa
cramẽtis dei mĩa voluit eẽ liberaꝫ. ſeruilib⁹ premũt onerib⁹ adeo
vt tolerabilioꝛ ſit ꝯditio iudeoꝝ q̃ legalib⁹ ſacramẽtis nõ hũanis
p̃ſumptiõib⁹ ſubijciunt̃. Alia aũt difficultas ẽ circa opera v̄tutuꝫ
in ĩterioꝛib⁹ actib⁹. puta ꝙ aliq̃s opus v̄tutis exerceat ꝓmpte ⁊ de
lectabiliter. ⁊ circa h᷑ difficile ẽ v̄tus: hoc eñi nõ habẽti v̄tutẽ ẽ val
de difficile ſed p virtutẽ reddit̃ facile. ⁊ q̃ñtũ ad hoc p̃cepta noue le
gis ſunt grauioꝛa p̃ceptis veter̃ legis: qꝛ in noua lege ꝓhibent̃ in
terioꝛes motus aĩe q̃ expreſſe in veteri lege nõ ꝓhibebant̃ in oĩb⁹
etſi in aliquib⁹ ꝓhiberẽt̃. in q̃b⁹ tñ ꝓhibẽdis pena nõ apponebat̃.
Hoc ãt ẽ difficillimũ nõ habẽti v̄tutẽ. ſicut etiã phs dicit i. v. ethi.
ꝙ opari ea que iuſt⁹ opat̃ facile ẽ. ſed opari ea eo mõ quo iuſtus
opat̃. ſ. delectabiliter ⁊ ꝓmpte ẽ difficile nõ habẽti virtutem ⁊ ſic
etiã dicit̃. j. Job. v. ꝙ mãdata eius grauia non ſunt. Qð exponens
Aug. dicit ꝙ non ſunt grauia amãti. ſed non amanti ſunt grauia.

¶ De noue legis continentia. DIS. IX.

DEinde ꝯſiderandũ eſt de his que in noua lege ꝯtinent̃. circa qð ꝯſiderãda ſunt quattu
oꝛ. Primo vtrũ lex noua debeat aliq̃ opera exterioꝛa p̃
cipe vel ꝓhibere. Secũdo vtrũ ſufficiẽter ſe habeat in
exterioꝛibus actibus precipiẽdis vel ꝓhibendis. Tertio vtrũ con
uenienter q̃ſtum ad actus exterioꝛes ĩſtituat. Quarto vtrũ ꝯueniẽ
ter p̃ceptis cõſilia ſupaddat. ¶ Circa primũ ſciendũ ꝙ ſicut dictũ
eſt. principalitas operis noue legis eſt gratia ſpũſſancti que mani
feſtat̃ in fide per dilectionẽ operante. hanc autẽ gratiã cõſequun
tur homines p dei filiũ hominẽ factũ: cuius humanitatẽ primo re
pleuit gratia. ⁊ exĩde ẽ apud nos deriuata. vnde dicit̃ Job. j. Uer
bum caro factũ eſt. Et poſtea ſubdit. Plenũ gratie ⁊ veritatis. ⁊ in
fra. ⁊ de plenitudine eius nos omnes accepimus gratiaꝫ p gratia.
Vñ ⁊ ſubdit̃. ꝙ gratia ⁊ veritas p iheſum chriſtũ facta ẽ. ⁊ iõ con
tingit vt per aliq̃ exterioꝛa ſenſibilia gratia a verbo incarnato pꝛo
fluẽs in nos deducat̃. ⁊ ex ĩterioꝛi gratia p quã caro ſpiritui ſubdi
tur exterioꝛa quedã opa ſenſibilia ꝓducunt̃. Sic igitur exterioꝛa
opera dupliciter ad gratiã ptinere poſſunt. Uno mõ ſicut inducen
tia aliqualiter ad gratiã. ⁊ talia ſunt opa ſacramentoꝝ que in lege
noua ſunt inſtituta. ſicut baptiſma. euchariſtia ⁊ huiuſmodi. Alia
vero ſunt opa exterioꝛa que ex inſtinctu gratie ꝓducunt̃. ⁊ in his
eſt quedã differẽtia attendẽda. Quedã eniꝫ habẽt neceſſariam cõ
uenientiã vel cõtrarietatẽ ad interioꝛẽ gratiã que in fide p dilecti
onem opante conſiſtit. ⁊ huiuſmodi exterioꝛa opa ſunt p̃cepta vel
ꝓhibita in lege noua ſicut p̃cepta. vt eſt confeſſio fidei ⁊ pꝛohibi
ta negatio. Dicit̃ enim Math. x. Qui ꝯfitebitur me coꝛã homini
bus ꝯfiteboꝛ ⁊ ego eũ coꝛã patre meo. q̃ autẽ negauerit me coꝛam
hominib⁹ negabo ⁊ ego eũ coꝛã patre meo. Alia vero ſũt opa que
nõ habẽt neceſſariã cõuenientiã vel cõtrarietatẽ ad fidẽ p dilecti
onẽ opantẽ. ⁊ talia opa non ſunt in noua lege p̃cepta vel ꝓhibita
ex ipſa pꝛima inſtitutione. ſed reducta ſunt a legiſlatoꝛe. ſ. Chriſto
vnicuiq̃ꝫ ſcðm ꝙ aliq̃s curã gerere dꝫ. Sicut vnicuiq̃ꝫ libeꝝ ẽ circa
talia determinare quid ſibi expediat facere vel vitare. ⁊ cuiq̃ꝫ pꝛe
ſidẽti circa talia oꝛdinare ſuis ſubditis q̃d ſit in talibus faciẽdũ vl᷑
vitãdũ. Vñ ẽt quãtũ ad hoc dicit̃ lex euãgelij lex libertatis. nã lex
vet⁹ multa determinabat. ⁊ pauca relinq̃bat libertati hominũ de
terminãda. ¶ Circa ſcðm. ſ. vtꝝ cõueniẽter ſe habeat in actib⁹ ex
terioꝛibus p̃cipiẽdis vel ꝓhibẽdis. dicẽdũ ꝙ ſicut dictũ ẽ lex noua
ĩ exterioꝛibus illa ſolũ p̃cipe debuit vel ꝓhibere p q̃ ĩ gratiã intro
ducimur. vel q̃ ptinẽt ad rectũ gratie vſum ex neceſſitate. ⁊ qꝛ gra
tiã ex nobis ꝯſeq̃ nõ poſſum⁹ ſꝫ p xpꝫ ſolũ: ideo ſacramẽta q̃ p gra
tiã ꝯſeq̃mur ipſe dñs inſtituit p ſeipꝫ. ſ. baptiſmũ euchariſtiã. oꝛ
dinẽ miniſtroꝝ noue legis ĩſtituẽdo aplos ⁊ ſeptuagintaduos di
ſcipulos. ⁊ pñiaꝫ ⁊ matrimoniũ indiuiſibile. ꝯfirmatõeꝫ ẽt ꝓmiſit
p ſpũſſancti miſſionẽ. ex ei⁹ ẽt inſtitutõe apl̃i legunt̃ oleo ĩfirmos
vngẽtes ſanaſſe. vt habet̃ Math. vj. q̃ ſunt noue legis ſacramẽta.
rectus aũt gr̃e vſus ẽ p opa charitatis q̃ q̃dẽ ſcðm ꝙ ſunt de neceſ
ſitate v̄tutis ptinẽt ad p̃cepta moꝛalia q̃ ẽt ĩ veteri lege credebant̃.
vl᷑ q̃ñtũ ad h᷑ lex noua ſup veterẽ addẽ nõ debuit circa extioꝛa agẽ
da. Determinatio ãt p̃dictoꝝ opeꝝ ĩ oꝛdine ad cultũ dei ptinet ad p̃
cepta cerimonialia legis. ĩ oꝛdine v̄o ad ꝓximũ ad iudicialia. Et iõ
qꝛ iſte determinatões nõ ſunt ſcðꝫ ſe de neceſſitate ĩterioꝛis gr̃e ĩ q̃
lex ꝯſiſtit. iccirco nõ cadũt ſub p̃cepto noue legis: ſꝫ relinquunt̃ hu
mano arbitrio. Quedã q̃dẽ q̃ñtũ ad ſubditos. q̃. ſ. ptinẽt ſigillatim
ad vnũquẽq̃ꝫ. q̃dã v̄o ad p̃latos tpales vl᷑ ſpũales. q̃. ſ. ptinẽt ad vti
litatẽ cõeꝫ. Sic igit̃ lex noua nulla alia exterioꝛa opa determinare
debuit p̃cipiẽdo vel ꝓhibẽdo niſi ſacra ⁊ moꝛalia p̃cepta. q̃ de ſe p
tinẽt ad rõnẽ v̄tutis. puta nõ eẽ occidẽdũ. nõ eẽ furãdũ. ⁊ alia hu
iuſmodi. qꝛ ea q̃ ſunt fidei ſũt ſupꝛa rõnẽ humanã. vñ ĩ ea nõ poſ
ſum⁹ ꝑuenire niſi p gr̃aꝫ. Et iõ abũdãtioꝛi gr̃a ſupueniẽte opoꝛtu
it plura credẽda explicari. ſꝫ ad opa v̄tutũ dirigimur p rõeꝫ nãlẽ q̃
ẽ relatio q̃dã opatõis hũane. ⁊ iõ ĩ his nõ opoꝛtuit aliq̃ p̃cepta da
ri vltra moꝛalia legis p̃cepta q̃ ſũt de dictamine rõnis. ¶ Circa ter
tiũ. ſ. vtꝝ ꝯueniẽter ĩſtituit hoĩes q̃ñtũ ad act⁹ exterioꝛes. ſciẽdũ ꝙ
ſmo quẽ dñs ĩ mõte ꝓpoſuit totã ĩfoꝛmatiõeꝫ vite chꝛiſtiane ꝯti
net. ĩ quo pfecte ĩterioꝛes mot⁹ hoĩs oꝛdinãt̃. Nã p⁹ declaratũ bea
titudĩs finẽ ⁊ cõmẽdata aplica dignitate p quos erat doctrĩa euã
gelica ꝓmulgãda oꝛdinat interioꝛes animi mot⁹. pmo q̃ñtũ ad ſe
ipſuꝫ. deinde q̃ñtũ ad ꝓximũ. Quãtũ aũt ad ſeipꝫ dupliciter ſꝫ du
os interioꝛes hoĩs mot⁹ circa agẽda q̃ ſunt volũtas de agẽdis. ⁊ ĩ
tẽtio de fine. Vñ pmo oꝛdinat hoĩs volũtatẽ ſm diuerſa legis p̃
cepta. vt. ſ. abſtineat aliq̃s nõ ſolũ ab exterioꝛib⁹ opibus q̃ ſunt ſe
cũdũ ſe mala. ſꝫ ẽt ab interioꝛib⁹ ⁊ ab occaſionibus maloꝝ. deinde
oꝛdinat intẽtõeꝫ hoĩs. docẽs ꝙ in his q̃ agim⁹ neq̃ꝫ q̃ram⁹ huma
nã gloꝛiã neq̃ꝫ humanas diuitias. qð ẽ theſaurizare ĩ terra. Cõſe
quẽter aũt oꝛdinat interioꝛẽ hoĩs motũ quo ad ꝓximũ. vt. ſ. nõ te
merarie aut iniuſte iudicemus. aut p̃ſumptuoſe. neq̃ꝫ tñ ſic ſimus
apud ꝓximũ remiſſi vt eis ſacra cõmittam⁹ ſi ſint indigni. rõ autẽ
docet modũ ad ĩplẽdi euãgelicã doctrinã. ſ. imploꝛãdo diuinũ au
xiliũ. ⁊ conatũ apponẽdo ad ĩgrediẽdũ p anguſtã poꝛtã pfecte vir
tutis. ⁊ cautelã adhibẽdo ne a ſeductoꝛib⁹ coꝛrũpamur. ⁊ ꝙ obſer
uatio mãdatoꝝ eius eſt neceſſaria ad virtutẽ. non aũt ſufficit ſola
ꝯfeſſio fidei. vel miraculoꝝ operatio. vel ſolũ auditus. Cũ ergo de
cẽ ſint p̃cepta decalogi oꝛdinãtia hoĩeꝫ ad deũ ⁊ ꝓximũ. ſolũ circa
tria illoꝝ aliq̃d adimpleuit. ſ. circa ꝓhibitõem homicidij. adulterij
⁊ piurij. qꝛ ſolũ circa illa legis p̃cepta ad impletionem appoſuit in
q̃bus ſcribe ⁊ phariſei nõ rectũ intellectũ habebant. ⁊ hoc ꝯtinge
bat ꝓpꝛie circa tria p̃cepta decalogi. nã circa ꝓhibitõem adulterij
⁊ homicidij eſtimabãt ſolũ exterioꝛẽ actũ ꝓhiberi. Nã interioꝛeꝫ
appetitum magis credebãt circa homicidiũ q̃ꝫ circa furtum vl᷑ fal
ſum teſtimoniũ. qꝛ motus ire in homicidiũ tẽdens. ⁊ ꝯcupiſcẽtie
motus tendens in adulterium videtur aliqualiter nobis a natura
eſſe. non autem appetitus iurandi vel falſum teſtimonium dicen
di. Circa piurium v̄o habebant falſum intellectum: credentes piu
rium q̃dem eſſe peccatum. Iuramẽtum aũt p ſe eſſe appetenduꝫ ⁊
frequẽtãdum. qð dicit̃ ad dei reuerẽtiam ptinere. ⁊ dñs oſtendit
iuramentum nõ eẽ appetẽdũ tanq̃ꝫ bonũ. ſed melius eſſe abſq̃ꝫ iu
ramento loqui niſi neceſſitas cogat. Itẽ nihil oꝛdinauit dñs ĩ euã
gelio de pꝛeceptis iudicialibus niſi circa repudiũ vxoꝛis: ⁊ circa pe
nam talionis. ⁊ circa pſecutõem inimicoꝝ. qꝛ circa precepta iudici
alia ſcribe ⁊ phariſei dupliciter errabant. Primo quidem qꝛ que
dam que in lege moyſi erãt tradita tãq̃ꝫ pmiſſiones eſtimabant eẽ
p ſe iuſta ſcilicet repudium vxoꝛis. ⁊ vſuras accipere ab extraneis
⁊ ideo dominus pꝛohibuit vxoꝛis repudiũ Math. v. ⁊ vſuraꝝ ac

ceptionē Luc. vj. dicēs. date mutuū nihil inde ſperātes. Alio mō errabant credētes q̄dā que lex vetus inſtituerat faciēda ꝓpter iuſticiā eſſe exequēda ex appetitu vindicte. ex cupiditate tp̄alium rerū vel ex odio inimicoꝝ. ⁊ hoc in tribus p̄ceptis. Appetitū n. vindicte credebāt eſſe licitū ꝓpter p̄ceptū datū de pena talionis. qđ quidē fuit datū vt iuſticia ſeruaret̄. non vt hō vindictā q̄reret ⁊ ideo dn̄s ad hoc remouēdū docet aīuꝫ hoīs ſic habere eſſe p̄paratū. vt ſi neceſſe ſit etiā paratꝰ ſit plura ſuſtiñere. motū aūt cupiditatis eſtimabāt eē licitū ꝓpter p̄cepta iudicialia in quibus mādabatur reſtitutio rei ablate fieri ēt cū aliq̄ additōe. ⁊ hec q̄dē lex mādauit ꝓpter iuſticiā obſeruādā. non vt daret cupiditati locū. Et ideo dn̄s docet vt ex cupiditate noſtra nō repetamꝰ. ſꝫ ſimus parati ſi neceſſe fuerit ēt ampliora dare. Motū vō odij credebāt eſſe licitū pp̄ p̄cepta legis data de hoſtiū interfectiōe. qđ q̄dē lex ſtatuit pp̄ iuſticiā implēdā. nō ꝓpter odia examināda. vl' exaturāda. Et ideo dn̄s docet vt ad inimicos dilectiōeꝫ habeamus ⁊ parati ſimus ſi opus fuerit ēt benefacere. hec. n. p̄cepta ſm̄ p̄paratōeꝫ animi ſunt accipienda. vt Aug. exponit. ¶ Item circa precepta moralia nihil dn̄s ordinauit: q2 p̄cepta moralia oīno in noua lege remanere debebant. q2 ſcđꝫ ſe ptinēt ad rōneꝫ v̄tutis. Precepta aūt iudicialia nō remanebāt ex neceſſitate ſꝫ modū quē determinauit lex. ſed relinq̄bat̄ arbitrio hoīuꝫ vtꝝ ſic vel aliter eēt determinādū. Et ideo ꝯuenient̄ dn̄s circa hec duo genera p̄ceptoꝝ nos ordinauit. Preceptoꝝ aūt cerimonialiū obſ'uatio totalr̄ p rei impletōeꝫ tollebat̄. ⁊ ideo circa huiuſmodi p̄cepta in illa cōi doctrina nihil ordinauit. oñdit tñ alibi ꝙ totꝰ corporalis cultꝰ q̄ erat determinatꝰ in lege in ſpiritualeꝫ cōmutādus erat. vt pꝫ Jo. iiij. vbi dixit. venit hora qñ neq3 in mōte hoc. neq3 in hieroſolimis adorabitis patrē. ſꝫ veri adoratores adorabūt patrē in ſpiritu ⁊ v̄itate. Itē cū ad bonā diſpōneꝫ mētis ptineat vt nullum bonum opus faciat propter quēcunq3 temporalem finē. ⁊ multa ſunt alia temporalia bona q̄3 fauor humanus ſunt ēt alia bona opa q̄3 ieiuniū oratio ⁊ elemoſyna. circa hec tria ſolū docuit dn̄s gloriā fauoris humani vitari. q2 res oēs mūdane ad tria reducunt̄. ſ. ad honores diuitias. ⁊ dlitias. ſcđꝫ illud. i. Jo. ij. oē qđ ē in mūdo ꝯcupiſcētia carnis ē. qđ ptinet ad delicias carnis. ⁊ ꝯcupiſcētia oculoꝝ qđ ptinet ad ꝯcupiſcētias. ⁊ ſupbia vite. qđ ptinet ad ambitū glorie ⁊ honoris. Supfluas aūt carnis delicias lex nō repromiſit. ſed magis ꝓhibuit. repromiſit aūt celſitudinē honoris ⁊ abūdātiā diuitiaꝝ. Dicit̄. n. deutro. xxviij. Si audieris vocē dn̄i dei tui faciet te excellētiorē cūctis gētibꝰ. quātū ad p̄mū. Et poſt pauca ſubdit abūdare te faciet in oībus bonis quātū ad ſcđm. Que q̄dē ꝓmiſſa ſic praue intelligebāt iudei vt ꝓpterea eſſet deo ſeruiēdū ſicut pp̄ finē. Et ideo dn̄s hic remouit primo ꝙ opa virtutis nō ſunt faciēda pp̄ humanā gloriā. Et ponit tria opa ad q̄ oīa alia reducunt̄: Nā oīa q̄ aliq̄s facit ad refrenādū ſeipſuꝫ in ſuis cōcupiſcētijs reducunt̄ ad ieiuniū. q̄cūq3 vero fiunt ꝓpter dilectōeꝫ ꝓximi ad elemoſynā reducunt̄. quecūq3 vō ꝓpter cultū dei fiūt reducunt̄ ad oratōeꝫ. Ponit aūt hec tria ſpecialiter q̄ſi p̄cipua. ⁊ p que hoīes maxime ſolēt gloriam venari. Scđo docuit ꝙ nō debemus finē cōſtituere in diuitijs. cū dixit. Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra. Itē cū naturaliter ſit inditū homini vt ſollicitet̄ circa ea q̄ ſunt ſibi neceſſaria ad viuēdū: in q̄ ſollicitudine alia aīalia ꝯueniunt cū hoīe. ꝓpter qđ dr̄ Prouer. vj. Uade ad formicā o piger. ⁊ ꝯſidera vias eius q̄ parat in eſtate cibū ſibi. ⁊ cōgregat in eſtate qđ cōmedat. dn̄s ſollicitudinē neceſſariā non ꝓhibuit. ſꝫ ſollicitudinē inordinatā. Eſt aūt q̄druplex ſollicitudo vitāda circa tp̄alia. Primo quidē vt in eis finē non ꝯſtituamus. neq3 deo ſeruiamꝰ ꝓpter neceſſaria victus ⁊ veſtitꝰ. vñ dicit nolite theſaurizare vobis ⁊c̄. Scđo vt non ſic ſolicitemur de tp̄alibꝰ cū ďſperatione diuini auxilij. vñ dn̄s dicit ſcit pater veſter q2 his indigetis. Tertio ne ſit ſolicitudo p̄ſumptuoſa. vt. ſ. homo ꝯfidat ſe neceſſaria vite p ſuā ſollicitudinē poſſe ꝓcurare abſq3 diuino auxilio. qđ dn̄s remouet p hoc. ꝙ hō nō pōt aliq̄d adijcere ad ſtaturā ſuā. Quarto p hoc ꝙ hō ſolicitudinis tp̄s p̄occupat. q2. ſ. de hoc ſolicitus eſt nūc qđ nō ptinet ad curā p̄ſentis tp̄is ſꝫ ad curā futuri. vñ dicit nolite ſoliciti eſſe in craſtinū. ¶ Circa quartū. ſ. vtꝝ ꝯuenienter lex noua ſupaddat p̄ceptis ꝯſilia. ſciēdū ꝙ hec eſt differentia inter cōſilium ⁊ preceptū. Q2 preceptū importat neceſſitatē. conſiliū aūt in optione ponit̄ eius cui dat̄ ⁊ ideo cōuenienter in lege noua q̄ eſt lex libertatis ſupra p̄cepta ſunt addita ꝯſilia. nō aūt in lege veteri q̄ erat lex ſeruitutis. Oportet igit̄ ꝙ p̄cepta noue legis intelligant̄ eſſe data de his que ſunt neceſſaria ad ꝯſequēdū finem eterne beatitudinis in quē lex noua immediate introducit. conſilia vero opꝫ eſſe de illis p que melius ⁊ expeditius poteſt hō cōſequi finem p̄dictū. Eſt aūt hō cōſtitutꝰ inter res huius mūdi ⁊ ſpūalia bona in quibꝰ beatitudo eterna cōſiſtit. ita ꝙ quāto plus īheret vni eoꝝ. tāto plus recedit ab altero. ⁊ ecōtrario. Qui g̃ totaliter īheret rebꝰ huiꝰ mundi vt in eis finē ꝯſtituat. hñs eas quaſi rōnes ⁊ regulas ſuoꝝ operū. totaliter excidit a ſpūalibꝰ bonis. ⁊ iō hmōi inordinatio tollit̄ ⁊ abijcit̄ totaliter p p̄cepta. Sꝫ ꝙ hō totaliter ea q̄ ſūt mūdi abijciat. nō eſt neceſſariū ad ꝑueniēdū in finē p̄dictū: q2 pōt hō vtēs rebꝰ huiꝰ mūdi dūmodo. ſ. in eis finē nō ꝯſtituat ad beatitudinē eternā ꝑuenire. ſed expeditiꝰ ꝑueniet totaliter bona huius mūdi abdicādo. ⁊ ideo de hoc dant̄ ꝯſilia euāgelij. Bona aūt huius mūdi q̄ pertinēt ad vſuꝫ humane vite in tribꝰ ꝯſiſtunt. ſ. in diuitijs exterioꝝ bonoꝝ. In delitijs carnis que ptinent ad ꝯcupiam carnis. ⁊ in honoribꝰ q̄ pertinēt ad ſupbiā vite ſicut patet. j. Johā. ij. Hec igit̄ tria totalit̄ derelinquere ſcđm ꝙ poſſibile ē: pertinent ad ꝯſilia euāgelica. in quibꝰ etiā tribꝰ fundat̄ hoīs religio: q̄ ſtatū ꝑfectionis ꝓfitet̄. Nā diuitie abdicant̄ p paupertatē. delicie carnis p perpetuā caſtitatē. ſupbia vite p obediētie ſeruitutē. Hec aūt ſimpliciter obſeruata ptinent ad cōſilia ſimpliciter ꝓpoſita. ſed obſeruatio vniuſcuiuſq3 eoꝝ in aliquo ſpeciali caſu ptinet ad ꝯſiliū ſcđꝫ q̄d. ſ. i caſu illo. puta cū hō aliquā elemoſynā dat paupi quā dare nō tenet̄. ꝯſiliū ſequit̄ q̄tū ad factū illō. Similr̄ etiā qñ aliquo tp̄e determiato a delectatiōibꝰ carnis abſtinet. vt orōnibꝰ vacet. ꝯſiliū ſequit̄ ꝓ tp̄e illo. Similit̄ qñ aliq̄s nō ſequit̄ volūtatē ſuā in aliquo facto qđ licite poſſet facere. ꝯſiliū ſequit̄ i caſu illo. puta ſi bñ faciat inimicis qñ nō tenet̄. vl' ſi offēſā remittat cuiꝰ iuſte poſſꝫ exigere vindictā. ⁊ ſic etiā oīa ꝯſilia pticularia ad illa tria generalia ⁊ ꝑfecta reducunt̄. Licet aūt p̄dicta ꝯſilia quātū ē de ſe ſint oībꝰ expediētia. ſed ex idiſpoſitiōe aliquoꝝ nō ſunt eis expediētia: q2 affectus eoꝝ nō iclinant̄ ad h̄. Ideo dn̄s ꝯſilia euāgelica ꝓponēs ſemꝑ facit mētionē de idoneitate hoīuꝫ ad obſeruātiā ꝯſilioꝝ. Dās. n. cōſiliū ꝑpetue paupertatis Math. xix. p̄mittit. ſi vis ꝑfectus eſſe. Et poſtea ſubdit: vade ⁊ vēde oīa que habes ⁊c̄. Similiter dans cōſiliū perpetue caſtitatis. cū dixit. ſunt eunuchi qui caſtrauerūt ſeipſos ꝓpter regnū celoꝝ. ſtatim ſubdidit. qui pōt cape capiat. ⁊ ſimiliter apoſtolus. j. ad corin. vij. p̄miſſo cōſilio virginitatis dicit. porro hoc ad vtilitatem veſtram dico. non vt laqueum vobis iniciaꝫ.

¶ De gratia. ¶ DIS. X.

DEinde conſiderandū eſt de gratia. Circa quaꝫ ꝯſiderāda ſunt quinq3. Primo de eius neceſſitate. Scđo de eiꝰ eſſentia. Tertio de eiꝰ diuiſione. Quarto de eiꝰ cā. Quinto de eiꝰ effectu. ¶ Circa primum querunt̄ decē. Primo vtrū hō ſine gratia poſſit aliquaꝫ cognoſcere veritatē. Scđo vtrū ſine gratia poſſit aliqđ bonum facere vel velle. Tertio vtrum ſine gratia poſſit deum diligere. Quarto vtrum ſine gratia poſſit mādata legis implere. Quinto vtrum ſine gratia poſſit mereri vitam eternā. Sexto vtruꝫ ſine gratia poſſit ſe ad gratiā p̄parare. Septimo vtrū ſine gratia poſſit reſurgere a peccato. Octauo vtrū ſine gratia poſſit vitare peccatuꝫ. Nono vtrum gratiā conſecutus poſſit p gratiā abſq3 diuino auxilio bonū facere ⁊ vitare peccatū. Decimo vtrū poſſit in bono ꝑſeuerare per ſeipſum. ¶ Ad primū. ſ. vtrū hō ſine gratia poſſit aliqđ verum cognoſcere. dicendū ꝙ quelibet res creata a deo hꝫ efficaciā reſpectu alicuius actꝰ determinati ſm̄ ꝓprietatē ⁊ exigentiaꝫ ſue forme. vltra auteꝫ nō pōt niſi p aliquā formā ſup additā. ſicut aq̄ ex forma ſua naturali frigefacere pōt. ſꝫ calefacē nō pōt niſi calefcā ab igne. Sic igit̄ intellectꝰ humanus hꝫ aliquā formā. ſ. ipſū intellectuale lumē qđ eſt de ſe ſufficiēs ad quedā intelligibilia cognoſcenda. ſ. ad ea in quoꝝ noticiā poſſumꝰ p ſenſibilia deuenire. Altiora vero intelligibilia non poteſt ītellectꝰ hūanꝰ cognoſcē niſi ꝑficiat̄ lumine fortiori. ſicut ē lumē fidei vel ꝓphetie. qđ dicit̄ lumē gratie inquātuꝫ ē nature ſupadditū. Sic igit̄ patet ꝙ intellectꝰ humanꝰ ad cognitionē cuiuſlibet veri nō indiget noua illuſtratiōe ſupaddita lumini naturali. ſꝫ in q̄buſdā que naturalē cognitionē excedūt. quādoq3 tñ deus miraculoſe p gratiā ſuā aliquos īſtruit ď his que p naturalem rōem cognoſci poſſunt. ſicut qñq3 facit aliq̄ miraculoſe q̄ natura facere pōt. Sic ergo patet ꝙ ſine gratia pōt ille intellectus humanus multa vera cognoſcere. ꝓpter qđ Aug. lib. j. retracta. dicit. nō approbo qđ in oratione dixi. deus q̄ non niſi mundos verū ſcire voluiſti. Rñderi enī pōt multos nō mūdos multa ſcire vera. ¶ Ad ſcđm. ſ. vtrū ſine gratia poſſit hō bonū aliqđ facere ſeu velle. dicēduꝫ ꝙ natura hoīs dupliciter pōt cōſiderari. vno mō in ſua integritate ſicut fuit in primo parēte ante peccatum. Alio mō ſm̄ qđ eſt corrupta in nobis poſt peccatum primi parētis. ſm̄ autem vtrunq3 ſtatim natura humana indiget auxilio diuino ad facien-

dū vel volēdū quodcūqʒ bonū. ſicut p̄mo mouēte. vt dictū ē. Sed
in ſtatu nature integre q̄ʒtū ad ſufficiētiaʒ operatiue v̄tutis poterat
hō p ſua nālia velle ꝛ opari bonū ſue nature ꝓportionatū. q̄le eſt
bonū virtutis acquiſite. nō aūt bonū ſuperexcedēs q̄le ē bonū v̄tutꝫ
infuſe. Sed in ſtatu nature corrupte deficit hō ad hoc q̄ ſm̄ ſuam
nām pōt vt nō poſſit totū hmōi bonuʒ p ſua nālia iplere. qꝛ tn̄ nā
humana p peccatū non ē totaliter corrupta. vt. ſ. toto bono nature
priuet᷑. Pōt quidē etiā in ſtatu nature corrupte p virtutē ſue natu
re aliq̄ȯ bonū p̄ticulare agere. ſicut edificare domos. plātare vine-
as. ꝛ alia hmōi. nō tn̄ totū bonū ſibi ꝯnāle. ita q̄ in nullo deficiat:
ſicut hō infirmus pōt p ſeipſum aliquē motū hr̄e. nō tn̄ pfecte pōt
moueri motu hoīs ſani. niſi ſanet᷑ auxilio medicine. Sic igit᷑ v̄tu-
te gratuita ſupaddita v̄tuti nature indiget hō in ſtatu nature inte-
gre q̄ʒtū ad vnū. ſ. q̄ʒtū ad volendū ꝛ opandū bonū ſupnāle. ſic in
ſtatu nature corrupte q̄ʒtū ad duo. ſ. vt ſanet᷑. ꝛ vlteri⁹ vt bonū ſup
naturalis v̄tutis opet᷑ qȯ eſt meritoriū. vlterius aūt in vtroqʒ ſta-
tu indiget hō auxilio diuino. vt ab ipſo moueat᷑ ad bn̄ agendum.
¶ Circa tertiū. ſ. vtrū hō ex ſolis nālib⁹ ſine gratia poſſit diligere
deū. dicēdū q̄ hō in ſtatu nature integre bonū aliq̄ȯ qȯ eſt ſibi cō
naturale poterat opari v̄tute ſue nature abſqʒ ſupadditiōe dōi gra
tuiti. licet nō abſqʒ auxilio dei mouētis. diligere aūt deū ſup oīa ē
quiddā ꝯnaturale hoī. ꝛ etiā cuilibet creature. nō ſolū rationali ſʒ
etiā irratiōali. ꝛ etiā inaīate ſm̄ modū amorē qui vnicuiqʒ creatu
re ꝯpetere pōt. Cui⁹ ratio ē: qꝛ vnicuiqʒ nāle eſt q̄ appetat ꝛ amet
aliq̄d ſcōm q̄ aptū natū eſt eſſe. ſic enī agit᷑ vnūquodqʒ ꝓut aptuʒ
natū eſt. vt dicit᷑ in. ij. phiſi. Manifeſtū eſt aūt q̄ bonū partis ē ꝓ
pter bonū totius. vn̄ etiā nāli appetitu vel amore vnaqueqʒ res p-
ticularis amat bonū ſuū ꝓpriū ꝓpter bonū cōe totius vniuerſi qȯ
eſt de⁹. vn̄ Dyoniſius dicit in libro de di. no. q̄ de⁹ cōuertit oīa ad
amorē ſuiipſius. vn̄ hō in ſtatu nature ītegre dilectionē ſuiipſius
referebat ad amorē dei ſicut ad finē: ꝛ ſimiliter dilectionē oīm alia
rū rerū. ꝛ ita deū diligebat pluſq̄ʒ ſeipſum ꝛ ſup oīa. Sed in ſtatu
nature corrupte hō ab hoc deficit ſm̄ appetitū volūtatꝫ rationalis
que ꝓpter corruptionē nature ſequit᷑ bonū priuatū. niſi ſanet᷑ per
gratiā dei. Et iō dicēdū eſt q̄ hō in ſtatu nature integre nō indige
bat dono gratie ſuperaddite nālib⁹ bonis ad diligendū deū nālit᷑
ꝛ ſup oīa. licet indigeret auxilio dei ad hoc eū mouētis. Sʒ in ſta-
tu nature corrupte indiget etiā hō ad hoc auxilio gratie nām ſanā
tis. Sciendū aūt q̄ diligere deū ſup oīa ex charitate ē ipſum emi-
nētius diligere q̄ʒ ex nāli dilectiōe: qꝛ charitas diligit deū ſup oīa
eminenti⁹ q̄ʒ natura. nā enī diligit deū ſup oīa. ꝓut. ſ. ē principiuʒ
ꝛ finis nālis boni. charitas aūt ſcōm q̄ eſt obiectū beatitudinis. ꝛ
ſcōm hoc hō hʒ quādā ſocietatē ſpiritualē cū deo. Addidit etiam
charitas ſupra dilectionē nālē dei: ꝓmptitudinē quādā ꝛ dilectio
nē. ſicut ꝛ q̄libet habitus v̄tutꝫ addit ſupra actū bonū q̄ fit ex ſola
rōne nāli hoīs virtutū habit⁹ nō habētis. ¶ Ad quartū. ſ. vtrū ſine
gratia poſſit hō mādata legis iplere. dicendū q̄ mādata legis iple
re pōt itelligi dupliciť. Uno mō q̄ʒtū ad ſubſtātiā operū ꝓut. ſ. hō
operat᷑ iuſta ꝛ fortia. ꝛ alia v̄tutis opa. ꝛ hoc mō hō in ſtatu natu-
re integre potuit oīa mādata legis implere. alioquin nō potuiſſet
ī ſtatu illo nō peccare. cū peccare nihil aliud ſit q̄ʒ trāſgredi diuina
mādata: ſed in ſtatu nature corrupte nō pōt hō iplere oīa diuina
mādata ſine gratia ſanāte. Alio mō pn̄t ipleri mādata legis nō ſo
lū q̄ʒtū ad ſubſtantiā opis: ſed etiā q̄ʒtū ad modum agēdi. vt. ſ. ex
charitate faciāt. ꝛ ſic neqʒ in ſtatu nature integre neqʒ in ſtatu na-
ture corrupte pōt hō iplere abſqʒ grā legꝫ mādata. vn̄ Augu. ī lib.
de corre. ꝛ grā. Cū ꝯ dixiſſet q̄ ſine grā nullū prorſus bonū hoīes faci
unt. ſubdit. nō ſolū vt miniſtrāte ipſa q̄d faciēdū vt ſciāt. verūetiā
vt p̄ſtāte ipſa faciāt cū dilectiōe qȯ ſciūt. Indiget inſup in vtroqʒ
ſtatu auxilio dei mouētis ad mādata iplēda vt dictū eſt. ¶ Ad q̄n
tū. ſ. vtrū ſine gratia poſſit hō mereri vitā eternā. dicēdū q̄ actus
ꝓducētes ad finē oʒ eſſe fini ꝓportionatos. null⁹ aūt actus excedit
ꝓportonē p̄ncipij actiui. Et ideo videm⁹ in reb⁹ nālib⁹ q̄ nulla res
pōt pficere effectū per ſuā operationē quin excedat virtuteʒ actiuā.
ſed ſolū pōt ꝓducere p operationē ſuā effectū ſue virtuti ꝓportiona
tū. vita aūt eterna ē finis excedēs ꝓportionē humane nature. vt ex
ſupradictis patet. ꝛ iō hō p ſua naturalia non pōt ꝓducere opera
meritoria ꝓportionata vite eterne. ſed ad hoc exigit᷑ altior virtus
que ē v̄tus gratie. ꝛ ideo ſine gratia hō nō pōt mereri vitā eternā:
pōt tamē facere opa ꝓducētia ad aliq̄ȯ bonū homini cōnaturale:
ſicut laborare in agro. bibere. ꝛ māducare. ꝛ habere amicuʒ. ꝛ alia
huiuſmodi. vt Auguſ. dicit. in tertia reſpōſione ꝯtra pelagianos.
¶ Ad ſextū. ſ. vtrū ſine gratia poſſit ſe homo ad grām preparare. di
cendū q̄ duplex ē preparatio humane volūtatis ad bonū. Una qui
dem q̄ preparatur ad bene opanduʒ ꝛ ad deo fruenduʒ. ꝛ talis pre-
paratio volūtatis nō pōt fieri ſine habituali gratie dono q̄ ſit p̄n-
cipiū opis meritorij. vt dictū eſt. Alio mō pōt intelligi p̄paratio vo
lūtatis humane ad ꝯſequēdū ipſum grē habitualis donū. ad hoc
aūt q̄ p̄paret ſe ad ſuſceptōeʒ hui⁹ doni nō opʒ p̄ſupponere aliud
donū habituale in aīa. qꝛ ſic ꝓcederet᷑ in īfinitū. ſed opʒ p̄ſupponi
auxiliū gratuitū dei. interi⁹ aīam mouētis ſiue inſpirātis bonū ꝓ
poſitū. his. n. duob⁹ modis īdigemus auxilio diuino. vt ſupra di-
ctū eſt. Q̄ʒ aūt ad hoc īdigeamus auxilio dei mouētis manifeſtū
ē. neceſſe eſt. n. cū omne agēs agat ꝓpter finē q̄ oīs cauſa ꝯuertat
ſuos effectus ad ſuū finē. ꝛ ideo cū ſm̄ ordinē agētiū ſiue mouen-
tiū ſit ordo finiū neceſſe eſt q̄ ad vltimū finē ꝯuertat᷑ hō p motio-
nē primi mouētis: ad finē aūt ꝓximū p motōeʒ aliquorū inferioꝝ
mouētiū. ſicut anim⁹ militis ꝯuertit᷑ ad q̄rendū victoriā ex motio
ne ducis exercitus. ad ſequēdū aūt vexillū alicui⁹ aciei ex motiōe
tribuni. Sic igit᷑ cū deus ſit p̄mū mouēs ſimplr̄. ex eius motōe eſt
q̄ oīa in ipſum ꝯuertant᷑ ſʒ cōeʒ intētōeʒ boni. p quā vnūquodqʒ
intēdit aſſimilari deo ſm̄ ſuū modū. vnde ꝛ Diony. in libro de di-
uinis no. dicit. q̄ deus ꝯuertit oīa ad ſeipm̄. ſed hoīes iuſtos ꝯuer
tit ad ſeipſum ſicut ad ſpālem finē quē intēdūt: ꝛ cui cupiūt adhe
rere ſicut ꝓprio bono. ſcōm illud p̄s. mihi adherere deo bonū eſt.
Et ideo q̄ hō ꝯuertat᷑ ad deū hoc nō pōt eē niſi deo ipſum ꝯuertē
te. hoc aūt eſt preparare ſe ad gratiā quā ad deū ꝯuerti ſicut ille q̄ hʒ
oculū auerſum a lumine ſolis p hoc ſe p̄parat ad recipiēdū lumen
ſolis q̄ȯ oculos ſuos ꝯuertat verſus ſolē. vnde pʒ q̄ nō pōt ſe p̄-
parare ad lumen gratie ſuſcipiēdum niſi per auxiliuʒ gratuitū dei
interius mouētis. ¶ Ad ſeptimū. ſ. vtrū ſine gratia poſſit hō reſur
gere a peccato. dicēdum q̄ hō nullo mō poteſt reſurgere a pecca-
to per ſeipſum ſine auxilio gratie. cū. n. peccatū trāſiēs actu mane-
at reatus. vt dictū eſt. non eſt illud reſurgere a peccato ſed ceſſare
ab actu peccati. ſed reſurgere a peccato ē reparari hoīem ad ea q̄
peccādo amiſit. Incurrit aūt hō triplex detrimentum peccando. ſ.
maculā. corruptōem nālis boni. ꝛ reatū pene: maculā quidem in-
currit inquantū priuat᷑ decore gratie ex deformitate peccati. bonū
aūt nature corrūpitur inquātū nā hominis deordinatur. volunta-
te hominis deo non ſubiecta. hoc. n. ordine ſublato. ꝯſequens eſt
vt tota nā hominis peccantꝫ inordinata remaneat. Reatus aūt pe
ne eſt p quem hō peccādo mortaliter meretur dānatōem eternaʒ.
Manifeſtum eſt aūt de ſingulis hoꝝ trium q̄ nō poſſunt repara-
ri niſi per deuʒ. Cū. n. decor gratie ꝓueniat ex illuſtratōe diuini lu
minis nō pōt talis decor in aīa reparari niſi deo denuo illuſtrāte.
vnde requirit᷑ habituale donum qȯ eſt gratie lumen. Similiter or
do nature reparari nō poteſt vt voluntas hominiꝫ deo ſubijciatur
niſi deo voluntatē hoīs ad ſe trahēte. vt dictū eſt. ſilr̄ etiā reat⁹ pe-
ne eterne remitti nō pōt niſi a deo in quē ē offenſa cōmiſſa ꝛ q̄ eſt
oīuʒ iudex. ꝛ ideo reqrit᷑ auxiliū gratie ad hoc q̄ hō a peccato re-
ſurgat. ꝛ quātū ad habituale donū. ꝛ quātū ad interiorē dei moti
onē. ¶ Ad octauū. ſ. vtrū ſine grā poſſit hō vitare peccatū: dicēdū
q̄ de hoīe dupl̄r loqui poſſum⁹. vno mō ſm̄ ſtatū nature integre.
Alio mō ſm̄ ſtatū nāe corrupte. Scōm ſtatū q̄dē nature ītegre ēt
ſine gratia habituali poterat hō nō peccare. neqʒ mortal̄r neqʒ ve-
nialiter. qꝛ peccare nihil aliud ē q̄ʒ recedere ab eo qȯ ē ſm̄ nāʒ qȯ
vitare hō poterat in integritate nature. nō tn̄ hoc poterat ſine auxi
lio dei in bono ꝯſeruātis. quo ſubtracto ēt ipſa natura in nihilū ꝯ
cideret. Etiā in ſtatu nature corrupte indiget hō gratia habituali
ſanāte naturā ad hoc qȯ oīno a peccato abſtineat. Que q̄dē ſana-
tio p̄mo fit in p̄nti vita ſm̄ mētē appetitu carnali nondū totaliter
reparato. vt ap̄ls ad Ro. vij. Et ī pſona hoīs reparati dicit. ego ipſe
mēte ſeruio legi dei. carne aūt legi peccati. In quo quidē ſtatu po
teſt hō abſtinere a pcō mortali qȯ in ratiōe ꝯſiſtit vt ſupra habitū
eſt. non autē poteſt homo abſtinere ab omni peccato veniali. pro-
pter corruptionem inferioris appetitus ſenſualitatis: cuius mot⁹
quidem ſingulos ratio reprimere poteſt. Ex hoc habent rationem
peccati voluntarij. non autem omnes. qꝛ dum vni reſiſtere nititur.
fortaſſis aliud ſurgit: ꝛ qꝛ etiam ratio non ſemper poteſt eſſe perui
gil ad huiuſmodi motus vitandos. Similiter igitur anteq̄ʒ homi
nis ratio in qua eſt peccatum mortale reparetur per gratiam iuſti
ficantem. poteſt ſingula peccata mortalia vitare. ꝛ ſcōm aliquod
tempus qꝛ non eſt neceſſe q̄ continuo peccet in actu. Sed q̄ diu
maneat abſqʒ peccato mortali eſſe non poteſt. vnde Gregorius di
cit ſuper ezech. q̄ peccatum quod mox per penitentiaʒ non dele-
tur. ſuo pondere ad aliud trahit. ꝛ huius ratio eſt. qꝛ ſicut rationi
ſubdi debet inferior appetitus. ita etiam ratio debet ſubdi deo.
ꝛ in ipſo ꝯſtituere finē ſue voluntatis. Per finem aūt opʒ q̄ regu-

lent oẽs act⁹ humani: ſic̃ p ratiõis iudiciũ regulari debet mot⁹ in
ferioris appetit⁹. Sic̃ igit̃ īferiori appetitu nõ totalit̃ ſubiecto rõ-
ni: nõ põt eẽ qn ↄtingãt īordinati mot⁹ in appetitu ſẽſitiuo. ita rõ-
ne hoīs nõ exiſtẽte ſubiecta deo. ↄſeqñs ē vt ↄtingãt multe īordi-
natiões in ipſis actib⁹ rõnis. Cũ. n. hõ nõ habet cor ſuũ firmatũ ī
deo vt ꝓ nullo bono ↄſequẽdo: vel malo vitãdo ab eo ſeparari vel-
let: occurrũt multa ꝑꝑ q̃ ↄſequenda vel vitãda hõ recedit a deo cõ
tẽnendo p̃cepta eius: ⁊ ita peccat mortaliter. p̃cipue qꝛ ī repẽtinis
hõ opat̃ ſm finẽ precõceptũ ⁊ ſm habitũ p̃exiſtentẽ. vt phs dicit
in tertio ethi. q̃uis ex p̃meditatiõe rõnis hõ poſſit aliq̃d agere p̃-
ter ordinẽ finis p̃cepti: ⁊ p̃ter inclinationẽ habit⁹: ſed qꝛ hõ ñ põt
eẽ in tali p̃meditatiõe: nõ põt ↄtingere vt p̃maneat qn opet̃ ſm cõ
ſequentiã voluntatis deordinate niſi a deo cito ꝑ gratiã ad debi-
tũ ordinẽ reparet̃. ¶ Ad nonũ. ſ. vtꝝ ille q̃ iã ↄſecut⁹ ē gratiã poſſit
ꝑ ſeipſũ opari bonũ ⁊ vitare peccatũ. Dicẽdũ ꝙ ad recte viuendũ
hõ dupliciter indiget auxilio dei. Uno mõ q̃tũ ad aliq̃d habitua
le donũ ꝑ qd nã humana corrupta ſanet̃. ⁊ ſanata ẽt eleuet̃ ad o-
pãduꝫ opa meritoria vite eterne. q̃ excedũt ꝓportõeꝫ nature. Alio
mõ indiget hõ auxilio grẽ: vt a deo moueat̃ ad agendũ. Quantuꝫ
igit̃ ad primũ auxilij modũ hõ in gr̃a exiſtẽs nõ indiget alio auxi
lio grẽ: q̃ſi alio aliquo hñtu īfuſo. Indiget tñ auxilio gratie ſꝫ aliũ
modũ. vt. ſ. a deo moueat̃ ad recte agẽdũ. Et hoc ꝑꝑ duo. Primo
q̃dẽ ratiõe generali. ꝑꝑ hoc ꝙ ſicut dictũ ē. nulla res creata põt in
quẽcũqꝫ actũ ꝓdire niſi virtute motiõis diuine. Scõo ratiõe ſpe
ciali ꝑꝑ ↄditionẽ ſtatus humane nature. que quidẽ licet ꝑ gratiaꝫ
ſanet̃ q̃tũ ad mentẽ. remanet tñ in ea corruptio ⁊ infectio quãtuꝫ
ad carnẽ ꝑ quã ſeruim⁹ legi peccati. vñ dicit̃ ad Ro. vij. Remanet
ẽt quedã ignorãtie obſcuritas ī intellectu. ſꝫ quã vt dicit̃ ẽt Ro.
vij. ꝙ oremus ſicut oportet neſcim⁹. ꝑꝑ varios. n. rex euent⁹. ⁊ qꝛ
ẽt noſipſos nõ p̃fecte cognoſcim⁹: nõ poſſumus ad plenũ ſcire q̃d
nobis expediat. ſꝫ illud ſapiẽtie. ix. Cogitatiões mortaliũ timide
⁊ incerte ꝓuidẽtie nr̃e. ⁊ ideo neceſſe ē nobis vt a deo ꝓdirigamur
⁊ ꝓtegamur qui oĩa nouit ⁊ oĩa põt. Et ꝑꝑ hoc ẽt renat̃ in filios
dei ꝑ gratiã ↄuenit dicere: ⁊ ne nos inducas in tẽtationẽ: ⁊ fiat vo
luntas tua ſicut in celo ⁊ in terra ⁊c̃. que in oratiõe dñica ↄtinent̃
ad hoc ꝑtinẽtia. ¶ Ad decimũ. ſ. vtꝝ hõ in gratia ↄſtitutus indige
at auxilio gratie ad p̃ſeuerãdũ. dicẽdũ ꝙ p̃ſeuerantia triplex dici-
tur. Quãqꝫ. n. ſignificat habitũ mentis ꝑ quẽ firmiter ſtat ne remo
ueat̃ ab eo ꝙ ē ſm virtutẽ ꝑ triſticias irruentes. vt ſic ſe habeat p̃-
ſeuerantia ad triſticias ſicut ↄtinentia ad ↄcupias ⁊ delectatiões
vt phs dicit in. viij. ethi. Alio mõ põt dici p̃ſeuerãtia habitus q̃dã
ſm quẽ hꝫ hõ ꝓpoſitũ p̃ſeuerãdi ī bono vſqꝫ in finẽ. ⁊ vtroqꝫ iſto
rũ modorũ p̃ſeuerãtia ſimul cũ gratia īfundit̃. ſicut ⁊ ↄtinẽtia ⁊ ce
tere virtutes. Alio mõ dicit̃ p̃ſeuerãtia cõtinuatio q̃dã boni vſqꝫ
ad finẽ vite. ⁊ ad talẽ p̃ſeuerãtiã habẽdã hõ in gr̃a cõſtitut⁹ nõ q̃
dẽ indiget aliq habituali gratia alia. ſed diuino auxilio ipꝫ dirigẽ
te ⁊ ꝓtegẽte ↄtra tẽtationũ īpulſus. ſicut ex p̃cedẽtib⁹ apparet. Et
ideo poſtq̃ꝫ aliq̃s ē iuſtificat⁹ ꝑ gratiã neceſſe hꝫ a deo petere p̃di-
ctũ p̃ſeuerãtie donũ. vt. ſ. cuſtodiat̃ a malo vſqꝫ ad finẽ vite. mul-
tis eñi dat̃ gratia quib⁹ nõ dat̃ p̃ſeuerare in gratia.

¶ De gratia. DIS. XI

Circa ſcõm principale. ſ. de gratia quãtũ ad eiuſ
eſſentiã q̃runt̃ quatuor. Primo vtrũ gr̃a
ponat aliq̃d in aĩa. Scõo vtrũ gr̃a ſit qualitas. Tertio
vtrũ differat a virtute infuſa. Quarto de ſubiecto gra-
tie. ¶ Ad p̃mũ. ſ. vtrũ gr̃a ponat aliq̃d ī aĩa. dicẽdũ ꝙ ſm cõeꝫ mo
dũ loquẽdi gratia tripliciter accipi cõſueuit. Uno mõ ꝓ dilectiõe
alicui⁹. ſicut ↄſueuim⁹ dicere ꝙ iſte miles hꝫ gratiã regis. i. rex hꝫ
eũ gratũ. Scõo ſumit̃ ꝓ aliquo dono gratis dato. ſicut ↄſueuim⁹
dicere hãc gr̃aꝫ facim⁹ tibi. Tertio mõ ſumit̃ ꝓ recõpẽſatõe bñfi-
cij gratis dati. ſicut cũ dicimur agere gr̃as bñficiorꝫ. Quorꝫ triũ ſe-
cũdũ depẽdet ex p̃mo. Ex amore eñi quo aliq̃s aliuꝫ gratũ hꝫ pro-
cedit ꝙ aliquid ei gratis impẽdat. Ex ſecũdo autẽ ꝓcedit tertium.
qꝛ de beneficijs gratis exhibitis gratiaꝝ actio cõſurgit. Quãtũ er-
go ad duo vltima manifeſtũ ē ꝙ gratia aliquid ponat in eo q̃ gra-
tiã accipit. Primo quidẽ ipm̃ donũ gratis datũ. Scõo huiuſmo-
di doni recognitioneꝫ. Sed quãtũ ad primũ eſt differentia attẽdẽ
da circa gratiã dei ⁊ gratiã hoīs. qꝛ enim bonũ creature ꝓuenit ex
volũtate diuina. Ideo dilectio dei q̃ vult creature bonũ ꝓfluit ali-
q̃d bonũ ī creatura. volũtas aũt hoīs mouet̃ ex bono p̃exiſtẽte ī re
bus. ⁊ īde ē ꝙ dilectio hoīs nõ cauſat totalit̃ rei bonitateꝫ. ſꝫ p̃ſu-
ponit ipſam: vel in toto. vel ī pte. Pꝫ igit̃ ꝙ quãlibet dei dilectio-
nem ſequit̃ aliq̃d bonũ ī creatura cauſatũ q̃ñqꝫ. nõ tñ dilectõi e-
ne coeternũ. ⁊ ſcõm huiuſmodi boni differẽtiã differẽs cõſiderat̃
dilectio dei ad creaturã. Una q̃dẽ cõis ſm quã diligit oĩa q̃ ſũt. vt
dr̃ ſap. xi. ſm quã eẽ nãle reb⁹ creatĩ largit̃. Alia ē dilectio ſpecial̃
ſm quã trahit creaturã rõnalẽ ͻ ↄditionẽ nãe ad ꝑticipationẽ di-
uini bõi. ⁊ ſm hãc dilectionẽ dr̃ aliquẽ diligere ſimplr̃: qꝛ ſm hãc
dilectionẽ vult de⁹ ſimplr̃ creature bonũ eternũ. q̃d ē ipſe. Sic igit̃
ꝑ h̃ qd dr̃. hõ gratiã dei hr̃e. ſignificat̃ q̃ddã ſupnãle ī hoīe a deo
ꝓueniẽs. Quãqꝫ tñ gratia dei dr̃ ipſa eterna dei dilectio: ſcõꝫ ꝙ dr̃
etiã gr̃a p̃deſtinatõis inquãtũ de⁹ g̃tuito ⁊ nõ ex meritis aliquos
p̃deſtinauit ſiue elegit. Dicit̃ eñi ad heb. j. p̃deſtinauit nos in ado-
ptionẽ filiorꝝ. ī laudẽ glorie ⁊ gratie ſue. ¶ Ad ſcõm. ſ. vtrũ gr̃a ſit
q̃litas. dicẽdũ ꝙ gr̃a ī eo q̃ dicit̃ gratiã dei hr̃e ſignificat̃ eſſe q̃dã
effect⁹ dei gratuite volũtatis. Dictũ ē aũt ſupra. ꝙ duplr̃ ex gratui
ta dei voluntate hõ adiuuat̃. Uno mõ inquãtũ aĩa hoīs mouet̃ a
deo ad aliq̃d cognoſcẽdũ vel volẽdũ vel agẽdũ. ⁊ hoc mõ ipſe gra
tuit⁹ effect⁹ in hoīe nõ ē qualitas. ſed mot⁹. quidam anime: actus
eñi mouentis in moto eſt motus. vt dicitur in tertio phiſicorum.
Alio modo adiuuat̃ hõ ex gratuita dei volũtate ſcõm ꝙ aliq̃d ha
bituale donũ a deo aīe infundit̃. Et hoc iõ: qꝛ nõ eſt ↄueniẽs ꝙ de
us minus ꝓuideat his quos diligit ad ſupnaturale bonũ q̃ꝫ crea-
turis q̃s diligit ad bonũ nãle habendũ. Creaturis aũt nãlib⁹ ſic ꝓ
uidet: vt non ſolũ moueat eas ad act⁹ nãles: ſed etiã largit̃ eis for
mas ⁊ ṽtutes quaſdã que ſũt principia actuũ. vt ſcõm ſeipſas in-
clinent̃ ad hmõi mot⁹. ⁊ ſic mot⁹ quib⁹ a deo mouent̃ ſiũt creaturĩ
cõnaturales ⁊ faciles. ſcõm illud. Sap. viij. ꝙ diſponit oĩa ſuauit̃.
multo igit̃ magis ill̃ quos mouet ad ſequendũ bonũ ſupnaturale
eternũ: īfundit aliq̃s formas ſeu q̃litates ſupnãles. ſm q̃s ſuauit̃
⁊ ꝓmpte ab ipſo moueant̃ ad bonũ eternũ ↄſequẽdũ. ⁊ ſic donuꝫ
gratie qualitas quedã ē. ¶ Ad tertiũ. ſ. vtrũ gratia differat a virtu
te infuſa: dicẽdũ ꝙ quidã poſuerũt idẽ eſſe gr̃aꝫ ⁊ virtutẽ ſꝫ eſſen
tiã: ſed differre ſolũ ſm rõnẽ. vt gr̃a dicat̃ ſm ꝙ fac̃ hoīeꝫ deo gra
tũ. vel ſcõm ꝙ gratĩ dat̃. Uirt⁹ aũt ſcõm ꝙ p̃ficit ad bene opandũ
⁊ hoc videt̃ ſenſiſſe magiſter ī ſcõo ſñiaꝝ: ſꝫ ſiq̃s recte ↄſideret rõ-
nẽ ṽtutis: hoc ſtare nõ põt: qꝛ vt phs dicit ī. vij. phiſi. Uirt⁹ eſt diſ
poſitio p̃fecti. dico aũt p̃fectũ qd ē diſpoſitũ ſm nãm. Ex quo pa-
tet ꝙ virt⁹ cuiuſcũqꝫ rei dr̃ ī ordīe ad aliquã nãm p̃exiſtẽtẽ. qñ. ſ.
vnũquodqꝫ ſic ē diſpoſitũ ſcõm ꝙ ↄuenit ſue nature. Manifeſtũ
eſt autẽ ꝙ virtutes acquiſite per actus humanos de quibus dictũ
eſt. ſunt diſpoſitiones quibus homo conuenienter diſponitur in
ordine ad naturã qua homo eſt. Uirtutes autẽ infuſe diſponunt
hominẽ altiori modo ⁊ ad altiorẽ finẽ. Unde etiã oportet ꝙ etiaꝫ
in ordine ad aliquã altiorẽ naturã. hoc autẽ eſt in ordine ad natu-
ram diuinã participatã. ſcõm ꝙ dicitur. ij. pe. j. maxima ⁊ precioſa
nobis ꝓmiſſa donauit. vt per hoc efficiamini diuine conſortes na
ture. ⁊ ſcõm acceptionem huiuſmodi nature dicunt̃ regenerari in
filios dei. Sicut igitur lumen naturale rationis eſt aliquid preter
virtutes acquiſitas: que dicuntur in ordine ad ipſum finem vel lu
men naturale. ita etiã ipſuꝫ lumen gratie quod eſt participatio di-
uine nature: eſt aliquid preter virtutes infuſas. que a lumine illo
deriuantur ⁊ ad illud lumen ordinatur. vnde ⁊ apoſtolus dicit ad
ephe. v. Eratis aliquando tenebre. nunc autẽ lux in domino vt fi-
lij lucis ambulate. Sicut enim virtutes acquiſite ꝑficiunt homi
nem ad ambulandũ congruenter lumini naturali rationis: ita vir-
tutes infuſe perficiunt hominẽ ad ambulandum congruenter lu-
mini gratie. ¶ Ad quartum ſcilicet de ſubiecto gratie. dicendum:
ꝙ iſta queſtio ex precedẽti depẽdet. Si eñi gratia ſit idem ꝙ vir-
tus: neceſſe eſt ꝙ ſit in potẽtia anime ſicut in ſubiecto. Nã poten-
tia anime eſt propriũ ſubiectũ virtutis. vt ſupra dictum eſt. Si au
tem gratia differat a virtute: non poteſt dici: ꝙ potentia anime ſit
gratie ſubiectũ: quia omnis perfectio potentie anime habet ratio-
nem virtutis vt ſupra dictũ eſt. Unde relinquitur ꝙ gratia ſicut ē
prius virtute. ita habeat ſubiici prius potentiis anime. ita. ſ. ꝙ ſit
in eſſentia aīe. Sic̃ eñi ꝑ potẽtiã intellectiuã hõ ꝑticipat cognitio-
nẽ diuinã ꝑ ṽtutẽ fidei ⁊ ſꝫ potẽtiã volũtatis amorẽ diuinũ ꝑ ṽtu
tem charitatis. ita etiaꝫ per nãm aīe participat ſm quãdã ſimilitu
dinẽ nãm diuinã per quandã regenerationem. ſiue recreationem.

¶ De diuiſione gratie. DIS. XII.

Circa tertium principale. ſ. de diuiſione gratie q̃
runt̃ quinqꝫ. Primo de diuiſiõe gratie in
gratiam gratum facientem. ⁊ gratiam gratis datam.
Secundo de diuiſione gratie gratuꝫ facientis ꝑ operã-
tem ⁊ coopantẽ. Tertio de eius diuiſiõe in p̃ueniẽtẽ ⁊ ſubſequen
tem. Quarto de diuiſione gratie gratis date. Quinto de compara
tione gratie gratũ facientis ⁊ gratis date. ¶ Ad primũ. ſ. de diuiſi
one grẽ in gratiam gratũ facientem ⁊ gratiam gratis datam. dicen-

dū ꝙ ſicut dicit apl's Ro. xiij. Que a deo ſunt ordīata ſunt. In hoc aūt ordo rerū ↄſiſtit: ꝙ quedā ꝑ alia in deū reducunt̄. vt Dyoniſius dicit ī lib. cele. hier. Cū igit̄ gr̄a ad hoc ordinet̄ vt hō reducat̄ in deū ordine quodā: hoc agit̄. vt. ſ. qdā ꝑ alios in deū reducant̄. Scd̄m hoc igit̄ duplex ē gr̄a. Una qdē ꝑ quā ipſe hō deo ↄiūgit q̄ vocat̄ gr̄a gratū faciēs. Alia vō ꝑ quā vnꝰ hō cooperat̄ alteri. ad hoc qd̄ ad deū reducat̄. hmōi aūt donū vocat̄ gr̄a grat̄ data: qꝛ ſupra facultatē nāe ⁊ ſupra meritū ꝑſone hoī cōcedit̄. Sꝫ qꝛ nō dat̄ ad hoc vt hō ipſe ꝑ eā iuſtificet̄ ſed potiꝰ vt ad iuſtificationē alterius coopet̄. iō nō vocat̄ gratū faciēs. ⁊ de hac dic̄ apl's. j. ad corin. xij. Unicuiqꝫ dat̄ manifeſtatio ſpūs ad vtilitatē alioꝝ. ¶ Ad ſcd̄ꝫ ſcꝫ de diuiſiōe gratie in opantē ⁊ coopantē. dicēdū ꝙ ſicut dictū ē gr̄a duplr̄ pōt intelligi. vno mō diuinū auxiliū. quo nos mouet ad bn̄ volēdū ⁊ agendū. Alio mō habituale donū nobis diuinitꝰ īditū. vtroqꝫ aūt mō gr̄a dicta ↄueniēter diuidit̄ ꝑ opantē ⁊ cooparantē. Opatio enī alicuiꝰ effectꝰ nō attribuit̄ mobili: ſed mouenti. In illo igit̄ effectu in quo mēs nr̄a ē mota ⁊ nō mouēs: ſolus aūt deꝰ mouēs opatio deo attribuit̄. ⁊ ſcd̄ꝫ hoc dr̄ gr̄a opans. In illo aūt effectu ī quo mēs nr̄a ⁊ mouet ⁊ mouet̄: opatio nō ſolū attribuit̄ deo ſꝫ etiā aīe. ⁊ ſcd̄m hoc dr̄ gr̄ia cooperās. Eſt aūt in nobis duplex actꝰ. Primꝰ qdē interior volūtatis. ⁊ qn̄tū ad iſtū actū voluntas ſe hꝫ vt mota. deꝰ aūt vt mouēs. ⁊ ꝑſertim cū volūtas īcipit bonū velle q̄ priꝰ malū volebat. ⁊ iō ſcd̄m ꝙ deꝰ mouet hūanā mētē ad hūc actū dicit̄ gr̄a operās. Aliꝰ aūt actꝰ ē exterior. q̄ cū a voluntate īperet̄ vt ſupra habitū ē. ↄſequēs ē ꝙ ad hūc actū opatio attribuat̄ volūtati. ⁊ qꝛ etiā ad hūc actū deꝰ nos adiuuat ⁊ interiꝰ ↄfirmādo volūtatē vt ad actū ꝑueniat. ⁊ exteriꝰ facultatē operādi p̄bēdo. reſpectu hꝰ actꝰ dicit̄ gr̄a cooperās vn̄ Aug. dicit ī li. de gra. ⁊ libero arbi. vt aūt velimꝰ opat̄. Cū aūt volumꝰ vt ꝑficiamꝰ nobis coopat̄. Sic igit̄ ſi gr̄a accipiat̄ ꝓ ḡtuita dei motiōe q̄ mouet nos ad bonū meritoriū. ↄueniēter diuidit̄ gr̄a ꝑ operātē ⁊ cooperātē. Si vō accipiat̄ gr̄a ꝓ habituali dono. ſic etiā duplex ē gratie effectꝰ ſicut ⁊ cuiuſlibet alteriꝰ forme. Quoꝝ p̄mꝰ ē eē. ſecūdus ē opatio. ſicut caloꝛ̄ opatio ē facere calidū ⁊ exterior calefactio. ſi igit̄ habitualis gr̄a inquātū aīaꝫ ſanat: vl̄ iuſtificat: ſiue gratā deo fac̄ dr̄ gr̄a operās. inqn̄tū vō ē p̄ncipiū opis meritorij. qd̄ etiā ex libero arbitrio ꝓcedit dr̄ coopans. ¶ Ad tertiū. ſ. de diuiſiōe gratie in p̄ueniētē ⁊ ſubſequētē. dicēdū ꝙ ſicut gr̄a diuidit̄ in opantē ſm̄ diuerſos effectꝰ. ita etiā in p̄ueniētē ⁊ ſubſequētē q̄litercūqꝫ gr̄a accipiat̄. Sūt aūt qnqꝫ effectꝰ gratie in nobis. Quoꝝ p̄mꝰ ē vt aīa ſanet̄. Scd̄s ē vt bonū velit. Tertiꝰ ē vt bonū qd̄ vult efficaciter operet̄. Quartꝰ eſt vt ī bono ꝑſeueret. Quintꝰ eſt vt ad gl̄iaꝫ ꝑueniat. ⁊ iō gratia ſm̄ ꝙ cauſat ī nobis p̄mū effectū vocat̄ p̄ueniēs reſpectu ſecūdi effectꝰ. ⁊ ꝓut cauſat ī nobis ſcd̄m: vocat̄ ſubſeſquēs reſpectu p̄mi effectꝰ. Et ſic vnꝰ ē poſterior vno effectu. ⁊ p̄or alio. ita gr̄a pōt dici ⁊ p̄ueniēs ⁊ ſubſequēs ſm̄ eūdē effectum reſpectu diuerſoꝝ. ⁊ h̄ ē qd̄ Aug. dic̄ ī lib. de nā ⁊ gr̄a. p̄uenit vt ſanemur ſubſeqtur vt ſanati vegetemur. p̄uenit vt vocemur. ſubſequit̄ vt gl̄ificemur. ¶ Ad q̄rtū. ſ. de diuiſiōe gr̄e grat̄ date. dicēdū ꝙ ſic̄ dictū ē gr̄a grat̄ data ordinat̄ ad h̄ ꝙ hō alteri coopet̄ vt reducat̄ ad deum. hō aūt opari ad h̄ nō pōt īteriꝰ mouēdo: h̄. n. ſoliꝰ dei ē: ſꝫ ſolū exteriꝰ docēdo. vl̄ ꝑſuadēdo. Et iō gr̄a ḡtis data illa ſub ſe ↄtinet qbꝰ hō īdiget ad h̄ ꝙ alterū īſtruat in rebꝰ diuinis q̄ ſunt ſupra rōnē. Ad h̄ aūt tria reqrunt̄. Primo qdē ꝙ hō ſit ſortitꝰ plenitudinē cognitiōis diuinoꝝ. vt ex hoc poſſit alios inſtruere. Scd̄o vt poſſit cōfirmare vel ꝓbare ea que dicit. al's non eſſet efficax eius doctrina. Tertio vt ea q̄ cōcipit poſſit cōuenienter auditoribus ꝓferre. Quātuꝫ igit̄ ad p̄mū: tria ſunt neceſſaria. ſicut ⁊ apparet in magiſterio humano. Oportet. n. ꝙ ille qui debet aliū inſtruere in aliqua ſcia. primo quidē vt p̄ncipia illius ſcie ſint ei certiſſima. ⁊ qn̄tum ad hoc ponit̄ fides que ē certitudo de rebꝰ inuiſibilibꝰ q̄ ſupponuntur vt principia in catholica doctrina. Secundo: oportet ꝙ doctor recte ſe habeat circa principales ↄcluſiones ſciētie. ⁊ ſic ponitur ſermo ſapie que ē cognitio diuinoꝝ. Tertio: etiā oꝫ vt abundet exēplis in cognitione effectuū. ꝑ quos interdū oꝫ manifeſtare cauſas. Et qn̄tum ad hoc ponitur ſermo ſcie que ē cognitio rerum humanarū: qꝛ inuiſibilia dei ꝑ ea que fcā ſunt intellecta conſpiciūtur. Cōfirmatio aūt in his que ſubdūtur rationi ē per argumenta. In his autē que ſunt ſupra rationē diuinitꝰ reuelata cōfirmatio ē ꝑ ea que ſunt virtuti diuine ꝓpria. ⁊ hoc dupliciter. Uno quidem mō vt doctor ſacre doctrine faciat que ſolet deus facere in opibꝰ miraculoſis. ſiue ſint ad ſalutē corpoꝝ. ⁊ qn̄tum ad hoc ponitur gratia ſanitatū. ſiue ordināt ad ſolā diuine poteſtatis manifeſtationem. ſicut ꝙ ſol ſtet aut tenebreſcat. ꝙ mare diuidatur. ⁊ qn̄tuꝫ ad hoc ponit̄ opatio virtutū. Scd̄o vt poſſit manifeſtare ea q̄ ſolius dei ſunt ſcire: ⁊ hec ſunt ↄtingentia futura: ⁊ qn̄tū ad hoc ponit̄ ꝓphetia: ⁊ ēt occulta cordiū: ⁊ qn̄tū ad hoc ponit̄ diſcretio ſpirituū. Facultas āt ꝓnunciādi pōt attēdi vel quātū ad ideoma ī quo aliquis intelligi poſſit: ⁊ ſcd̄m hoc ponunt̄ genera linguaꝝ: vel quātū ad ſenſuꝫ eoꝝ q̄ ſunt ꝓferēda: ⁊ quātū ad hoc ponit̄ interpretatio ſermonū. Sciēdū āt ꝙ: fides nō numerat̄ hic inter gratias gratis datas ſm̄ ꝙ ē qdā virtus iuſtificās hominē in ipſo. ſm̄ ꝙ importat quādā ſupeminētiā certitudinis fidei: ex qua hō ſit idoneꝰ ad inſtruēdū alios de his q̄ ad fidē ꝑtinet. ſpes aūt ⁊ charitas ꝑtinent ad vim appetitiuā ſm̄ ꝙ ꝑ eā hō in deū ordinat̄. Iteꝫ gratia ſanitatū diſtinguit̄ a generali opatiōe virtutū. qꝛ habet ſpecialem rationē inducendi ad fidē. ad quā aliqs magis ꝓmptus reddit̄ ꝑ bn̄ficiū corporalis ſanitatis quām ꝑ fidei virtutē aſſeqt̄. Silr̄ ēt loqui varijs linguis: ⁊ īterpretari ſmones habēt ſpecialeſ qſdā rationes mouēdi ad fidē. ⁊ iō ponūt̄ ſpeciales gratie gratis date. Itē ſapientia ⁊ ſcientia nō cōputant̄ inter gratias gratis datas. ſꝫ ꝙ enumerant̄ inter dona ſpirituſſancti ꝓut. ſ. mēs hoīs ē bn̄ mobilis ꝑ ſpiritūſanctū ad ea q̄ ſunt ſapiētie ⁊ ſciētie. Sic. n. ſūt dona ſpirituſſancti vt dictū eſt: ſed cōputant̄ inter gratias gratis datas ſm̄ ꝙ importāt abūdantiā quādā ſapie ⁊ ſcie. vt hō poſſit non ſolū in ſeipſo recte ſape de diuinis. ſed ēt alios inſtruere ⁊ ↄtradicētes reuincere. Et ideo inter gratias gratis datas ſignāter ponit̄ ſmo ſapie ⁊ ſermo ſcie. vn̄ Aug. dicit. xiiij. de trini. Aliud eſt ſcire tm̄modo quid hō credere debeat ad adipiſcēdā vitā beatā. aliud ē ſcire quātū hoc ipſū vt pijs opitulet̄: ⁊ ↄtra impios defendat̄. ¶ Ad quintū. ſ. de cōpatiōe gratie gratum faciētis ⁊ gratis date. dicēdū ꝙ vnaqqꝫ virtus tanto excellentior eſt. quāto ad altius bonuꝫ ordinat̄. ſemꝑ āt finis potior ē his q̄ ſunt ad finē. gratia autē gratū faciēs ordinat hominē īmediate ad ↄiunctionē vltimi finis gratie āt gratis date ordinant hoīeꝫ ad quedā preparatoria finis vltimi. ſicut ꝑ ꝓphetiam ⁊ miracula ⁊ huiuſmodi. al's hoīes inducunt̄ ad hoc ꝙ vltimo fini ↄiungant̄: ⁊ ideo gratia gratū faciēs ē multo excellētior q̄ꝫ gratia gratis data.

¶ De cauſa gratie. DIS. XIII.

Circa q̄rtū principale. ſ. de cā gratie q̄runt̄ quinqꝫ. Primo: vtꝝ ſolus deus ſit cā efficiens gratie. Scd̄o: vtꝝ requirat̄ aliqua diſpoſitio ad gratiā ex ꝑte recipiētis eā ꝑ actū liberi arbitrij. Tertio: vtꝝ talis diſpoſitio poſſit eſſe neceſſitas ad gratiā. Quarto: vtꝝ gratia ſit equalis in oībus. Quinto: vtꝝ aliquis poſſit ſcire ſe habere gratiā. ¶ Ad p̄mū. ſ. vtꝝ ſolus deus ſit cā efficiēs gratie. dicendū ꝙ nulla res agere pōt vltra ſpeciē ſuā: qꝛ ſemꝑ oportet ꝙ cā potior ſit effectu. donū autē gratie excedit oēm facultatē nature create: cū nihil aliud ſit q̄ꝫ quedā participatio diuine nature que excedit omnē aliā naturā: ⁊ ideo impoſſibile ē ꝙ aliq̄ creatura gratiā cauſet. Sic ēt neceſſe ē vt ſolus deus deificet cōmunicādo ↄſortium diuine nature ꝑ quandā ſimilitudinis participationē. ſicut īpoſſibile eſt ꝙ aliquid igneat niſi ſolus ignis. ¶ Ad ſcd̄m. ſ. vtꝝ reqrat̄ aliqua preparatio ⁊c̄. dicendū ꝙ ſicut ſupra dictum eſt gratia dicitur dupliciter. Quandoqꝫ quidē ipſum habituale dei donū: qn̄doqꝫ autem ipſum auxilium dei mouentis animam ad bonum. Primo igitur modo accipiendo gratiam preexigitur ad gratiā aliqua gratie preparatio: qꝛ nulla forma poteſt eſſe niſi ī materia diſpoſita: ſed ſi loquamur de gratia ſcd̄m ꝙ ſignificat auxilium dei mouentis ad bonuꝫ. ſic nulla prepatio requiritur ex ꝑte hominis quaſi preueniēs diuinum auxilium. ſed potius quecunqꝫ preparatio in homine eſſe poteſt. ē ex auxilio dei mouentis animaꝫ ad bonum: ⁊ ſcd̄m hoc ipſe bonus motus liberi arbitrij quo quis preparatur ad bonum gratie ſuſcipiendū eſt actus liberi arbitrij moti a deo: ⁊ quantum ad hoc dicit̄ homo ſe preparare. ſꝫ illud Prouer. xvj. Hominis ē preparare animū: ⁊ eſt principaliter a deo mouente liberum arbitrium. ⁊ ſecundum hoc dicitur a deo voluntas hominis preparari: ⁊ a deo greſſus hoīs dirigi. ¶ Ad tertium ſcilicet vtꝝ ex neceſſitate detur gratia preparanti ſe ad gratiam: dicēdum ſicut dictū eſt. preparatio hominis ad gratiam eſt a deo ſic̄ a mouente. a libero autem arbitrio ſicut a moto. Poteſt igitur preparatio ↄſiderari dupliciter. Uno quidem modo ſm̄ ꝙ eſt a libero arbitrio. ⁊ ſm̄ hoc nullam neceſſitatem habet ad gratie ↄſecutionem: quia donum gratie excedit omnē prepationem virtutis humane. Alio modo poteſt ↄſiderari ſecundū ꝙ ē a deo mouente. ⁊ tunc habet neceſſitatem ad id ad qd̄ ordinat̄ a deo: non quidem coactionis ſed infallibilitatis. qꝛ intentio dei deficere non poteſt ſm̄ ꝙ Auguſtinus dicit in libro de predeſtinatione ſanctorum.

ꝙ ꝑ bñficia dei certiſſime liberanť q̄cūq; liberanť. vñ ſi ex intẽtio
ne dei mouẽtis ẽ ꝙ hõ cuiꝰ cor mouet grãm cõſequať ineffabiliť
ipãꝫ ꝯſeq̄ť. ſꝫ illud Ioh. vj. Oĩs q̃ audit a patre ⁊ didicit venit ad
me. ¶ Ad q̄rtū. ſ. vtꝝ gr̃a ſit eq̄lis in oĩbꝰ. dicẽdū ꝙ habitꝰ dupli-
cẽ magnitudinẽ hẽre põt. Unã ex pᵗe finis vel obiecti: ſm ꝙ diciť
vna virtꝰ alia nobilior inq̄ʒtū ad maius bonū ordinať. Aliã vero
ex pᵗe ſubiecti q̃ magis vel minꝰ ꝑticipat habitū inherentẽ. Se-
cũdū igiť primã magnitudinẽ gr̃a gratū faciẽs nõ põt eẽ maior ⁊
minor: qꝛ gr̃a ſm ſui rationẽ ꝯiungit hoĩeꝫ ſũmo bono. q̃ ẽ deuſ
ſed ex pᵗe ſubiecti gr̃a põt ſuſcipe magis ⁊ minꝰ. put. ſ. vnꝰ ꝑfecti
us illuſtrať a lumine gratie q̄ʒ aliꝰ. Cuiꝰ diuerſitatis ratio quidẽ
ẽ aliq̃ ex pᵗe ꝑparãtis ſe ad gratiã. q̃. n. ſe ad grãm magis ꝑparat.
pleniorẽ gratiã accipit: ſed ex hac pᵗe nõ põt accipi prima ratio hu
ius diuerſitatis: qꝛ ꝑparatio ad gratiã nõ ẽ hoĩs niſi in q̄ʒtū liberꝫ
arbitriū eiꝰ ꝑparať a deo. vñ prima cã huiꝰ diuerſitatis accipiẽda
ẽ ex pᵗe ipſiꝰ dei q̃ diuerſimode ſue gratie dona diſpenſat ad hoc
ꝙ ex diuerſis gradibus pulchritudo ⁊ ꝑfectio eccľie ꝯſurgat. Sicˉ
ẽt diuerſos gradus reꝝ inſtituit vt eſſet vniuerſuꝫ ꝑfectū: vñ apo-
ſtolus dicit eph. iiij. Poſtq̄ʒ dixit vnicuiq; data ẽ gr̃a ſm mẽſurã
donatiõis xp̄i. enumeratis diuerſis gratijs ſubiũxit ad ꝯſũmatio-
nẽ ſãctoꝝ ĩ edificatiõeꝫ corporis xp̄i. ¶ Ad q̄ntū. ſ. vtꝝ hõ poſſit ſcire
ſe habere gratiã. dicẽdū ꝙ tripliciter põt hõ aliquid cognoſcere.
Uno mõ ꝑ reuelationẽ. ⁊ hoc mõ põt aliq̃s ſcire ſe habere gratiã
Reuelat. n. hoc deus aliq̄n aliq̄bꝰ ex ſpeciali ꝑuilegio. vt ſecurita
tis gaudiū ⁊ in hac vita in eis incipiat: ⁊ ꝯfidentius ⁊ fortius ma-
gnifica opera ꝯſequanť: ⁊ mala preſentis vite ſuſtineãt ſicˉ paulo
dictū ẽ. ij. ad corin. xij. Sufficit tibi gratia mea. Alio mõ hõ cogno
ſcit aliq̃d ꝑ ſe ipſuꝫ: ⁊ hoc certitudinaliter: ⁊ ſic nullus põt ſcire ſe
habere gratiã. Certitudo. n. nõ põt haberi de aliquo niſi poſſit iu-
dicari ꝑ ꝓpriū principiū. Sic. n. certitudo habeť de ꝯcluſionibus
demonſtratiuis demõſtrabilia vniuerſalia principia. Nullus aũt
põt ſcire ſe habere ſcientiã alicuius ꝯcluſiõis ſi principiū ignoret.
principiū ãt gratie ⁊ obiectū eius ẽ ipſe deus: q̃ ꝓp ſui excellentiã
eſt nobis ignotus ſm illud Iob. xxxvj. Ecce deus magnus vincẽs
ſcientiã noſtrã. ⁊ ideo eius p̄ſentia in nobis vel abſentia ꝑ certitu
dinẽ cognoſci nõ põt. ſm illud Iob. ix. Si venerit ad me nõ vide-
bo eū: ſi aũt abierit nõ intelligã. Et ideo hõ nõ põt ꝑ certitudineꝫ
diiudicare vtꝝ ipſe habeat gratiã. ſm illud. j. ad corin. iiij. Sed ne
q; meipſuꝫ iudico. q̃ ãt iudicat me dominus ẽ. Tertio mõ cogno-
ſciť aliquid ꝯiectualiter ꝑ aliq̃ ſigna: ⁊ hoc mõ aliquis põt cogno
ſcere ſe habere gratiã. inquantū. ſ. ꝑcipit ſe delectari in deo: ⁊ ꝯtẽ-
nere res mũdanas ⁊ inq̄ʒtū hõ nõ eſt ꝯſciꝰ ſibi alicuiꝰ peccati mor
talis. Scðm quẽ modū põt intelligi q̃ habeť apoc. ij. Uincenti
dabo mãna abſcõditū. q̃ nemo nouit niſi q̃ accipit quia ſcilicet:
ille qui accipit per quandam experientiam dulcedinis nouit: quã
non experitur ille qui non accipit. Iſta tamen cognitio impꝑfecta
eſt. ¶ Unde apoſtolus dicit. j. ad corin. iiij. Nihil mihi conſcius
ſum. ſed nõ in hoc iuſtificatus ſuꝫ: qꝛ vt diciť in pſ. delicta quis ĩ
telligit ab occultis meis munda me domine.

¶ De effectu gratie. DIS. XIIII.

Circa q̄ntū principale. ſ. de effectu gratie q̄runť
duo. Primo: de iuſtificatiõe impij q̃ eſt ef-
fectus gr̃e opãtis. Scðo: de merito q̃ ẽ effectꝰ gr̃e co-
opãtis. Circa primū: q̄runť quinq;. Primo: quid ſit
iuſtificatio. Scðo: vtꝝ ad eã requirať infuſio gratie. Tertio: vtruꝫ
req̄rať motus liberi arbitrij. Quarto: vtꝝ iuſtificatio impij ſit ma-
ximū opus dei. Quinto: vtrū ſit opus miraculoſū. ¶ Ad primū. ſ.
quid ſit iuſtificatio impij. dicẽdū ꝙ iuſtificatio paſſiue accepta i-
portat motū ad iuſticiã: ſicut ⁊ calefactio motū ad calorẽ. Cū aũt
iuſticia de ſui ratiõe importat rectitudinẽ quãdã ordinis: duplici
ter accipi põt. Uno mõ ſm ꝙ importat rectū ordinẽ in ipſo actu
hoĩs ⁊ ſm hoc iuſticia poniť virtus q̄dã. Siue ſit ꝑticularis iuſti
cia q̃ ordinat actū hoĩs ſm rectitudinẽ in cõpatiõe ad aliū ſingula
rem hominẽ. Siue ſit iuſticia legalis q̃ ordinat ſꝫ rectitudinẽ actū
hoĩs in compatiõe ad bonū cõe multitudinis: vt pꝫ in. v. ethi. Alio
mõ diciť iuſticia put importat rectitudinẽ quandã ordinis in ipa
interiori diſpoſitiõe hoĩs. put. ſ. ſupremuꝫ hoĩs ſubdiť deo. ⁊ infe
rioris aĩe vires ſubdunť ſupremo. ſ. rationi. ⁊ hãc etiã diſpoſitio-
neꝫ vocat phs. v. ethi. iuſticiã metaphorice dictã. Hec igiť iuſticia
in hoĩe põt fieri dupliciter. Uno quidẽ mõ ꝑ moduꝫ ſimplicis ge-
nerationis que eſt ex priuatione ad formam: ⁊ hoc modo iuſtifica
tio poſſet competere etiaꝫ ei qui nõ eſſet in peccato dum huiuſmo
di iuſticiã a deo acciperet. ſicut adam diciť accepiſſe originalẽ iuſti
ciã. Alio mõ põt fieri huiuſmodi iuſticia in hoĩe. ſꝫ rõem motꝰ q̃
eſt de cõtrario in cõtrariū. ⁊ ſcðm hoc iuſtificatio importat tranſ-
mutationẽ quandã de ſtatu iniuſticie ad ſtatū iuſticie predicte. Et
hoc mõ loq̄mur hic de iuſtificatione impij. ſcðm illud apoſtoli ad
Ro. iiij. ei qui nõ opatur. credenti aũt in eū qui iuſtificat ipiū ⁊c. ⁊
motꝰ magis denominať a termino ad quẽ q̄ʒ a termĩo a quo. Iõ
hmõi trãſmutatio qua aliq̃s trãſmutať a ſtatu iniuſticie. ꝑ remiſ-
ſionẽ peccati ſortiť nomẽ a termĩo ad quẽ. ⁊ vocať iuſtificatio im
pij. ¶ Ad ſcðm. ſ. vtꝝ req̄rať infuſio gratie: dicẽdū ꝙ hõ peccãdo
deū offẽdit. offenſa aũt nõ remittiť alicui niſi ꝑ hoc ꝙ aĩus offenſi
pacať oſtendẽti. ⁊ iõ ſcðm hꝰ peccatū diciť nobis remitti q̃ deus
nobis pacať. q̃ quidẽ pax nõ cõſiſtit in dilectiõe q̃ deꝰ nos diligit.
Dilectio aũt dei quãtū eſt ex pᵗe actꝰ diuini ẽ eterna ⁊ ĩmutabilis:
ſed q̄ʒtū ad effectū quẽ nobis ĩprimit q̄nq; interrũpiť. put. ſ. ab ip
ſo q̄nq; deficimꝰ ⁊ q̄nq; iterū recupamus. Effectꝰ aũt diuine dile
ctionis in nobis q̃ ꝑ peccatū tolliť: ẽ gratia q̃ hõ fit dignꝰ vita eter
na. a qua peccatū mortale excludit. ⁊ iõ nõ poſſet ĩtelligere miſſio
culpe niſi adeſſet ĩfuſio gratie. ¶ Ad tertiū. ſ. vtrū requirať motus
liberi arbitrij. dicendū ꝙ iuſtificatio impij fit a deo mouẽte hoĩeꝫ
ad iuſticiã. Ipſe eñi eſt q̃ iuſtificat impiū. vt diciť Ro. iiij. Deꝰ aũt
mouet oĩa ſm motū vniuſcuiuſq;. ſicut in nãlibꝰ videmꝰ. ꝙ aliter
moueť ab ipſo grauia. ⁊ aliť leuia ꝓpter diuerſaꝫ nãm vtriuſq;.
Uñ ⁊ hoĩem ad iuſticiã mouet ſm ꝯditionẽ nature hũane. hõ aũt
ſm ꝓpriã nãm hꝫ ꝙ ſit liberi arbitrij. ⁊ iõ in eo qui hꝫ vſum liberi
arbitrij nõ fit motio a deo ad iuſticiã abſq; motu liberi arbitrij: ſꝫ
ita infundit donū gratie iuſtificãtis. ꝙ etiã ſimul cū hoc mouet li-
berū arbitriū ad donū gratie acceptãdū: in his qui ſũt huiꝰ motio
nis capaces. Pueri autem nõ ſunt capaces motus liberi arbitrij. ⁊
ideo moueť a deo ad iuſticiã ꝑ ſolã informationẽ aĩe ipſoꝝ non
aũt hoc fit ſine ſacramẽto: qꝛ ſicˉ peccatū originale a quo iuſtifican
tur nõ ꝓpria volũtate ad eos ꝑuenit: ſed ꝑ carnis originẽ. ita etiã ꝑ
ſpũalẽ regenerationẽ a chriſto in eos gr̃a deriuať. ⁊ eadeꝫ rõ ẽ de
furioſis ⁊ amẽtibꝰ qui nunq̄ʒ vſuꝫ liberi arbitrij habuerũt. Sed ſi
quis aliq̄n habuerit vſuꝫ liberi arbitrij. ⁊ poſtmodū eo careat. vel
ꝑ ĩfirmitatẽ vel ꝑ ſomnū nõ ꝯſequiť grãꝫ iuſtificãtẽ ꝑ baptiſmuꝫ
exteriꝰ adhibitū. aut ꝑ aliq̃ aliud ſacramẽtū. niſi priꝰ habuerit ſa
cramẽtū in ꝓpoſito. q̃ ſine vſu liberi arbitrij nõ ꝯtingit. Et hꝰ mõ
ille de quo loquiť Aug. in. iiij. ꝯfeſſio. recreatꝰ fuit. ⁊ qꝛ priꝰ ⁊ po-
ſtea baptiſmū acceptauit. ſicut aũt in motu locali corpꝰ mobile re-
ſpectū hꝫ ad duos termĩos. ſ. ad terminū a quo recedit. ⁊ ad termi
nū ad quẽ accedit. ſic oportet ꝙ mẽs hoĩs dū iuſtificať ꝑ modū li
beri arbitrij recedat a pctõ. ⁊ accedat ad iuſticiã. Receſſus aũt ⁊ ac
ceſſus ĩ motu liberi arbitrij. accipiť ſꝫ deteſtationẽ ⁊ deſideriū. dicˉ
eñi Aug. ſup Iob. exponẽs illð. Mercẽnariꝰ aũt fugit. Affectiões
nr̃e motꝰ aĩaꝝ ſunt leticia aĩ ꝓgreſſio. triſticia aũt aĩ fuga ẽ. ꝓgre-
deris aĩo cū appetis. fugis aĩo cū metuis. oꝫ igiť ꝙ in iuſtificatiõe
ĩpij ſit motꝰ liberi arbitrij duplex. vnꝰ quo ꝑ deſideriū tẽdat in dei
iuſticiã. ⁊ aliꝰ quo deteſteť pctm̃. Req̄riť aũt motꝰ fidei: qꝛ motꝰ
liberi arbitrij req̄riť ad iuſtificationẽ ĩpij. ſcðꝫ ꝙ mẽs hoĩs moueť
a deo. deꝰ aũt mouet aĩaꝫ hoĩs ꝯuertẽdo eã ad ſeipſuꝫ. vt diciť in.
pſ. ſm aliã lr̃aꝫ. deꝰ tu cõuertens viuificabis nos. ⁊ ideo ad iuſtifi
cationẽ ĩpij req̄riť motꝰ mẽtis quo cõuertiť in deū. Prima aũt cõ
uerſio in deū fit ꝑ fidẽ. ſcðꝫ illð ad heb. xj. Accedẽtẽ ad deū oꝫ cre
dere qꝛ ẽ. ⁊ iõ motꝰ fidei req̄riť ad iuſtificationẽ ĩpij. Iõ dicˉ apl̃s
Ro. v. Iuſtificati igiť ex fide pacẽ habeamꝰ ad deū. Bñ aũt ꝯcur
rũt alia. ſ. charitas. ſcðm illð Luce. vij. Remittunť ei pc̃ta mlta q̄m
dilexit mltū. Itẽ Eccl̃i. j. Timor dñi expellit pctm̃. nã q̃ ſine timore
ẽ nõ poterit iuſtificari. ⁊ iteꝝ hũilitas Iac. iiij. Deꝰ ſupbis reſiſtit.
hũilibꝰ ãt dat grãꝫ. ⁊ iteꝝ miaꝫ. Prouer. xv. ꝑ miaꝫ ⁊ fidẽ purganť
pctã: qꝛ tñ pͥma ꝯuerſio hoĩs ad deū fit ꝑ motū fidei. vt dictū ẽ. iõ
magꝭ attribuiť fidei. Motꝰ tñ fidei nõ ẽ ꝑfectꝰ niſi ſit charitate in
formatꝰ. vñ ſimul ĩ iuſtificatiõe ĩpij cū motu fidei ẽ etiã motꝰ cha
ritatis. Moueť aũt liberꝫ arbitriū in deū ad hoc ꝙ ei ſe ſubiiciat.
vñ etiã cõcurrit actꝰ timoris filialis ⁊ actꝰ hũilitatis. Cõtingit eñi
vnũ ⁊ eũdẽ actū liberi arbitrij diuerſaꝝ v̓tutū eſſe ſcðm ꝙ vna im
ꝑat. ⁊ alia impať. put. ſ. actꝰ eſt ordinabiľ ad diuerſos fines. Actꝰ
aũt mĩe opatur ꝯtra peccatū ꝑ modū ſatiſfactõis. ⁊ ſic ſeq̄tur iuſti
ficationẽ. Uel ꝑ modū ꝑparatiõis. inquantuꝫ miſericordes miam
cõſequũtur. ⁊ ſic etiã põt ꝓcedere iuſtificationẽ. vel etiã ad iuſtifi-
cationẽ ꝯcurrere ſimul cū ꝑdictis v̓tutibꝰ. ſcðm ꝙ miſericordia in
cluditur in dilectiõe ꝓximi. Patet igitur ex ꝑdictis ꝙ ad iuſtifica
tionẽ impij quattuor requirunť. ſ. gratie infuſio. motꝰ liberi arbi-
trij in deū ꝑ fidẽ. ⁊ motꝰ liberi arbitrij in peccatū ⁊ remiſſio culpe.
Cuiꝰ rõ ẽ. qꝛ ſicut dictū ẽ iuſtificatio ẽ q̄dã motꝰ quo aĩa moueť
a deo a ſtatu culpe in ſtatu iuſticie. In quolibet autem motu quo

aliquid ab aliquo mouet̃ tria req̃runt̃. ¶ Primo quidẽ motio ipſiꝰ mouẽtis. ſecũdo motꝰ mobil̃. ⁊ tertio cõſumatio motꝰ ſiue ꝑuẽtio ad finẽ. Ex parte igit̃ motionis diuine accipit̃ gr̃e infuſio. ex parte vo liberi arbitrij moti: accipiunt̃ duo motꝰ ipſiꝰ ſm receſſum a termino a quo: ⁊ acceſſum ad terminũ ad quẽ. ꝯſumatio vo ſiue ꝑuẽtio ad terminũ huiꝰ motꝰ: importat̃ ꝑ remiſſionẽ culpe. in h̃ enĩ iuſtificatio ꝯſumat̃. ¶ Ad q̃rtũ. ſ. vtrũ iuſtificatio impij ſit maximũ opus dei: dicẽdũ: ꝙ opus aliqđ poteſt dici magnũ dupliciť. Uno mõ ex ꝑte modi agẽdi. ⁊ ſic maximũ eſt opus creatiõis: in quo ex nihilo fit aliqđ. Alio mõ põt dici opus magnũ ꝓpter magnitudinẽ eiꝰ qđ fit. ⁊ ſm h̃ maius opus eſt iuſtificatio impij: q̃ terminat̃ ad bonũ eternũ diuine participationis: q̃ȝ creatio celi ⁊ terre: q̃ terminat̃ ad bonũ nature mutabil̃. Et ideo Aug. exponẽs illud Joh. xiiij. Maiora horũ faciet. cũ dixiſſet ꝙ maiꝰ eſt vt ex impio fiat iuſtus q̃ȝ creare celũ ⁊ terrã. ſubiũgit Celũ enĩ ⁊ terra trãſibũt: ꝑdeſtinatoꝝ aũt ſalus ⁊ iuſtificatio ꝑmanebit. Sed ſciẽdũ eſt ꝙ aliquid magnũ dicit̃ dupliciť. Uno mõ ſm q̃ntitatẽ abſolutã. ⁊ h̃ mõ donũ gl̃ie eſt maius q̃ȝ donũ gr̃e iuſtificãtis impiũ. ⁊ ſm h̃ gl̃ificatio iuſtoꝝ ẽ maiꝰ opus q̃ȝ iuſtificatio impij. Alio mõ dr̃ aliqđ magnũ quãtitate ꝓportiõis. ſic dicit̃ mons paruꝰ: ⁊ granũ milij magnũ. ⁊ h̃ mõ donũ gr̃e iuſtificãtis impiũ eſt maiꝰ h̃ q̃ȝ donũ gl̃ie btificãtꝭ iuſtũ: q2 plus excedit donũ gr̃e dignitatẽ impij: q̃ erat dignꝰ pena: q̃ȝ donũ gl̃ie dignitatẽ iuſti: q̃ ex hoc ipſo ꝙ eſt iuſtificatꝰ ẽ dignꝰ gl̃ia. Et ideo Aug. ibidẽ dicit Judicet q̃ põt vtrũ ſit maiꝰ iuſtos angelos creare q̃ȝ impios iuſtificare. certe ſi eq̃lis eſt vtriuſq; potẽtie: h̃ maioris eſt mĩe. ¶ Ad q̃ntũ. ſ. vtrũ iuſtificatio impij ſit opus miraculoſũ. Dicẽdũ: ꝙ in opibꝰ miraculoſis tria ꝯſueuerũt inueniri. Quoꝝ vnũ ẽ ex ꝑte potẽtie agẽtis: q2 ſola diuina virtute fieri pñt. ⁊ ideo ſunt ſimpliciť mira q̃ſi habẽtia cãm occultã. ⁊ ſm h̃ tã iuſtificatio impij q̃ȝ creatio mũdi: ⁊ vniuerſaliť oẽ q̃s qđ a ſolo deo fieri põt: miraculoſũ dici põt. Secũdo ĩ quibuſdã miraculoſis opibꝰ ĩuenit̃: ꝙ forma inducta eſt ſup nãlẽ potẽtiã tal̃ materie. ſic ĩ ſuſcitatiõe mortui vita eſt ſupra naturalẽ potẽtiã tal̃ corpis. ⁊ q̃ntũ ad h̃ iuſtificatio impij nõ eſt miraculoſa: q2 nãliť aĩa eſt gr̃e capax. eo enĩ ipſo ꝙ facta eſt ad imaginẽ dei: capax dei eſt ꝑ gratiã: vt Aug. dicit. Tertio mõ in opibꝰ miraculoſis ĩuenit̃ aliqđ ꝑter ſolitũ ⁊ cõſuetũ ordinẽ cauſandi effectũ. Sic cũ aliq̃s infirmꝰ ſanitatẽ ꝑfectã aſſequit̃ ſubito ꝑter ſolitũ curſum ſanatiõis: q̃ fit a nã vel arte. Et q̃ntũ ad h̃ iuſtificatio impij q̃nq; ẽ miraculoſa: ⁊ q̃nq; nõ eſt. Eſt enĩ iſte ꝯſuetꝰ ⁊ cõis curſus iuſtificatiõis: vt deo mouẽte interius aĩaȝ hõ ꝯuertat̃ ad deũ. Primo q̃dẽ ꝯuerſiõe imꝑfecta: vt poſtmodũ ad ꝑfectũ deueniat: q2 charitas ĩchoata meret̃ augeri vt aucta mereat̃ ꝑfici. ſic Aug. dicit. Q̃nq; vo tã vehemẽter deꝰ aĩaȝ mouet vt ſtatim q̃ndã ꝑfectionẽ iuſticie aſſequat̃. ſic fuit in ꝯuerſiõe pauli: adhibita etiã exteriꝰ miraculoſe ꝓſtratiõe. ⁊ ideo cõuerſio pauli tanq̃ȝ miraculoſa in eccleſia cõmemorat̃ celebriter.

¶ De merito effectu gratie. DIS. .XV.

Circa ſextũ principale quãtũ ad effectũ gr̃e. ſ. de merito q̃runt̃ nouẽ. Primo vtrũ hõ poſſit mereri aliqđ apud deũ. Secũdo vtrũ poſſit mereri vitã eternã ex cõdigno. ¶ Tertio vtrũ gr̃a ſit ꝑncipiũ merẽdi mediante charitate ꝑncipaliť. Quarto vtrũ hõ poſſit ſibi mereri primã gratiã. Quinto vtrũ poſſit alij mereri primã gratiã. Sexto vtrũ poſſit ſibiipſi mereri reꝑationẽ poſt lapſum. Septimo vtrum poſſit mereri augmentũ gr̃e. Octauo vtrũ poſſit mereri ꝑſeuerãtiã finalem in bono. Nono vtrũ tꝑalia bona cadãt ſub merito. ¶ Ad ꝑmũ. ſ. vtrũ hõ poſſit aliqđ mereri a deo. Dicẽdũ: ꝙ meritũ ⁊ merces ad idẽ referunt̃. Jd enĩ merces dicit̃ qđ alicui recõpẽſat̃ ꝓ retributiõe opis vel laboris q̃ſi quoddã preciũ ipſius. vñ ſic reddere iuſtũ preciũ pro re accepta ab aliquo eſt actus iuſticie. ita etiã recõpẽſare mercedẽ opis vel laboris eſt iuſticie actꝰ. Juſticia aũt eq̃litas q̃dã ẽ: vt pȝ ꝑ ph̃m in. v. ethi. ⁊ ideo ſimpliciť ẽ iuſticia int̃ eos quoꝝ ẽ ſimpliciť eq̃litas. eoꝝ vo eſt ſimpliciť iuſticia: ſed q̃dã iuſticie modꝰ põt eẽ. ſic dr̃ quoddã ius patriũ vel dñatiũ: vt in codẽ libro ph̃s dicit. Et ideo in his in quibꝰ ẽ ſimpliciť iuſtũ: ẽ ⁊ ſimpliciť rõ mercedis ⁊ meriti. Ju quibꝰ aũt ẽ ſm q̃d iuſtũ ⁊ nõ ſimpliciť: in his etiã nõ ſimpliciť ẽ rõ meriti. ſed ſm q̃d inq̃ntũ ſaluat̃ ibi iuſticie rõ. ſic enĩ ⁊ filiꝰ meret̃ aliq̃d a p̃re: ⁊ ſeruꝰ a dñõ. Manifeſtũ eſt aũt ꝙ int̃ deũ ⁊ hoĩeȝ ẽ maxima ineq̃litas. in infinitũ enĩ diſtant. ⁊ totũ qđ ẽ hoĩs bonũ: ẽ a deo. vñ nõ põt hoĩs ad deũ eẽ iuſticia ſȝ abſolutã eq̃litatẽ: ſed ſm ꝓportionẽ quãdã: inq̃ntũ. ſ. vterq; opat̃ ſm modũ ſuũ. modꝰ aũt ⁊ mẽſura hũane virtutꝭ hoĩ eſt a deo. ⁊ iõ meritũ hoĩs apud illũ eſſe nõ põt niſi ſm ꝑſuppoſitionẽ diuine ordinatiõis. ita. ſ. vt id hõ cõſequat̃ a deo ꝑ ſuã opationẽ q̃ſi mercedẽ: ad qđ deꝰ ei vtutẽ operãdi deputauit. ſic etiã res nãles ꝯſequũtur ꝑ ꝓprios motꝰ ⁊ opatiões ad qđ deo ſunt ordinate. differẽter tñ: q2 creatura rõnal̃ ſeipſaȝ mouet ad agẽdũ ꝑ liberũ arbitriũ. vñ ſua actio hȝ rõnẽ meriti: qđ nõ ẽ in alijs creaturꝭ. ¶ Ad ſecũdũ. ſ. vtrũ poſſit mereri vitã eternã ex cõdigno. Dicẽdũ: ꝙ opus meritoriũ hoĩs ꝯſiderari põt dupliciť. Uno mõ ſm ꝙ ꝓcedit ex libero arbitrio. Alio modo ſm ꝙ ꝓcedit ex gr̃a ſpũſſancti. Si ꝯſideret̃ ſm ſubſtãtiã opis: ⁊ ſm ꝙ ꝓcedit ex libero arbitrio: ſic nõ põt ibi eſſe cõdignitas ꝓpter maximã ineq̃litatẽ: ſȝ eſt ibi cõgruitas ꝓpter q̃ndã eq̃litatẽ ꝓportiõis. Uidet̃ enĩ cõgruũ vt hoĩ operãti ſm ſuam virtutẽ deꝰ recõpenſet ſm excellẽtiã ſue vtutis. Si aũt loq̃mur de ope meritorio ſm ꝙ ꝓcedit ex gr̃a ſpũſſci: ſic ẽ meritoriũ vite et̃ne ex cõdigno. ſic enĩ attẽdit̃ valor meriti ſm vtutẽ ſpũſſci mouentis nos in vitã eternã. ſm illud Joh. iiij. Fiet in eo fons aq̃ viue ſaliẽtis ĩ vitã eternã. Attẽdit̃ etiã preciũ opis ſm dignitatẽ gr̃e: ꝑ quã hõ cõſors factꝰ diuine nature adoptat̃ in filiũ dei: cui debet̃ hereditas ex ipſo iure adoptionis. ſm illud Ro. viij. Si filij dei ⁊ heredes. ¶ Ad tertiũ. ſ. vtrũ gr̃a ſit ꝑncipiũ merẽdi principaliꝰ ꝑ charitatẽ. Dicẽdũ: ꝙ ſic ex ꝑdictis accipi põt: humanꝰ actus hȝ rõnẽ merẽdi ex duobꝰ. Primo q̃dẽ ⁊ principaliť ex diuina ordinatiõe ſm ꝙ actꝰ dicit̃ eẽ meritoriꝰ illiꝰ boni ad qđ hõ diuinitꝰ ordinat̃. Secũdo vo ex ꝑte liberi arbitrij: inq̃ntũ. ſ. hõ hȝ pre ceterꝭ creaturꝭ vt ꝑ ſe agat volũtariꝰ agẽs. ⁊ q̃ntũ ad vtrũq; ꝑncipalitas meriti penes charitatẽ ꝯſiſtit. Primo q̃dẽ ꝯſiderãdũ ẽ ꝙ vita eterna in dei fruitione ꝯſiſtat. Motꝰ aũt humane mẽtis ad fruitionẽ diuini boni ẽ ꝓpriꝰ actꝰ charitatis: ꝑ quẽ oẽs actꝰ aliarũ vtutũ ordinant̃ in hũc finẽ: ſm ꝙ alie vtutes impant̃ a charitate. ⁊ ideo meritũ vite eterne ꝑmo ꝑtinet ad charitatẽ: ad alias aũt virtutes ſecũdario. Scđo ꝙ eoꝝ actꝰ a charitate impant̃. Silr etiã manifeſtũ eſt. ꝙ id qđ ex amore facimꝰ maxĩe volũtarie facimꝰ. vñ etiã ſm q̃d ad rõnẽ meriti requirit̃ ꝙ ſit voluntariũ principaliť meritũ charitati attribuit̃. ¶ Ad q̃rtũ. ſ. vtrũ hõ poſſit mereri ꝑmã gratiã ſibiipſi. Dicẽdũ: ꝙ donũ gr̃e põt ꝯſiderari dupliciť. Uno mõ ſm rõnẽ gratuiti doni. ⁊ ſic manifeſtũ eſt ꝙ oẽ meritũ repugnat gr̃e. q2 vt ad Ro. x. Apl̃s dicit: Si ex opibꝰ: iã nõ ex gr̃a. Alio mõ põt cõſiderari ſm naturã ipſiꝰ rei q̃ donat̃. ⁊ ſic etiã nõ poteſt cadere ſub merito nõ habẽtis gratiã: tũ q2 excedit ꝓportionẽ nature: tũ etiã q2 ante gratiã in ſtatu pctĩ hȝ hõ impedimentũ ꝓmerendi gratiã. ſ. ipſm pctm̃. Poſtq̃ȝ autẽ iã aliq̃s hȝ gratiã: nõ põt gr̃a iã habita ſub merito cadere q̃ſi merces: q2 merces eſt terminꝰ opis: gr̃a vo ẽ ꝑncipiũ cuiuſlibet boni opis: vt nobis indictũ ẽ. Si vo aliud donũ gratuitũ q̃s mereat̃ virtute gr̃e ꝑcedẽtꝭ: iã nõ erit ꝑma. vñ manifeſtũ ẽ ꝙ nullꝰ põt ſibi mereri ꝑmã gratiã. ¶ Ad quintũ. ſ. vtrũ poſſit mereri alteri primã gratiã. Dicẽdũ: ꝙ ſic ex dictꝭ pȝ: opus noſtrũ hȝ rõnẽ meriti ex duobus. Primo q̃dẽ ex vi motiõis diuine. ⁊ ſic meret̃ aliq̃s ex ꝯdigno. Alio mõ hȝ rõnẽ meriti ſm ꝙ ꝓcedit ex libero arbitrio: inq̃ntũ voluntarie aliq̃d facimꝰ. ⁊ ex hac ꝑte ẽ meritũ ꝯgrui: q2 ꝯgruũ ẽ: vt dũ hõ bñ vtit̃ ſua virtute: deꝰ ſm ſuperexcellẽtie vtutẽ excellẽtiꝰ opet̃. Ex quo pȝ: ꝙ merito cõdigni nullꝰ põt alteri mereri ꝑmã gr̃aȝ niſi ſolꝰ xp̃s: q2 vnuſquiſq; noſtrũ mouet̃ a deo ꝑ donũ gr̃e: vt ipſe ad vitã et̃nã ꝑueniat. ⁊ iõ meritũ ꝯdigni vltra hãc motionẽ nõ ſe extẽdit. ſȝ aĩa xp̃i mota ẽ a deo ꝑ gr̃aȝ: nõ ſolũ vt ipſe ꝑueniret ad gl̃iaȝ vite et̃ne: ſȝ etiã vt alios in eã adducẽt: inq̃ntũ eſt caput eccl̃ie ⁊ auctor ſalutꝭ hũane. ſm illud Hebre. ij. Qui multos filios in gl̃iaȝ adduxerat auctor ẽ ſalutꝭ ⁊c̃. Sȝ merito cõgrui aliq̃s põt alteri mereri ꝑmã gr̃am. q2 enĩ hõ in gr̃a ꝯſtitutꝰ implet dei volũtatẽ: ꝯgruũ ẽ ſm amicicie ꝓportionẽ vt deꝰ ĩpleat hoĩs volũtatẽ in ſaluatiõe alteriꝰ: lȝ q̃nq; poſſet habẽ impedimẽtũ ex ꝑte ipſiꝰ cuiꝰ aliq̃s ſciis iuſtificationẽ deſiderat. ⁊ ĩ h̃ caſu loquit̃ auctoritas Hier. xv. Si ſteterit moyſes ⁊ ſamuel corã me: nõ ẽ aĩa mea ad pp̃lm iſtũ. ¶ Ad ſextũ. ſ. vtrũ q̃s poſſit mereri ſibi reꝑationẽ poſt lapſuȝ. Dicẽdũ: ꝙ nullꝰ poteſt ſibi mereri reꝑationẽ poſt lapſũ: neq; merito cõdigni: neq; merito ꝯgrui. Merito q̃dẽ cõgrui h̃ ſibi mereri nõ põt: q2 rõ huiꝰ meriti depẽdet ex motiõe diuine gr̃e. q̃ q̃dẽ motio interrũpit̃ ꝑ ſequens pctm̃. Tñ oĩa bñficia q̃ poſtmodũ aliq̃s a deo ꝯſequit̃ quibꝰ repat̃ nõ cadũt ſub merito tanq̃ȝ motiõe prioris gr̃e vſq; ad h̃ nõ ſe extẽdẽte. meritũ etiã cõgrui quo q̃s alteri ꝑmã gr̃aȝ meret̃ ĩpedit̃ ne ꝯſequat̃ effectũ ꝓpter ĩpedimẽtũ pctĩ ĩ eo cui q̃s meret̃. Multo igit̃ maiꝰ ĩpedit̃ tal̃ meriti efficacia ꝓpter ĩpedimẽtũ qđ ẽ ĩ eo q̃ meret̃: ⁊ in eo cui meret̃. h̃ enĩ vtrũq; in vnã ꝑſonã ꝯcurrit. ⁊ ideo nullo mõ aliq̃s põt ſibi mereri reꝑationẽ poſt lapſuȝ. ¶ Ad ſeptimũ. ſ. vtrũ poſſit mereri augmẽtũ gr̃e. Dicẽdũ: ꝙ ſic ſupra dictũ eſt. Jllud cadit ſub merito cõdigni: ad qđ motio gr̃e ſe extẽdit. Motio aũt aliciꝰ mouẽtis nõ ſolũ ſe extẽdit ad vltimũ terminũ

mot⁹: ſʒ etiā ad totū ꝓgreſſū in motu. termin⁹ aūt mot⁹ grē ē vita etna. ꝓgreſſus aūt in h̄ motu ē ſm augmētū charitatis vl̄ grē. ſm illud ꝓuer. iiij. Juſtoꝝ ſemita q̄ſi lux ſplēdēs ꝓcedit ⁊ creſcit vſqʒ ad pfectū diē: q̄ ē dies glīe. Sic igit̄ augmentū grē cadit ſub merito ꝯdigni. Ad octauū. ſ. vtrū poſſit mereri finalē pſeuerātiā. Dicēdū: ꝙ cū hō nālit̄ hēat liberū arbitriū flexibile ad bonū ⁊ ad malū: dupliciter pōt aliq̄s pſeuerātiā in bono obtinē a deo. Uno q̄dē mō ꝑ h̄ ꝙ liberū arbitriū determinat̄ ad bonū ꝑ gratiā ꝯſumatā: qḋ erit in glīa. Alio mō ex pte motiōis diuine: q̄ hoīeʒ inclinat ad bonū vſqʒ ad finē. Sic aūt ex dictis pʒ: illud cadit ſub hūano merito qḋ cōparat̄ ad motū liberi arbitrij directi a deo mouēte ſic termin⁹: nō aūt illud qḋ cōparat̄ ad p̄dictū motū ſic p̄ncipiū. vn̄ pʒ ꝙ pſeuerātia glīe: q̄ eſt termin⁹ p̄dicti mot⁹: cadit ſub merito. pſeuerātia aūt vie nō cadit ſub merito: qꝛ depēdet ſolū ex motiōe diuia q̄ ē p̄ncipiū oīs meriti. ſʒ de⁹ gratis pſeuerātie bonū largit̄ cuicūqʒ illud largit̄. ¶ Ad nonū. ſ. vtrū bona tpalia cadāt ſub merito. Dicēdū ꝙ id qḋ cadit ſub merito ē p̄miū vl̄ merces qḋ hʒ rōnē alicu⁹ boni. Bonū āt hoīs ē duplex. Unū ſimplicit̄: ⁊ aliud ſm q̄d. Simplicit̄ q̄dē bonū hoīs ē vltim⁹ finis ei⁹. ſm illud Pſal. Mihi adherere deo bonū ē. ⁊ ꝑ ꝯn̄s oīa illa q̄ ordinant̄ vt inducētia ad hūc finē. ⁊ talia ſimplicit̄ cadūt ſub merito. Bonū autē ſm q̄d ⁊ nō ſimplicit̄ hoīs: eſt qḋ eſt bonū ei vt nūc: vel qḋ ei eſt ſm aliq̄d bonū. ⁊ hmōi nō cadūt ſub merito ſimplicit̄: ſʒ ſm q̄d. Scḋʒ h̄ igit̄ dicēdū eſt: ꝙ ſi tpalia bona ꝯſiderent̄ ꝓut ſunt vtilia ad opa v̄tutū: quib⁹ ꝑducimur ī vitā eternā: ſm h̄ directe ⁊ ſimplicit̄ cadūt ſub merito. ſic augmētū grē: ⁊ oīa illa quib⁹ hō adiuuat̄ ad ꝑueniēdū in btitudinē poſt p̄mā grāʒ. tantū enī dat de⁹ viris iuſtis de bonis tpalib⁹ ⁊ etiā mal̄ ꝙ eis expedit ad ꝑueniēdū ad vitā eternā. ⁊ intātū ſunt ſimplicit̄ bona hmōi tpalia. vn̄ dr̄ ī pſal. Timētes aūt dn̄m nō minuent̄ oī bono. Et alibi: Nō vidi iuſtū derelictū. Si aūt ꝯſiderent̄ hmōi tpalia bona ſm ſe: ſic nō ſunt ſimplicit̄ bona hoīs: ſʒ ſm q̄d. ⁊ ita non ſimplicit̄ cadūt ſub merito: ſʒ ſm q̄d: inq̄ntū. ſ. hoīes mouent̄ a deo ad aliq̄ tpaliter agēda: in quib⁹ ſuū ꝓpoſitū ꝯſequunt̄ deo faciēte: vt ſic vita etna ē ſimplicit̄ p̄miū opeꝝ iuſticie ꝑ relationē ad motionē diuinā: vt dictū ē. ita tpalia bona ī ſe ꝯſiderata hn̄t rōnē mercedis: vel habito reſpectu q̄ntū ad motionē diuinā: q̄ volūtates hominū mouent̄ ad hec ꝓſequēda. licʒ interdū in his non habeant homines rectam intentionē.

¶ Libri Primi Pars Tertia Incipit.

¶ De Uirtutibus. DIS. .I.

DEinde conſideradū eſt de virtutib⁹. Et circa h̄ ꝯſiderādū ē p̄mo in generali. Secūdo in ſpeciali. Circa primū cōſiderāda ſunt tredecim. Primo de virtutib⁹ quātū ad eēntiā. Secūdo de ſubiecto v̄tut̄. Tertio de diſtinctiōe v̄tutū intellectualiū. Quarto de diſtinctiōe v̄tutū moraliū ab intellectualibus. Quinto de diſtinctione virtutū moraliū ꝑ cōparationē ad paſſiōes. Sexto de diſtinctiōe v̄tutū moraliū ab inuicē. Septimo de diſtinctiōe v̄tutū cardinaliū. Octauo de v̄tutib⁹ theologicis. Nono de cā v̄tutū. Decimo de ꝓprietate v̄tutū q̄ntū ad earū mediū. Undecimo de ꝯnexione v̄tutū. Duodecimo de q̄litate v̄tutū. Tertiodecimo de duratiōe earū poſt hāc vitā. ¶ Circa p̄mū. ſ. de eſſentia v̄tutū q̄runt̄ duo. Primo vtrū virt⁹ ſit q̄litas. Secūdo de diffinitiōe ei⁹. ¶ Ad p̄mū. ſ. vtrū virt⁹ ſit habit⁹. Dicēdū: ꝙ virtus noīat quandā pfectionē potētie. Uniuſcuiuſqʒ aūt pfectio p̄cipue ꝯſiderat̄ in ordine ad ſuū finē. finis aūt potētie act⁹ eſt. vn̄ potētia dicit̄ eſſe pfecta ſm ꝙ determinat̄ ad ſuū actū. Sūt aūt q̄dā potētie q̄ ſm ſeipſas ſunt determinate ad ſuos actus: ſic potētie nāles actiue. ⁊ ideo hmōi potētie nāles ſm ſeipſas dicunt̄ v̄tutes. potētie aūt rōnales q̄ ſunt potētie ꝓprie hoīs nō ſunt determinate ad vnū: ſʒ ſe hn̄t indeterminate ad multa. determinant̄ aūt ad act⁹ ꝑ habit⁹: ⁊ ideo v̄tutes hūane habit⁹ ſunt. Itē cū duplex ſit potētia ſ. potētia ad eſſe: ⁊ potētia ad agē: pfectio vtriuſqʒ potētie virt⁹ vocat̄. Sed potētia ad eē ſe tenet ex pte materie: q̄ eſt ens in potētia. Potētia aūt ad agē ſe tenet a parte forme: q̄ ē p̄ncipiū agēdi: eo ꝙ vnūquodqʒ agit inq̄ntū ē actu. In ꝯſtitutiōe autē hoīs corp⁹ ſe hʒ ſic mā: aīa vō ſic forma. ⁊ q̄ntū q̄dē ad corp⁹ hō cōicat cū alijs aīalib⁹: ⁊ ſilr̄ q̄ntū ad vires q̄ ſunt aīe corporiqʒ cōes. ſole aūt ille vires q̄ ſunt ꝓprie aīe. ſ. rōnales: ſunt hoīs tm̄. ⁊ ideo virt⁹ hūana de q̄ loq̄mur nō pōt ptinē ad corp⁹: ſʒ ptinet tm̄ ad id qḋ ē ꝓpriū aīe. vn̄ virt⁹ humana nō importat ordinē ad eē: ſʒ mag̃ ad agē. ⁊ iō de rōne hūane virtut̄ ē ꝙ ſit opatiu⁹ habit⁹. de rōne aūt ei⁹ ē ꝙ ſit habit⁹ bon⁹: qꝛ virt⁹ cuiuſlibet rei ordinat̄ ī bonū. ꝓpt̄ qḋ dic̄ Aug. in li. de morib⁹ ecclīe. Nemo dubitauerit ꝙ virt⁹ aīaʒ facit optimā. Et phs. ij. eth. dicit: ꝙ virt⁹ ē q̄ bonū facit habētē: ⁊ opus ei⁹ bonū reddit. vn̄ pʒ ꝙ virt⁹ hūana ē habit⁹ opatiu⁹ ⁊ bon⁹. ¶ Ad ſecundū ſ. de diffinitiōe v̄tut̄. Sciēdū ꝙ hec diffinitio ſolet aſſignari: ⁊ ſententialit̄ ſumit̄ ex v̄bis Aug. ſecūdo de libe. arbi. Uirt⁹ eſt bona q̄litas mētis: q̄ recte viuit̄: q̄ nemo male vtit̄: quā deus in nobis ſine nobis opat̄. Hec aūt diffinitio pfecte cōplectit̄ totā rōnē virtutis. Perfecta enī rō vniuſcuiuſqʒ rei colligit̄ ex oīb⁹ cauſis ei⁹. Cōprehēdit āt p̄dicta diffinitio oēs cauſas v̄tut̄. cā nāqʒ formal̄ v̄tut̄ ſic ⁊ cuiuſlibet rei accipit̄ ex ei⁹ genē ⁊ differētia: cū dicit̄ q̄litas bona. Gen⁹ enī v̄tut̄ q̄litas ē: differētia aūt bonū. Ea ē tn̄ ꝯueniētior diffinitio ſi loco q̄litas poneret̄ habit⁹: q̄ eſt gen⁹ ꝓpinquū. Uirt⁹ aūt nō hʒ materiā ex q̄: ſic nec alia accidētia: ſʒ hʒ materiā circa quā: et materiā in q̄. ſ. ſubiectū. Materia aūt circa quā: eſt obiectū v̄tut̄. qḋ nō potuit ī p̄dicta diffinitiōe poni: eo ꝙ ꝑ obiectū determinat̄ virt⁹ ad ſpeciē. Hic aūt aſſignat̄ diffinitio virtut̄ in cōi. vn̄ ponit̄ ſubiectū loco cauſe mālis: cū dicit̄ ꝙ ē bona q̄litas mēt̄. finis aūt v̄tut̄ cū ſit habit⁹ opatiu⁹: eſt ipſa opatio. Sʒ notādū ꝙ habituū opatiuoꝝ aliq̄ ſunt ſꝑ ad malū: ſicuti habit⁹ vitioſi. Aliq̄ vō q̄nqʒ ad bonū: ⁊ q̄nqʒ ad malū. ſic opinio ſe hʒ ⁊ ad verū ⁊ ad falſū. Uirtus aūt ē habit⁹ ſemꝑ ſe habēs ad bonū. ⁊ ideo vt diſcernat̄ virt⁹ ab his q̄ ſe hn̄t ſemꝑ ad malū: dicit̄ q̄ recte viuit̄. Ut aūt diſcernatur ab his q̄ ſe hn̄t q̄nqʒ ad bonū q̄nqʒ ad malū: dicit̄ q̄ null⁹ male vtit̄. Cā aūt efficiēs v̄tut̄ infuſiue de q̄ diffinitio dat̄: de⁹ ē. ꝓpter qḋ dicit̄ Quā de⁹ ī nobis ſine nobis opat̄. q̄ q̄dē aūt particula ſi auferat̄: reliquū diffinitiōis erit cōe oīb⁹ v̄tutib⁹ ⁊ acquiſit̄ ⁊ infuſis. Et nota ꝙ bonū qḋ ponit̄ ī diffinitiōe v̄tut̄ nō ē bonū qḋ ꝯuertit̄ cū ente: nec ē ī plus q̄ʒ q̄litas: ſʒ ē bonū rōnis. ſm qḋ dicit Dio. iiij ca. de di. no. ꝙ bonū aīe eſt ſm rōnē eē. Hic ergo ponit̄ q̄litas pro genē. bona vō dicit̄ ad differētiā malaꝝ q̄litatū aīe. i. vitioꝝ. Dicit̄ quoqʒ bona q̄n a deo bono dat̄: ⁊ bonos facit: ⁊ ad bona ꝑducit. Mētis dicit̄ ad differētiā q̄litatū q̄ ſunt in corpe. Qua recte viuit̄ ponit̄ ad differētiā q̄litatū quib⁹ recte intelligit̄. ſic eſt ſciētia. Sʒ nota ꝙ ē q̄dā rectitudo q̄ cōſiſtit circa res exteriores q̄ in vſū hoīs veniūt: q̄ ſunt ꝓpria mā iuſticie: ſic infra patebit. Alia ē rectitudo q̄ īportat ordinē ad finē debitū: ⁊ ad legē diuinā: q̄ eſt regula volūtatis hūane. ⁊ iſta cōis ē oī v̄tuti. ⁊ de iſta dicit̄: q̄ recte viuit̄. Itē nota ꝙ v̄tute pōt aliq̄s male vti tanq̄ʒ obiecto. puta cū male ſentit de v̄tute: cū odit eā vel ſupbit de ea. nō aūt tanq̄ʒ p̄ncipio vſus: ita ſ. ꝙ mal⁹ ſit act⁹ v̄tut̄. Itē nota ꝙ virt⁹ īfuſa cauſat̄ in nobis a deo ſine nobis agētib⁹: nō tn̄ ſine nobis ꝯſentiētib⁹. ⁊ ſic ē intelligēdū qḋ dicit̄ Quā de⁹ in nobis ſine nobis opat̄. Que vō ꝑ nos agunt̄ de⁹ in nobis cauſat: nō ſine nobis agētib⁹. ipſe enī opat̄ in oī volūtate ⁊ nā. Dicit̄ aūt virt⁹ ſm ethymologiā q̄ſi vis intus. ⁊ hec vis cōſiſtit in aggreſſiōe arduoꝝ: in tolerātia aduerſoꝝ: ⁊ in abſtinētia placitoꝝ. Itē dicit̄ virtus q̄ſi viroꝛ nitens. vel dicit̄ virtus q̄ſi virū tuens. vel virtus quaſi viri ſtatus.

¶ De ſubiecto virtutis. DIS. .II.

CIrca ſecūdū p̄ncipale. ſ. de ſubiecto virtut̄ q̄runtur ſex. Primo vtrū virt⁹ ſit in potētia aīe ſic in ſubiecto. Secūdo vtrū vna virt⁹ poſſit eē in pluribus potētijs. Tertio vtrū intellectus poſſit eē ſubiectū virtutis. Quarto vtrū iraſcibilis ⁊ cōcupiſcibil̄. Quinto vtrū vires apprehēſiue ſenſitiue. Sexto vtrū volūtas. Ad p̄mū. ſ. vtrū virt⁹ ſit in potētia aīe ſic in ſubiecto. Dicēdū ꝙ virtutē ptinē ad potētiā aīe trib⁹ pōt eē manifeſtū. Primo q̄dē ex ipſa rōne v̄tut̄ q̄ īportat pfectionē potētie. pfectio aūt eſt in eo cui⁹ ē pfectio. Secūdo ex h̄ ꝙ ē habit⁹ opatiu⁹: vt ſupra oſtēſuʒ ē. oīs aūt opatio ē ab aīa ꝑ aliquā potentiā. Tertio ex h̄ ꝙ diſponit ad optimū. optimū aūt eſt finis: q̄ vel ē opatio rei: vel aliq̄d cōſecutū ꝑ opationē a potētia egredientē. vn̄ virt⁹ hūana ē in potētia aīe ſic in ſubiecto. ¶ Ad ſecūdū ſ. vtrū vna virt⁹ poſſit eē in plurib⁹ potētijs. Dicēdū: ꝙ aliq̄d eē in duobus ꝯtingit duplicit̄. Uno mō ſic ꝙ ex equo ſit in vtroqʒ. ⁊ ſic impoſſibile ē vnā v̄tutē eē in duab⁹ potētijs: qꝛ diuerſitas potētiarū attēdit̄ ſm generales ꝯditiōes obiectoꝝ: diuerſitas āt habituū ſm ſpāles. vn̄ vbicūqʒ eſt diuerſitas potētiarū: ibi ē diuerſitas habituū: ſʒ nō ꝯuertit̄. Alio mō pōt aliq̄d eſſe in duob⁹ vel in plurib⁹ nō ex equo: ſʒ ordine quodā. ⁊ ſic vna virt⁹ pōt ptinē ad plures potētias: ita ꝙ in vna ſit principaliter: ⁊ ſe extendat ad alias ꝑ modū